

Kiøbenhavn 1811.
Trykt og forlagt af Andreas Seidelin.

O Fødeland! Hvor finder vel min Leden,
Saa vidt vor Klode Støvets Slægt beboer,
En Plet saa blid, saa lysteligt et Eden,
Som du, for den, hvis bedste Fryd herveden
Er Mindet af hans første Fryd som Noer?
Baggesen.

Til
Hr. Conferentsraad
Moldenhawer,

Ridder af Dannebrog, Doctor og Professor i Theologien, Medlem
Af Directionen for det lærde Underviisningsvæsen i Danmark
Og Norge, Overbibliothek, ec.

Læs om Chr. Molbech



Del III

Breve fra Sorøe. 1808 S. 251 – 338.

Skioldnæsholms Minde. 1809. S. 339 – 364

Vandring til Udleire og Værebro S. 365 - 290

Breve fra Sorøe. 1808 S. 251 – 338.

Spaniere i Sorø – Minder om Sorøes Fortid – Den spanske Messe – Blik over Sorøes Skiebne – Bibliotheket – Academiets Have – Klosterkirken – Tilbagesyn – Vandring til Gyrstinge – Høien ved Sorø Sø – Biernede Kirke – Inscriptioner paa Muren . Ebbe Skjalmsens og Sune Ebbesebs Minde – Pedersborg – Peder Thorstensen – Levninger af en Fæstning fra Middelalderen – Udsigt fra Kirkebakken – Fienneslev – Lille, Absalons Fødeby – Skialm Hvide – Sagn om de to Kirketaarne – Alsted, omtalt hos Daxo – Vandring til Næsby – Reise til Næstved – Steendysser ved Knudstrup og Gunderslevholm – Lille Næstved – Skovklpster – Den gamle Klosterbygning – Kirken – Herluf Trolles Gravminde – Mishandling af Arild Hvitfelds Levninger – Bibliotheket – Den nye Skolebygning – Den moderne Kirkegaard – Klosteret – Næstved – Afsked med min Fødeegn – Efterskrift: Vandring til Steendysen i Gunderslevsholms Skov.

252

Breve
Fra Sorøe

1808

Sorøes og Forfatterens Ven

Hr. Etatsraad og Professor

G. H. Olsen

med Agtelse og Hengivenhed tilegnede.

Venlige Ø, omsnoet af Soernes bølgende Bælt,
Hvilende fredelig midt i den krandsende Skov!”

Jeg nærmer mig atter dine stille Helligdomme og bringer her den lille Mindekrands, hvortil jeg sankede sma Markblomster, Egeløv og lysegrønne Bøgeblade i dine Enge og Skove, i den tryllende skønne Have, som Naturen lod fremstaae til din Pryd, hvor du saae mig henlege min Barndom og Herredømme min Ungdom. Saga, engang min kaarede Gudinde, i hvis Favn jeg haaber atter at kunne henflye, for aldrig mere at blive hende utro, førte mig venligen ind i de Egne, hvortil hun alene veed Adgang. Hun log mig vandre om blandt Skyggerne, som beboe hendes Rige, og da jeg, følede mig end uværdig til at nærme mig de høie Skikkelser, med Ærefrygt veg tilbage, viiste hun mig atter Veien til de Levendes Hiem, og betegnede mig, hvor jeg skulde søge Alderdommes hellige Levninger og de forsvundne Tiders Spor. Hun gav mig Vaandet, hvormed jeg bandt den lille Krands – du tilgive nu, at jeg hverken havde Laurbær, eller Myrter, at flette deri! De første eiede jeg aldrig – de sidste fandt jeg visnede. Du

vil det! Thi saalænge Marken har Blomster og Ageren Korn, saalænge den stærke Eeg breder sin svale Løvhævling, og Bøgeskoven hæver sig rank og frodig over Dale og Høie, og Østerhavet snoer sit mørkeblaa Bælte om de grønne Strande – saalænge eier vel Danmark Kraft og Ynde, uden at trænge til fremmed Prydelse.

Skienk mig da et venligt Bifaldssmiil, du Absalons elskede Fosterdatter, fierte Christans og femte Frederiks Yndling! I bedre Dage skal jeg hellige dig en værdigere Gave; i bedre Dage skal jeg see dig selv, beskyttet af siette Frederiks, at reise dig med forynget Liv til en ædlere Tilværelse; og stedse tro og taknemmelig, skal jeg mindes, hvad du stedse tro og taknemmelig, skal jeg mindes, hvad du skienkede mig, og glemme mine svundne Ungdomsdrømme og endnu tælle dig blandt de kiære Fristeder paa Jorden, hvor jeg kan finde Hiemmets Ro; thi aldrig –

”Aldrig den glimrende Stad bliver den Fremmedes Hielm!”

Endelig kunde jeg engang løsrive mig fra Hovedstadens Lænker, og ile ud i den skønne Sal, hvis Bue ingen maaler, hvor Ønsker og Længsler og Haab og Tro frit kunne stige mod det hvalvte Himmelloft. Det var mere end to Aar siden jeg havde seet min kiære Fødeby; og underligten var mit Fædrelands Skiebne i den Tid omskiftet. Danmark, maaskee alt for længe Fredens Ybdling, var atter bed sin

Frændes grusomme Nidværk indviet i Hildurs blodige Leg, og den fredsæle Drot var ægget til at gribe det hvasse Sværd, ei til Vold, men til Værg. Krigshornet lød over det ganske Land, og de slumrende Kæmper vaktes af den stundom alt for dybe Søvn. Banneret vaiede overalt, paa de himmelhøie Fielde, som i de stille, smilende Blomsterdale, der alt begyndte at blive fortrolige med den gieldende Vaabenlyd. Min Fødeby, kkaaret giennem en Rad af Aarhundreder til et Sæde for hine Guddomme, der fredeligen lede Mennesket paa den skønneste Bane giennem Livet – den gamle skovkrandsede Ø, hvor Assers store Søn bød Guds frygt og Lærdom søge fredeligt Ly og kvægsom Ro i den stille Dal, hvor i halvandet Aarhundrede ingen Fiende havde fæstet Fod – ogsaa den var i Fior giæstet af Bretlands Leiesvende, og maa nu lytte til Vaabentummel, i Stedet for de længe tause Musers Tale. – Men Livets Skytsaander, Natur og Kiærlighed, flygte end ikke for Krigsbulder. Dem søgte den fredelige Vandrør i sommergrønne, giennemrislede Enge, i svale, hemmelige Lunde, og ved Søernes Blomsterbredder; stundom besteg han ogsaa en lille Høi – men aldrig var hans Synskreds vid og prægtig som Fieldets Tind.

Det underlige Særsyn i en Tid, da næsten Intet mere er Særsyn, at Spaniere fra deres varme Fædreland sendes et Par hundrede Mile mod Nord – var det første, hvortil jeg i Sorøe maatte henvende min Opmærksomhed. Midt i Norden at faae en Anelse af Sydens mere blussende Liv – at

256

see Skarer af en fremmed, sydlig Nation, ligesom ved et Trylleri, flyttede til Danmark, iberiske Folkefærd paa Herthas Ø – dette kunde ei andet end vække min Deeltagelse. Vel troede jeg ikke at finde endet end Soldater; men jeg fandt mere. Menneskets Præg kan dog Kriegerens Uniform og Krigstugstens Eensformighed aldrig reent udslette.

Hvor jeg var kommen igiennem paa Veien havde man eenstemmigen berømt disse Fremmedes Forhold. Saaledes ogsaa i Sorøe, skøndt 750 Mand næsten fyldte denne lille By, der knap har saamange Beboere; ja man gjorde her endog Sammenligninger, der for en Dansk ei vare behagelige. Jeg fandt virkelig dette Vidnesbyrd fortient, saavidt jeg kunde skaffe mig Syn for Sagnet.

De spanske Soldater, jeg saa, vare ikke høie eller anseelige, men meget raske og kraftfulde. I deres udvortes Bygning have de ikke Synet af den Smidighed og Lethed i Bevægelser, som de virkelig besidde. Deres Duelighed i Krigsfærd og Vaabenøvelser kunde jeg ikke bedømme; men at de besidde krigersk Aand, er jeg overbeviist om; og de Bevægelser, jeg saa disse Tropper gjøre, syntes mig at vidne om Færdighed og Raskhed. Med inderlig Glæde var jeg ogsaa Vidne til den elskværdige, godmodige og dog høist muntre og livfulde Charakteer, der udtalte sig hos disse Folk; og Intet gjorde mig mere ondt, end min Uformuenhed tilo at underholde mig med dem. Denne Uforstaaelighed frembragte dog næsten aldrig nogen Ubehagelighed eller Fortrædelighed. Man hialpsog paa begge Sider med en-

257

kelte franske, tyske og latinske Ord; Folkenes muntre Lune og Godmodighed udrettede det Øvrige. Over hele Byen var man giensidigen tilfreds med hverandre. Spanierne forlode Sorøe, som Officierer og Soldater yndede lige høit, med virkelig Bedrøvelse, der hos Mange af de sidste endog yttrede sig ved Taarer. Selv den almindelig agtede Commandeur for det afturiske Regiment yttrede meer end eengang det Ønske, at kunne blive i denne By. Sorøes Indbyggere vare tilfreds med at lettes for en Byrde, som de uafbrudt i syv Uger havde baaret; men i denne Følelse blandede sig ikke

mindste Nag eller Had til de Bortdragende. Aldrig løg nogen Klage over dem; Manges velmeente Ønsker fulgte dem.

En levende Erindring medtager jeg om et Syn, for de Fleste blot Øiens- og Ørensløst; for mig ei saa betydningsløft. Paa Akademiet, udenfor Hovedbygningens østlige Side, imellem tvende fordums Professorboliger breder sig en grøn Plads, hegnet paa den fjerde Side af en Have og en Mark, i Baggrunden Skov og Sø. Her, udenfor Klosterets Mure, vandrede fordum Sorøes hellige Fædre, glædede sig ved den smilende Natur, og opløftede deres Aand til Ham, som hvælvede den straalende Bue. Her, i senere Tider, frydedes ved barnlige Lege, i rene Ungdomsglæder, Skolens Peblinge, naar de sparsomt tillodes at aande Guds frie Luft, løfte fra de tunge, støvede Lænker. End mindes vi hine Tider ved Navnet Skolegaarden; ligesom

258

vi tænke paa Klosteret, naar vi gaae igiennem den store, stærkt hvælvede Klosterport, paa hvis Sted Absalons Forfædre reiste det ældste Capel, ligesom Mindet om Sorøes Brødre endnu lever i Fratergaarden og Munkegangen – denne gamle skumle og dog saa ærværdige hvælvede Omgang med de smaa runde Vinduer i den tykke Muur, som omgiver den sørgelige indelukte Kildegaard *) Og paa denne Munkegang hviler Akademiets Bygning; et betydningsfuldt Billede! Saaledes hvilede Anden Frederiks, Fierde Christians og Femte Frederiks Stiftelser i Sorø paa den Absalonske Families Klostergaver; saaledes hviler den nyere Tid paa den gamle.

Hist hæver sig, udvortes beskeden og prydløs, indvortes høi og lys og skøn og hellig, den prægtige, gamle Klosterkirke. Der lød fordum i det høie Chor Brødrenes fromme Sang; der nedbade de knælende deres Beskytterindes Velsignelse **). Trøstede vandrede de Par ved Par tilbage til deres Celler – Guds Moder havde hørt deres Bøn; Solen steg høiere paa Himlen, em anden Aand blev herskende. Nu taug de Stemmer, som bade for Absalons og Waldemars Siæle, nu lød ei Messen meer i de høie,

*) Jeg kalder Fratergaardenn (Brødregaarden) saaledes, fordi midt i samme er en Brønd, hvis Vand er af en sielden og mærkelog Godhed.

**) Sorøe Kloster var indviet til Jomfru Maria.

259

hellige Hvælvinger. – Men hist paa den grønne Gaard samler sig en heel Skare af fremmede Krigere; her paa den hvide Muur, under det høie Loft, i Naturens Tempel reises et Alter, ei uden Pragt. De slutte en Kreds; krigersk Musik begynder; en Munk træder frem i rige Klæder og læser med Andagt den hellige Messe. 700 væbnede Spaniere knæle ned i en Kreds, naar Hostien opløftes, og Andagt flammer i de livfulde Sydboers Hierter.

Høit og høitideligt var Synet; fære Følenser opsteg i Hiertet; underlig var Blandingen af Andagt og Krigsaand; underlig den Tanke: her paa Sorøes Skolegaard, lige over for Absalons Grav høre Spaniere en katholsk Messe; og Toner til Guds Ære i et fremmedt Sprog lyde atter, som de løde her for tre Aarhundrede siden. Var det ei et Trylleri? eller hvorfra denne underfulde Sammensmeltning, da Syd og Nord ligesom støde over i hinanden? – Jeg saae, jeg følte deres Andagt og tænkte: ”I eders fulde Hierter boer eders Religion; ei i de latinske Formularer, ei i den klingrende Biældelyd, eller den raske Krigsmusik. Gud er for os og for eder!”

Jeg gik fra den spanske Messe ind i den Kirke, som jeg aldrig betræder uden hellig Gysen. Dørene aabnede sig; jeg traadte ind og saae – et Hømagasin.

Inter paa Jorden har Bestandighed. En Hverdags Sætning, siger man, og dog ligger der dyb Sands i den. Faa er det givet, at skue det Bestandige. De ydre Formers Omveksling ligger Øiet nærmere; men dog glide de Fleste tankeløse hen derover. Den Dag i Morgen er for dem liig Dagen igaar; om end stundom et bredt og dybt Svælg adskiller dem.

Sorøe! Her var den mægtige Absalonske Families Yndlingssted i det 12te og 13de Aarhundrede. Paa denne Plet, som Naturens selv synes at have kaaret, stod for 700 Aar siden en ringe Landsby, hvilken Absalons Fader eiede. Her reiste de fromme Brødre, Skialm Hvides Sønner, Asser, Ebbe og Toke det lille Steencapel *) som var Klosterets

*) Af dette Capel er den nuværende Klosterport enten en Levning, eller i det mindste har Capellet staaet paa samme Sted. (S. Morten Pedersens Absalons Herkomst. S. 7. Rer. Dan. IV. p. 466.) Om der siden blev bygget en anden og større Klosterkirke, eller om det var hiint Capel, der brændte i Ildebranden, som den 15 Mai 1247 fortærede alle Klosterets Bygninger: er ikke ret tydeligt; dog synes det førsterimeligst. Mærkelig er Berretningen om denne Ildebrand, fordi nman seer, hvor anseeligt Klosteret alt paa den Tid var, og fordi den giver en fuldstændig Udsigt over dets oeconomiske Bygninger. Blandt mange flere Huse, som opregnes, saasom Sygehuus, Bagerhuus, Bryggerhuus, to Sovehuse (dormitoria). Væverens Huus, Hestestalden, Laden, o. fl., brændte ogsaa et Huus, hvor Vandet paa en meget konstig Maade blev opøst ved Hielp af Hiul (Domus

første Ophav, og Asser hin Rige (Asser Ryg) tog selv Munkedragt. (Omtrent 1150). En ringe Begyndelse til et af de rigeste Abbedier i Danmark! Dette blev det især ved Assers Sønners Omhu og Gavnildhed. Absalon og Esbern, disse vældige Helte, hvis Rygte var over alle Lande frem for nogen af Danmarks Slægter *), fredede og hegnede den Spire, som deres Fader og Farbrødre havde plantet, og den store Absalon gav nyt Liv. Som ærede Sorøe giennem 6 Aarhundreder som sin rette Stifter (1161). Han førte ei blot Munke hid fra Esrom, da Klosteret ved nogle Priorers Skyld var kommen i Forfald; han gav dem ei blot Livets Nødtørst; men han var dem

hauriendis aquis deputata mira rotarum structura); saa og en Mølle med 4 Hiul og en Hestemølle. I den ældre Kirke laae Klosterets Stiftere begravne. Men da den store Klosterkirke efter Ildebranden var færdig bygget, bleve deres Been førte derfra Aar 1285. Nyerup (i hans Mindesmærker fra Oldtiden. S. 237) siger med Bestemthed: ”at ved denne Ildebrand kom Begravelserne og de Afdødes Levninger i saadan Vildrede, at man deraf har Grund til at tvivle om Ægtheden af Absalons Hierneskal.”

Muligt kan det være (skiøndt det dog lod sig tænke, at Kirken kunde brænde og Gravstederne i Grunden skaanes). Men jeg veed ikke, hvorfra N. har den Vished, hvormed han fremsætter det.

*) ”Viri potentes & famosi in omni terra & præ omni generatione Danorum” Liber donat. Monasterii Soren fis.

262

i et og alt en Fader indtil hans Endeligt *) Hvorledes han ved Gaver berigede sin Stiftelse, hvorledes han ved heldige Mageskifter samlede Klosterets Jorder rundt omkring dets Sæde; dette skal engang Sorøes Historie fortælle. Hvorledes Absalon, den danske Histories Fosterfader, ogsaa bød sine Munke i Sorø, ei blot at leve for Andagt eller Ørkesløshed, men ogsaa for Videnskaberne, og det især for den, som han fremfor alle yndede, hvis sorgløse Behandling i Fædrelandet smertede ham – dette har Danmarks Saga taknemmelig optegnet; og skøndt Tiden ei har levnet andet af et Tidsregister bag i den Absalonske Justinus **), Broder Nielses

*) ”Fuit eis Pater in omnibus cunctis diebus usque ad finem.” Endog i Halland skienkede han et Gods til Brødrene i Sorø, hvorfra de kunde faae deres Jern, Salt og Bygningstømmer. Man maa undre sig over, hvorledes Klosrene i hine Tider kunde raade med og bestyre deres vidtløftige Jordegods, som laae adspredt ei blot over hele Provindser, men hartad over det hele Land. Sorø Kloster eiede ogsaa Gods i Skaane og paa Møen. Efter Reformationen har det vel neppe beholdt andet, end hvad der laae omkring Stedet.

**) Det var denne Coder, som man saa længe falskelig holdt for at være skreven med Absalons egen Haand, forledet af den Indskrift: Liber sce Marie de Sora, per manum Domni Absalonis Archiepiscopi; der synes at være af en jævnaldrende Haand, og ei betyder andet, end at det var en

263

danske Riimkrønike, og den Sorøiske Tavle: saa har man derfor ikke Ret til at beskylde dem for Dovenskab; thi meget kan have været, som nu ikke er.

Men det var ei ene Absalon, der sørgede for Klosterets Berigelse. Hans hele Slægt, der ærede Danmarks største Helt, elskede ogsaa hans Yndling. Ingen af dem forlod det Timelige, uden at betænke Sorøes Klostermure *). Saaledes voksede denne Stiftelse: og den stod i fuld Velmagt 400 Aar, uden andet Uheld end en Ildebrand, hvorefter den steg skønnere fram af Asken. Den herlige, store i al sin rene Simpelhed prægtige Klosterkirke, bygget imellem 1247 og 1235 – et ligesaa skønt, som ærværdigt

Gave fra Absalon til Sorø. Dem giemmes nu paa det Kongl. Bibliothek. Hr. Prof. Nyerup har gjort opmærksom paa denne Vildfarelse i Minerva for 1788. 2 Bd. S. 80.

*) Absalons hele Slægt, fra Faderen Skialm Hvide af, hviler i Sorø Kirke; og deres Navne og Vaabener ere malede blandt flere paa Muren over Pillerne. Aar 1515 bleve disse Navne og Indskrifter under Abbed Henrik fornyede. Siden er det vel flere Gange skeet: og nogle af dem som findes i Kirkens nordlige og sydlige Fløi ere ifior fornyede. Det samme er skeet med et Mariebillede, som findes malet paa Kobber meget høit under Hvælvingen i den sydlige Fløi.

Monument, der i Danmark søger sin Lige – vidner endnu om, hvad Sorøe Kloster engang var. Tiderne krævede en Forandring og Forbedring i Staten og i Kirken. Tredje Christian udførte dette store Værk og gav sig Udødelighed. Abbediet Sorøe blev ei oprykket med Rod; det havde endnu Abbeder, en Absalon værdige. Mindet om en Henrik Christensen af Familien Tornekrantz (1508 til 1538) er varigt og glimrende. Sagtelig døde Klosteret hen; og levede op igien i den store Skole, som Fjerde Christians Fader stiftede 1586, som denne kraftfulde, danske Konge hævdede paa et høiere Trin ved at lade et Academie blomstre jævnsides ved Skolen (1623) ved at give det Opsynsmænd som Just Høegh og Jørgen Rosenkrantz; ved at give det Lærere, som vare Nordens og Europas Lys. Hvo tænker paa Sorøe, uden at tænke paa Maursius og Stephanus? – Under Christian IV. stod Sorøe i sin største Glands; men alt under ham aftog den ogsaa. Lidet skønnede Danmarks Adel paa en ypperlig Stiftelse, der især sigtede til dens Dannelse for Livet og Staten *). Sorøes Afmagt under Frederik III. endte sig med en fuldkommen Opløsning. Akademiet gik til Grunde efter den svenske Krig:

*) Ei anderledes viiste Adelen sig i senere Tider; og heri – saa lyder de fleste Underrettedes Mening -maa en af Hovedaarsagerne søges til Sorøes Forfald. See Nyerups Pilgrimsreise. Iris 1807. Jan. S. 16, 25, 26.

endnu stod Skolen. Efter tre til fire Snese Aar fattede Christian VI. den Tanke at reise Acaademiet af Støvet; og vor femte Frederik udførte den. Det reiste sig i en anden, dog lignende Skikkelse; det reiste sig, støttet ved Sorøes største Velgiører efter Absalon – Holberg. Naar vi nævne dette Navn, da nævne vi Danmarks Ære; og vreden, der i Sorøe Kirke kan staa ved Holbergs Grav, nær Absalons Hvilested, og i hvis Varm da vi luer Følelse af Danmarks Værd og Danskes Storhed! Sorøes seneste Vanskiebne er bekiendt nok; her ei Sted til at berøre den. Mørk og inderlig smertende er Tanken om hvad Sorøe var, hvad det kunde været, og hvad det er. Nu sidder den sørgende Skygge i Gruset af sin fordums Storhed; hyllet i skummelt Mørke, trykket, nedbøiet i Støvet, hæver den stundom med Længsel det brustne Øie til Ham, de Danskes Fader i Fred og Krig, de blide Musers Ven og Beskytter; Ham som endnu sidder kraftfuld paa Skioldungers gamle Stol; Ham som Dan og Nor elske og væge som deres Frelser.

til Hiertets sidste Slag
til Blodets sidste Draabe.

Jeg sae de Sale, hvor Sneedorff og Schytte, hvor Guldberg og Kraft, hvor Schønning og Erichsen lærte; og jeg fandt dem – et Billede paa Tidernes Omskiftning – indrettede til Ophold for Soldater. Jeg saae den Stol, hvorfra deres Veltalenhed løs paa festlige Dage

til Kongernes Priis; og den stod, ringe og uanseelig, i en Krog. Jeg saae Dannerkongernes Billeder fra Waldemar I. til Frederik IV – Malerier, vist ikke uden historisk Værd, og fra Konstens Side ikke ganske slette *), ei prydede de som forud den øverste Høresals Vægge, hvor jeg saa tidt med

barnlig Beundring, og senere med dyb Følelse og Ærefrygt havde beskuet dem; de nøiedes med et saare snevert Rum, og fredeligen stode de gamle kongelige Helte i en tæt Klynge. – Saaledes hænger Øiet endnu ved de gamle Former; og hvor det finder dem brudte, der saares det, som den Svagsynede af en brændende Lystsraale.

Ligesom Sorø Kirke endnu staaer heel og holden i sin gamle Skikkelse, som et herligt talende Minde fra Klosterets Tid: saaledes staaer Bibliotheket hartad som den eneste Levning, hvorved man endnu kan erindre sig et fordums Academie. Denne Bogsamling er udvalgt og betydelig. Den fortiente større Agt og Omsorg, end hidtil, da Stedets Beliggenhed kunde gjøre den bekvem til Afbenyttelse for Mange, som have for langt til Hovedstaden. Den bevares i et skønt og rummeligt Værelse, og Bøgernes Udvortes er for største Delen pynteligt. Bindenes Antal beløber sig til henved 10000, og i Hr. Prof.

*) Disse Malerier fortiente unægtelig en nøiere Undersøgelse. Hvorfra de ere komne, hvor gamle de ere, om de eller tildeels ere Originaler, eller Copier af lignende Samlinger, som hist og her findes – dette veed endnu Ingen.

267

Nyerups Pilegrimsvandring kaldes dette Bibliothek: ”den største og talrigste Bogsamling i Danmark udenfor Kiøbenhavn;” dog kunde det vel være, at Herlufsholms Bibliothek eier et større Antal af Bind, siden det blev forøget med Geh. R. Brandts Samling. Hr. Candidat Heiberg, hvem Opsynet over Academiets Bibliothek for tre eller fire Aar siden blev overdraget, har forfattet en Fortegnelse over denne Bogsamling, der nu synes at være i temmelig god Orden. Efter hans Sigende er den ogsaa i de sidste Aar bleven lidet forøget, ved Suppleringer og nye Værkers Tilkiøb; thi en lang Tid var Bibliothekets Forøgelse reent standset, og efter Grises, Holbergs og Rosenkrones Tid har den i det Hele været ubetydelig *). Bibliotheket eier der-

*) Den danske Gesandt i Haag, Niels Griis, Ridder af Dannebrog, testamterede sit Bibliothek til Deling imellem det tydske Cancellie og Sorø Academie, hvilken Deling foretoges 1747. Holberg gav ved en Donation af 1748 sit Allodialgods og sit Bibliotj'hek efter sin Død til Akademiet; tillige bestemte han 1000 Rdlr. til Bogsamlingens Forøgelse; men denne Testators Villie er aldrig bleven opfyldt. Etatsraad og Landsdommer Christensen, som eide Tersløse-Gaard før Holberg, skienkede den 6te Febr. 1745 ligeledes en Capitalaf 600 Rdlr. til Bibliotheket, som blev udbetalt til Akademiet af hans Enke 1749. Biskop Løndemann de Rosenkrone gav ved Testamente af 9 Sept. 1746 sin hele Bogsamling til Sorø, hvorover er trykt en Fortegnelse i svo.

268

derfor sin største Skat i ældre Værker og er især rigt i den gamle klassiske og i den historiske Litteratur; dog heller ikke øvrige Fag ere tomme. Fra Rosenkrones Donation har det en stor og betydelig Samling af nyere latinske Digtere. Blandt de faa Haandskrifter, her giemmes har jeg fundet en ikke meget ny Papirscoder af siællanske Lov, og Begyndelsen til et dansk juridisk Lexicon af Kofod Ancher fra A – H. For Resten giemmes her den berømte Sorøiske Tavle *), for fattet omtrent 1524 under Abbeden Henrik Christensen. Den indeholder en fuldstændig kronologisk Fortegnelse over Klosterets Abbeder; en anden over de mærkeligste i

*) Den Sorøiske Tavle er først udgivet af Wielandt Kbh. 1712 8. Denne Udgave aftrykte Nettelblad i hans Biblioth. Svecica nFascic. III. p. 164 – 183. Bedst er den udgivet med fortræffelige oplysende Anmærkninger af Langebek i 4de Bind af Script. Rer. Dan.p. 531 – 551. Sammesteds p. 463 – 531 har han udgivet den før den danske Middelalders Historie og Oeographie og for Sorøes Historie lige vigtige Sorø Klosters Gavebog fra dets Stiftelse indtil Begyndelsen af det 15de Aarh., paa hvilken Tid omtrent den Papirscoder er skreven af en Munk i Sorø, som længe giemtes i Sorø Kirkes Sacristie, og hvoraf Langebek 1756 tog en Afskrift. Siden troede han, den var gaaet reent forloren. d á Osten i Sorø havde krævet og faaet den tilbage af Gram, uden at Langebek kunde komme paa Spor efter den; men den er nu i god Behold paa det Kongelige Bibliothek.

269

Sorø Kirke Begravede indtil A. 1300, og den Absalonske Families for vor Historie høist vigtige Slægtregister, der er blevet saa ypperlig oplyst ved Langebeks Stamtavler og lærde Anmærkninger. End videre bevares i Bibliotheket et smukt Vievandskar af Kobber i Skikkelse af en Hest, eller et lignende fiirføddet Dyr; to Blyæsker med Reliquier, den ene med Indskriften St. Canut, den anden med Aarstallet 1526; de to store dreiede Træskaler med en dansk, rimet Indskrift af 1557, hvilke Hr. Prof. Nyerup har beskrevet; og tre meget vel malede Portraiter af Meursius, Griis og Holberg. Det sidste er af ufattelig Værdi, da det er det eneste Originalmaleri, som haves af den nyere danske Litteratus Fader. Det er stukket i Kobber foran den Seidelinske Udgave af Peder Paars; men saare ønskeligt var det, at vi ogsaa fra en værdig Haand maatte faae Holbergs Portrait i en saadan Størrelse og Form, som der visselig kunde fortiene. Endelig findes paa Bibliotheket et jernbeslaget Egeskab, hvori giemmes en betydelig Samling af Klosterets og Academiets ældste Skiøder og andre Brevskaber.

Den Reisende, som i Sorø Bibliothek, i at gennemvandre Academiets herlige Bygninger, havde dannet sig et Begreb om hvad denne stiftelse engang var vilde jegherfra føre ud i Academiets skønne Have, for ved Beskuelsen af Sorøes yndefulde Natur at lindre Sindets Smerter over den stakkede Varighed, som menneskeværk har, over de herligste Indretningers Forgængelighed. Denne Have

270

har ikke tabt ved Academiets Forfald; den er i de seneste Aar betydeligen forstørret, saaledes at den nu paa to Sider umiddelbart er omgivet af Søen. Endeel er giort til dens Forskiønnelse; meget mere kunde gøres, naar der blev seet noget mindre paa Havens oeconomiske Anvendelse. Imidlertid vil man i denne Have, som den er, om nogle Aar kunne gøre en af de behageligste Lystvandring, som disse Egne og Siælland kunne frembyde, hvortil Havens sieldne Beliggenhed og Omegn ikke bidrager lidet. Denne Have er et nyere Anlæg og skriver sig ikke fra Klosterets Tider; thi den ligger udenfor Klosterets Ringmuur, hvoraf endnu to betydelige Levninger ere tilovers. Klosterhaven laae derimod inden for denne Muur. I den Eng, som nu er inddraget under Haven saae man tilforn en Banke nærved Søen, begroet med Tiørnekraft, og ved Foden af denne var udgravet en stor fiirkantet Fordybning, hvor en Klostermølle har ligget. Men formodentlig har dette ikke været den eneste. r stort Mølledige, der nu er nær ved at udtørres, har løbet fra Tulesø til Klosterets Mure paa den modsatte Side, og har formodentlig drevet et andet Mølleværk.

Og nu – fra det store Tempel, som er for alle Verdens Slægter, for alle Jordens Folkefærd, og som vi fryde os ved, her at finde saa himmelsk skønt – hvad mere passende Vei kunde vi tage, end til det Tempel, som Menneskehænder opreiste, den skønne Natur, som Menneskehænder opreiste, den skønne Natur og dets hellige Bestemmelse fuldkommen værdigt. Jeg vil ikke beskrive Sorø Klosterkirke. Naar man har sagt, at den er stor og høi og

271

lys; zirlig og virkelig smagfuld, uden at være overlæsset med Prydelser; bygget i en ædel Stil, med den gothiske Bygningskonst Kraft og Storhed, uden at have Noget af dens stundom indskrænkede Sneverhed – da har man sagt, hvad der kan siges om hiin Kirke som Bygning, og hvad der er sagt mange Gange tilforn. – Men er dette nok for den, der træder ind i Sorø Kirke, med Følelse for det Store og ophøiede, som boer i den menneskelige Aand, som udtaler sig kraftigen i dette ærværdige Monument fra en svunden Tid, hvilken vi ikke saasnart formaae at skue sin egen Skikkelse, i sit eget Lys, før vi tvinges til forbausende at beundre den?

Naar havde Danmark en mere kraftfuld Tid, end Waldemarernes og Absalons Alder? – Hvor lever denne store Helt og hans høie Daad og hans straalende Minde i herligere Glands, end paa dette Sted? – her, hvor han, hine Danmarks store Kongers faste Støtte, styrende Danmarks Roer med sin fulde Kraft, i al sin Vælde hævede Øiet mod Himlen, og følte, at der imellem Gud og Menneske er et helligt Baand, hvis rene Glands kun det rene Hierte kan skue. – Den Tanke: at vi her vandre blandt Skyggerne af saa mange vort Fødelands Konger og Helte, skyggerne af en af Danmarks vældigste Slægter – at her, hvor vi staae, jordedes en af de største Heroer, som nogen Tidsalder frembragte; og at denne Mand var en Dansk – at vi hist i den sorte Steendysse skue den Konges Grav, som Danmark skylder, at det ei blev et sønderslidt Rov for

272

fremmede Røvere – hvo der ikke ved denne Tanke kraftigen rystes, hvis Siæl ei opløftes og styrkes til Daad; i ham boer ei nordisk Aand; hans diærve Fædre ville ikke kiendes ved ham. Og hvo der ikke ved at see her Christoffers Grav, hvorpaa gothisk Munkeand prægede sine stive, for Konstneren modbydelige Former; og hist vor Holbergs ædle Minde, hvori Konstens rene Ideal taler giennem den skønneste Form til det fængslede Øie – hvo der ikke i denne Contrast føler en levende Modsætning af Raahed og Dannelse, og dog med Taarer i Øiet vender sig fra det skinnende Marmor og der luende Guld til den graae Kampesteen og det rustne Kobber – for ham er der neppe andet i denne Kirke at beskue, end hvad vi kunne see i enhver anden Bygning, som vi saa opreises i vore Dage.

Her under disse høie, lyse Hvælvinger vankede jeg ofte blandt Fortids alvorlige Skygger. Her anede jeg en større Kraft, en større Betydning i de Tider, som svunde for evig. Min Siæl hævede sig over Støvets Skranker, og jeg tænkte den store Tanke – Udødelighed. Jeg saa Menneskelivet i dets vekslende Skikkelser; jeg nkastede et Glimt i Fortiden; mit Blik faldt tilbage paa vor Alder – og dog blev jeg ikke modløs. Er Livets Kilde udtørret? Ere Menneskets Kræfter uddøde? Er Menneskeslægtens Gang i Tiden for evig bestemt efter enn enkelt Alders Love? – Gierne hørte jeg den Stemme, som svarte mig: Nei! Gierne nærer jeg den trøstende Tanke, at ogsaa vor

273

Alder kan naae en Betydning, som den nu ikke synes at have.

Svage Træk af hvad jeg følte i at beskue Sorøe, som det er, og i at tænke mig hvad det var, har jeg prøvet paa at fremstille i nogle foregaaende Blade. Gierne dvælede jeg endnu længe ved et Sted som næsten Alt hvad der binder Mennesket til Jorden har gjort mig helligt; men hvorledes turde jeg hos mine Læsere haabe Deltagelse i Gienstande, der maaske for de fleste ei vilde være nye, der ved en uheldig Fremstilling saa let kunne tabe deres Interesse.

Vor ønskede jeg mig Evne som Lyst til at skildre alle de Skiønheder, som forene sig paa en Plat, udseet af Naturen til et Ophold for Livets Gratier i Forening med de Genier, der give Livet sit høieste Værd! Her var Stof til mange Breve – men jeg føler det alt for vel; Tid er for mig at forlade en Gienstand, som jeg dog aldrig kunde udtømme; Tid at rive mig løs fra den yndefulde Kreds, hvori jeg saa giernee bevæger mig, og byde Sorøe med dets klare Vande, dets grønne Enge, dets mørke Skove dets skønne Lunde, dets hellige Minder og – dets smilende Piger mit Farvel.

*

*

*

Ikke saa faa af Omegnens mærkelige Steder har jeg besøgt under mit Ophold i Sorøe. Den Sygdom, hvis Symptomer vor Pram egentlig først opdagede og beskrev med Sternes Pen, som overfalder enhver Reisende, enhver der flytter sig fra et Sted paa denne Klode til et andet, og som ytrer sig fornemmelig i en uimodstaaelig Drift til at fortælle noget om denne Flytning – denne Sygdom er ikke blot udbrudt hos mig; men nu driver den mig endog i et stærkt Feberanfald til at skrive Noget om den klassiske Egn, som jeg paa langs og tværs i disse dage har giennemvandret – uagtet jeg i feberfrie Timer ganske vel veed og indseer, at Sygdommen ikke giver Evne, men Kun lyst til at skrive.

Min første egentlige Udvandring var den 6te Julii over Slaglille, som ligger lige ved Landeveien $\frac{1}{2}$ Miil fra Sorøe, til Gyrstinge, der omtrent ligger $1\frac{1}{2}$ Miil fra det sidste Sted og 1 Miil fra Ringsted. Slaglille, der i Sorøe Kloster Gavebog hedder Slavelse litle, kan have faaet sit Navn efter den Slag eller Aslac, som var Absalons Oldefaders Fader og levende omtrent 990 og efter den Tid. Denne Landsby har formodentlig ført dette Navn i Modsætning til Slagelse, hvilken By man ogsaa troer skylder Slag sin Oprindelse; og skal han efter Sagnet være begravet i en Høi nær ved Byen. Omtrent der, hvor nu Sorøe store Ladegaard ligger, ikke langt fra Slaglille, var i Middelalderen et Slags Avlsgaard (Grangia) kaldet Slagelsebo, hvoraf den største Deel ved Arv var tilfalden Kong

275

Waldemar I. Men Absalon tilknyttede Sorøe Kloster denne Deel, og købte det øvrige, fordi Eiendommen laae bekvemt for Sorøe-Brødre. I Slaglille Kirke er aldeles intet, som kunde fæste Oldgrandskerens Opmærksomhed. Den ældste Klokke i Taarnet er fra 1438, og er vel een med de ældste af dem, som have Aarstal.

Fra Slaglille gik jeg til Gyrstinge og fandt her en meget smuk, mig ganske fremmed Egn. Denne Kirkeby ligger imellem høie Bakker noget fra en temmelig stor Sø, der i en dyb Dal, strækker sig langs hen ad deilige Skove. En herlig, vid Udsigt over Skov og Sø, over Dale og Høie og uoverskuelige Kornmarker fandt jeg paa en af de høieste Banker ved Søens Bred. I Sognepræsten i Gyrstinge, den fortiente Hr. Amtsprovst Mønster, gjorde jeg et interessant Bekiendtskab. Han havde den Godhed at føre mig omkring i Omegnen, saavidt som Tiden og Heden vilde tillade det. Her saae

jeg første Gang i mit Liv egentlige Kæmpehøie, eller Gr4avminder og Steendysser fra Hedenold; eller faae dem i det mindste første Gang med den Sands, som udfordres, naar mn skal see med meer end Øiet; og skiøndt de ei hørte til de meget udmærkede (da jeg ikke fik Leilighed til at see der mere betydelige Høie ved Flinterup og paa Vilsted-Mark), gjorde deres Beskuelse dog et stærkt og forunderligt Indtryk paa mig. Hellige Minde om Fædres kraftfulde Aand og Daad! hvad er som du opløftende og siælestyrkende? – Dig vil jeg tye til, naar jeg føler mig egen Svag-

276

hed, naar jeg trækkes og kiedes ved Tidsalderens Smaahed; men hvor jeg seer Danskes Kraft endnu at leve i Danmarks Sønner, og Nordens Aand endnu at lue i deres Bryst – der vil jeg glad vende mig imod de gamle Minder, der give et Gienskin af hiin Styrkens Alder, og den Tanke vil mere levende staae for min Siæl: I vare kraftfulde Danske, I hvis Been muldne dybt i disse Høie, vi kunne igien blive det.

Ved min Samtale med Hr. Amtsprøbst Mønster om denne klassiske, paa Oldtids-Monumenter saa rige Egn, blev jeg end mere overtydet om, hvor vigtigt det vilde være til grundig Oplysning af denne Deel af vore Oldsager, at slige mærkværdige Landstrækninger bereistes og undersøgte af Mænd, udrustede med de fornødne historiske og antaquarenske Indsigter; at nøiagtige Tegninger optoges over de vigtigste Monumenter, som endnu er tilovers, saavel over de urørtes udvortes Form, som over den indre Skikkelse ved dem, man herefter opgrov; og at man, i at undersøge dem, altid vilde tage Hensyn paa det gjensidige Lys, som ved Sammenligningen kunde fremkomme. Tid var det dog engang, at vi i Danmark burde kunne sige os selv og Fremmede noget mere, end hvad Acukiel fortalte og beskrev; og vore mærkeligste Steendysser og Gravminder fra Hedenold, ligesom Voldstederne af de ældste Slotte og Kongeborge og andre lignende Monumenter, fortiente dog vel ligesaa godt at beskrives, som hundrede ubetydelige græske og romerske Antiquiteter. Men hvor saa ere de,

277

hvorom man veed noget nøiagtigt og fyldestgørende? Hvor mange Steder fortiente ikke det heldige Blik, den overskuende And og antiquariske Kritik, hvormed vor Münster beskrev Leire?

I Anledning af de Kæmpehøie, jeg saae i Gyrstinge Sogn, mindes jeg nu en Høi, der ligger Sorø en god Deel nærmere (helst naar man besøger den til Vands) og ved sin Størrelse, som ved sin Beliggenhed, hører til de meget mærkelige. Ofte havde jeg i min Ungdom seet denne Høi, ofte glædet mig paa dens Top, og hvilet ved de store Stene under Trærnes Skygger ved Høiens Fod, uden at have Anelse om andet, end – at det var en Høi, og et Sted, rigt paa Naturskønhed. Da jeg nu besøgte den, saae jeg den med andre Øine; den viiste sig for mig i et ganske nyt Lys, med en langt høiere Mærkværdighed, som et saare ærværdigt Oldtidsminde.

Denne Høi, bekiendt under Navnet Parnas, ligger paa en af Vorøds Marker, ganske nær ved Sorø Sø paa en liden Landtunge, lige over for den tætte, mørke Bøgelund, der synes at svømme paa Vandfladen *). Den har en meget anseelig Høide og Omkreds; dens Størrelse og Form synes at vidne om, at den er Naturens Værk, men dannet ved Menneskehænder. Dens Omkreds ved Foden,

*) Et af de skønneste Steder i Sorø-Egnen er den skovbegroede Ø, Bøgholm, i den ene Ende af Sorø-Sø, hvorfra man til alle Sider har en fortryllende Udsigt.

278

hvor den yderste Steenkreds ligger, er henimod 400 store Skridt. En tredsindstyve til halvfierdsinde-tyve Skridt maa man stige i Veiret paa dens tre Sider, for at naae Toppen; paa den fjerde gaaer Høien meget steil ned imod Søen, og kan her kun med megen Møie bestiges. Oven paa er en jævn, noget hældende Flade, omtrent 500 Skridt i Fiirkant; den er omsat med Stene, som dog ere af ubetydelig Størrelse og kun lidet fremragende. Uden omkring den fiirkantede Slette løber en Art af Fordybning eller Grøft, som dog seer saa regelmæssig ud, at jeg holder den for et nyere Arbeide, skjønt jeg ikke kan giætte mig Hensigten. Uden om denne Grøft har atter ligget en Jreds af større Stene, hvoraf mange endnu ere synlige. Saaledes kiendes endnu to eller tre Rader af Stene, som have ligget i Kreds om Høien. Rundt om ved Foden er den omgivet af høie Ege og Bøge, som næsten ganske skiule den; saaledes at man fra Bakkesletten liden eller ingen Udsigt har, og i nogen Afstand slet ikke formoder, at denne lille Skov skiuler saa stor n Høi. I forrige Tider har Træernes Antal været større end nu, da mange uden omkring ere borthugne; og den lille Skov, i Stedet for at der nu mod Syd og Øst er Mode og Elleskov. Uden omkring Træerne ved Høiens Fod har ligget en Kreds af de største og sværeste Stene; endnu ligger paa den nordlige Side i en lang Strækning næsten lige ved Søens Bredder en betydelig Samling af Stene,

279

hvoraf de fleste have en overordentlig Størrelse, og nogle af dem ere befæstede i Høien i en Høide af 6 til 7 Alen. Træer ee voksede over enkelte af disse, saaledes at uhyre Stene ere overgroede af Rødderne, hvilket giver et sieldent og forunderligt Syn. Uden om denne Kreds af de sværeste Stene, af hvilke ingen findes paa de to Sider af Høien, som vende imod Marken, har gaaet endnu en anden Kreds, hvoraf mange Stene endnu ligge Søen saa nær, at Bøgerne overskylle dem.

Matte denne saavidt muligt troe og nøiagtige Beskrivelse give en af vore lærde Oldgrandskere Lyst til at besøge denne overordentlig skønne Høi, der med sin omkredsede Skov, betragtet i nogen Afstand, har et meget ærværdigt Syn, hvilket man næsten nyder dobbelt paa Toppen, indsluttet i den hellige Lund, som omringer Høien. Da vilde maaskee min Formodning ikke findes urimelig, at vi her kunne tænke os en Offerlund fra Hedenold. Skulde denne Gisning endog være falsk: troer jeg dog min Beskrivelse kan vise, at den er støttet paa meer end blot Indbildning. Hertil føier jeg endnu

der Ønske: Sorøes Skytsaand vaage over den overblevne Lund, Høiens skønneste Prydelse!”

Den Reisende, som, med nogen Sands for det Ualmindelige og Ophøiede, besøger Sorø Egnen, vil vist ikke fortryde den Time, han anvender paa at besee en ærværdig Oldtids-Bygning, om reiser

280



*Sorøer Kirke i Gøtteriisbjerg Herred.
1855.*

sig nær Tulesøes Bredder 1 Miils Vei fra Sorø. Biernede, $\frac{3}{4}$ Miil fra Slaglille, hvis Annex det er, er i flere Henseender et meget mærkeligt Sted. Fuld af Forventning nærmere jeg mig en Kirke, der, saavidt jeg endnu veed, er af Bygning den eneste i sit Slags i hele Danmark *); og jeg blev ikke skuffet. Denne Landsbykirke er et af de ypperste og bedst bevarede Monumenter fra den Absalonske Alder; den er alene fuldelig værd at reise 10 Miil efter. Dens Bygning, for største Delen af hugne Kampesteen, er aflang rund, i Skikkelse ei ulig en katholsk Bispehue. Huens Knap udgjør et anseeligt fiirkantet Taarn, midt paa Bygningen, der bæres af fire mægtige Piller, og er sædvanlige Landsbykirketaarne. Forbauset beskuede jeg den høie Styrke i disse henvend 3 Alen tykke Mure, giennem hvilke man træder ind i en høi rummelig Hvælving, som er bygget med megen Konst og beundringsværdig Styrke, uden Vædstøtter, men tildeels hvilende paa de fire uhyre, runde Piller,

*) Thorsager Kirke i Østerlisbjerg Herred, Aarhus Stift, har Liighed med Biernede Kirke. Den er ligesom denne bygget i en Runding, hvis Tværmaal er 21 Alen. I Midten ere 4 runde Piller, som gaae igiennem Hvælvingen og samle sig oven over i fire Buer, paa hvilke er bygget et firkantet Taarn, som med sit Spiir er omtrent 20 Alen høit. Til Kirkens runde Hovedbygning er føiet, som Udbygninger, Choret, Vaabenhuset og et andet fiirkantet Taarn, 24 Alen høit. (D. Atlas. IV D. S. 312).

281



der i Midten reise sig majestætisk mod Loftet, og hvis Fortsættelse oven over Hvælvingen er fire svære fiirkantede, med Buer forenede Piller, i Midten af Taarnet. Det Indtryk, som Synet af denne herlige Bygning gjorde paa mig er uudsletteligt. Man vilde aldeles forseile Ideen om dens indvortes Skikkelse og Udseende, hvis

man tænkte sig den som een af de almindelige Landsbykirker; med disse har den intet tilfælles uden Choret, og Vaabenhuset, hvilket er en senere Tilbygning. Her er ikke det Mørke, den indskrænkede Sneverhed, man sædvanligen finder i Landsbykirkerne, selv i de større *); men her er for Øiet, som for den indre Sands, noget Stort og virkelig Opløftende. At Vaabenhuset er en nyere Tilbygning, falder straks i Øiene, naar man betragter den berømte Inscription, som findes i Kirkemuren paa Loftet over dette Vaabenhuus, og som kan sees at have været i nogle hundrede Aar udsat for Luftens Paavirkning. Choret, som ved en skøn høi Portal i den vældige Muur forenes med Kirken, er vel bygget paa samme Tid, som denne; men det forstyrre nogen af Heelheden, og seer ud som en

Tilbygning. Denne gamle Kirke kan man med fuld Bestemthed sige, er endnu heel og holden saaledes, som den i Midten af det 12te Aarhundrede blev opbygget af Absalons Fætter Suno Ebbesen, hvis Fader Ebbe Skialmsen og

*) Biernede Kirkes Længde er, foruden Choret 18 6/8 Alen; bens Brede i Midten 16½ Alen; Pillernes Omkreds 6½ Alen.

282

hans Hustru Ragnild først havde bygget den af Træ. Den simple latinske Indskrift, som siger os dette, er nu over 600 Aar gammel (Suno døde 1186) og er en af de ældste og mærkeligste Indscriptioner med Munkeskrift i Danmark. Den er endnu ganske heel og holden og meget tydelig, da Bogstaverne ere store og vel dannede. Skøndt denne ærværdige Inscription er bekiendt nok, vil jeg dog hidsætte den, saaledes som jeg afskrev den paa Stedet med al Nøiagtighed, da Afskrifterne ikke alle vegne (f. Ex. i Suhms Hist. VI. 55) ere ganske rigtige:

Ebbo filius Secelmo
nis & uxor eius Ra
chanild construx
erunt huc ecclesi
am quam postea

Filius eius
Suno erexit
lapideam in
onore Dei &
Sce Marie &
Sci Laurenci.

Foruden denne fandtes forud endnu en anden Indskrift af lige Ælde paa Biernede-Kirkes nordre Muur 5 til 6 Alen over Jorden, hvilken lød saaledes efter Langebeks Affskrift: Hic requiescit Fin filius Ebbenis Domino. Denne Gravskrift over Fin Ebbesen, Sunes Broder, var mærkelig ved den sieldne Omstændighed, at den var sat uden paa en Kirkemuur; ligesom der ogsaa var mærkeligt, at netop denne Fin (om hvem man for Resten slet intet veed) blev begravet i Biernede; hvorimod hans hele Familie fik sit Hvilested i Sorøe Kirke. Men denne ærværdige Gravskrift, som Tiden

283

skaanede i mere end seks Aarhundreder, maatte for en halv Snees Aar siden undergaae den Skiebne, at blive overkalket. Stedet, hvor den stod, vides endnu. Man har forsøgt paa, igien at bringe den for Lyset ved at skrabe Kalken af Muren; men Intet fundet. Mueligt at Kalken er trængt ind i Bogstaverne, og derved har gjort dem ukendelige. Midt i Kirken er en underjordisk Begravelse, som maaskee vel kunde være ældre end de Lig, som nu glemmes der. Desuden er det et Røgelsekar, udmærket i Arbeide og Prydelse og en vældig Døbefont af raa Kampesteen, som svare til Kirkens massive Bygning og hvis Alder sikkert stiger op til Kirkens første Tider.

Ebbe Skialmsen, som først byggede Biernede Kirke af Træ, var Absalons Farbroder, Søn af Skialm Hvide, og en af Sorøes første Stiftere, hvor ogsaa han og hans dydige Hustru, som længe overlevede ham, ligge begravne *). Han var Svend Grathes næste og bedste Ven og var Hovedsmand i Roeskilde. Kongen bestillede intet hverken i Dom eller Rettergang, i Fred eller Feidetid, i Lys eller Løn, at han jo tilforn raadførte sig med ham,

*) Efter Knytlinga Saga (pag. 212) og Saxo døde Ebbe 1150. Derfor troer Suhm, at det var ham og ikke (som der mældes i den gamle Beretning om Sorøe-Klosters Stiftelse) hans Broder Toke, som 1150 først har givet Gods til Klosteret og paa sin Dødsseng

overgivet sin Border 16 Mark Guld til Kirkens Bygning. (Jvf. Suhms Danm. Hist. VI. 56).

284

Hans Kiælighed til sin tro Raadgiver, var ikke mindre end hans Agtelse for ham. Hvorledes Kongen sørgede over hans Død, og med sin ganske Krigsmagt drog fra Fyen over til Siælland alene for at beskikke hans Jordefærd: derom kan læses i Vedels Saxo S. 313. Følgende Fortælling hos Saxo om en Krigslist af Ebbe vidner saavel om hans Snildhed, som om hans Troskab mod sin Konge, og karakteriserer Tidsalderens Maader at føre Krig paa. I Aaret 1149 var Kong Knud kommen over med en Hær fra Jylland til Siælland for at angribe Svend. Da han fornam at Roeskilde, som Svend havde befæstet med en Vold og Grav, efter Ebbes Raad havde lukket sine Porte for ham, sendte han en vis Suno, en Mand af større Veltalenhed end Forstand, for at opfordre Byen til Overgivelse. Da denne Suno kom til Volden, lod han først sin Hest gjøre mange kaade Spring, eller efter Vedels Ord, brugte allehaande lystige Hofværk med den, og begyndte allehaande lystige Hofværk med den, og begyndte omsider at fremsætte sin Herres Begiering i en lang Tale med mange prægtige Ord.

Men til Ulykke var, som Hestens konstige Spring, saa Herrens snilde Ord for at lokke ham, og sendte nogle unge Mænd ud, som for at underhandle med ham. Men pludseligen grebe de Hesten i Tømmen og førte Suno fangen ind i Byen, hvor han straks lagdes i Lænker, og bleve siden hans Øine udstukne efter Kong Svends Befaling. Noget efter dette mislykkede Tog kom Knud atter over til Siælland, og hevnedet det mod hans Sendebud.

285

begangne Forræderie. Han indtog Roeskilde uforvarende, satte Ild paa Ebbe Skjalmsens Gaard, og denne maatte flygte for ham til Kong Svend. – Denne Suno, som Ebbe saaledes paa en underfundig Maade bragte i Kong Svends Vold, ville baade Langebek og Suhm *) gjøre til Ebbes Broder. Vel havde han en Broder af dette Navn, som nævnes i Absalons Slægtregister, men ikke deeltog med sine Brødre i Sorø Kloster Stiftelse. Dog hvorfor skulle vi plette Ebbe Skjalmsens Minde ved at tillægge ham et grusomt Forræderie imod sin egen Broder, som vi ikke have mindste Beviis for? Ebbe Skjalmsen nævnes altid hos Saxo ved sit fulde Navn; hans formeentlige Broder kalder han derimod en vis Suno (Suno quidam.)

Dette Udtryk havde Saxo vist aldrig brugt om Skjalms Hvides Søn; heller ikke kan det formodes, at han vilde fortiet en saa vigtig Omstændighed som den, at Ebbe handlede saaledes mod sin Broder.

Suno Ebbesen, Absalons Fætter, der buggede Biernede Kirke som den nu staaer, var først paa Svend Grathes Parti; men da denne 1154 i Odense udbød sine Hofmænd til Strid imod Knud og Valdemar, hvile Jyderne paa Viborg-Ting havde antaget til Konger, dik Suno bort og vilde ikke aflægge den Troskabsed, som Svend fordrede, uag-

*) Scrpit. Rer. Dan. T. IV. p. 546. Suhms Danmarks Hist. VI. 39.

286

tet Kongen lovede ham, at hans Faders Gaard *) som voldeligen var ham frataget, skulde vorde tilbagegivet. Han svarede Kongen; at denne Retfærdighed kom noget seent; at han ikke i Modgangtid vilde have godt af det, han var skilt ved i Medgang. Dermed forlod han Svend og gik

over til Valdemar. Suhms undre sig over, hvi Svend ikke lod Suno dræbe; maaske for hans Fadders Skyld, som Kongen elskede saa høit. Suno blev derefter en af Valdemar I. ypperste Raad, og en af de første Mænd i Landet. Han nævnes meget ofte i Historien, og han var i stor Anseelse baade hos Kongen og Absalon. Han fulgte Valdemar paa Toget til Keiser Frederik 1162, var med ham paa det store Tog imod Rygen 1169, ligesom paa flere af denne Konges Tog imod Venderne. Da Ancona paa Rygen var erobret, fik han og Esbern Snare Befaling, at lade Afguden Svantevits uhyre Billede ned bryde. (Suhms Hist. VII. 287). Efter Valdemar I. Død beeltog han med Esbern i Formynderskabet for den unge Kong Knud; og han stod hos denne Konge i ligesaa meget Anseelse, som hos Faderen. Han var gift med en Cæcilia, eller efter danske Udtale Sidsel, og efterlod sig 7 Sønner **), hvoriblandt

*) Maaskee Knardrup, eliggende i Gangiøse Sogn i Siælland, og 1326 indrettet til et Kloster, hvoraf han kaldes Suno Ebbesen de Knardorp.

**) Sandsynligt er det ogsaa, at den bekjendte Margrete, som længe blev holdet for hellig her til Lands, skiøndt hun ei var canoniseret, var en

287

den lærde Anders Sunesøn, Absalon Eftermand i det Lundiske Erkesæde 1201, af hvem vi have et stort, endnu ikke udgivet latinsk Digt, Hexaëmeron kaldet, og en ypperlig Paraphrase over den Skaanske Lov, som Hvitfeld udgav. Suno døde 1186 og blev med sin Hustru jordet i en Graav, midt i Sorøe Kirkes Chor. Man har en Graavskrift over ham og hans Hustru i rimede latinske Vers, som tillægges Saxo. (See Langebeks Script. IV. 570. Suhms Hist. VIII. S. 123). Saameget om Biernede Kirkes mærkværdige Opbygger.

Til Biernedes Historie hører endnu, at under Biskop Peder i Roeskilde og Abbed Niels i Sorøe, skete et Mageskift imellem St. Lucii Kirke i Roeskilde og Kirken i Sorøe, hvorved Biernedegaarden med al dens Tilliggende i Fulby, Ebbethorp,

Datter af Suno Ebbeseb. Anledningen til det hellige Ry, hun kom i, var at hun d. 25de Oct. 1777 blev dræbt i Ølsemagle ved Kiøge i Ramsø Herred, af hendes Mand Herlof, som vilde være af med hende, fordi han elskede et andet Fruentimmer. Han hang hende op om Natten under en Bielke, for at skiule sin Misgierning og bilde Folk ind, at hun havde taget Livet af sig selv. Men hans Udaad kom siden for Lyset; Absalon lod sin Frænke optage af den uærlige Grav i en Sandmark ved Stranden, hvor hun som Selvmorderske var lagt, og førte hende selv med megen Pomp og stort Følge til Roeskilde, hvor hun fik et anseeligt Gravsted i vor Frue Kirke. Herom kan mere læses i Suhms Hist. VII. p. 505 506. 525 o. s.

288

Wielstudy, Frendorp, Ørsleffvæsire, Hylstorp, Flintorp, Brantzmarke, Gørstinge, Litvng, Slawelselittle o. fl. Landsbyer blev overdraget til Sorøe; tilligemed de 4 Kirke i Broby, Slaglille, Biernede og Pedersborg. – Bondebyen Biernede er i senere Tider nedlagt og forvandlet til et Slags Herregaard eller stor Avlsgaard, som u fører Navnet Biernedegaard.

Ved sin Beliggenhed og Stedets ældre Skiebne er Pedersborg Kirke, en lille Fierdingmiil norden for Sorø. ligesaa mærkværdig, som Biernede ved sin Bygning. Ved Sammenløbet af Sorø- og Tule-Sø næver sig en meget høi og Steil, derhos temmelig stor Banke. Her laae i det 12te Aarhundrede et meget fast Slot, og Stedet kaldte man slet hen Borg. Det laae uden for Sorø Klosterø, og hørte derfor ikke til Asser Rygs Fædrengods; men eiedes i hine Dage af Peder Thorstensen, en drabelig Helt og snild Raadgiver hos Kongerne Svend Grathe og Valdemar I. Ham gives i Vedels Saxo det Vidnesbyrd: at det er vel at mærke, at han har været viis udi Raad og dristig udi Haand, naar Behov giordes. 1148 var han med at underskrive et Gavebrev af Kong Svend til Ringsted Kirke. 1151, da Kong Knud havde begivet sig til det Slesvigske Frisland, hvor Svend angreb ham, befalede Peder Thorstensen under Kongen, og vare hans snilde Raad og Anlæg en af Hovedaarsagerne til det for Svend saa heldige Udfald,

289

som denne Krig fik. Mere end een Gang gav han Kongen vise Raad, som denne havde gjort vel i at følge. Saaledes da Svend engang spurgte han, hvorledes han skulde komme til at herske i Ro og Tryghed, raadede Peder ham: at han enten skulde søge at vinde Adelen og Bondestanden, for at blive des stærkere imod sine Medbeilere, eller og forlige sig med sine Slægtninge og overlade dem en lige Deel af Riget. Men Kongen slog dette gode Raad i Veir og Vind, saassom han var opblæst af Haste-modighed. Han svor og sagde, at han skulde være Peder imod, saalønge han havde et Skiold i sin Gaard; hvortil denne svarede; ”Herre, jeg har altid været rede med mi Skiold til din Tieneste; men snart, frygter jeg for, vil du selv have alle dine Skiolde behov” *) – Ikke desmindre spurgte Svend ham atter til Raads noget efter den Tid (1154), og Peder raadede da: at Kongen skulde drage over til Skaane, hvor han havde flere Venner og større Medhold end i Siælland, og dermed forekomme sine Fiender, inden de fik Skaaningerne oprørte imod ham. Ogsaa dette Raad forsmaaede Kong Svend, og svarede Peder, at han havde godt ved at give saadanne Raad, siden han havde Valdemars Slegfredbørn **) i Forvaring at optugte, og

*) Vedels Saxo. S. 338. Suhms Danm. Hist VI. 183. 84.

**) Formodentlig den unge Hertug Christopher (født henved 1160 og død 1173, som Valdemar I,

290

derfor altid kunde være sikker paa sin Gaard og Eiendom, om Svends Fiender fik Magt i Siælland. Mærkelig og for Peder hæderlig er den Tillid, Valdemar viiste en Mand, som var i hans Fiendes Tieneste. – Efter Svends Død finde vi Peder Thorstensen iblandt Valdemars Mænd. Han var med paa Valdemars 15de vendiske Tog, til hvilket han selv udrustede et Skib. Da den danske Flaade paa dette Tog var bleven indsluttet i Oderen af Venderne, der allerede troede at være Mestere af den, var Peder Thorstensen en af dem, som fulgte Absalon, da denne Helt med 7 Skibe dristigen seilede igiennem et ukiendt Dyb, angreb og splittede den talrige, langt overlegne vendiske Flaade. 1172 var han med at dække det vigtige Fiskeri ved Rygen mod Venderne; men siden forsvinder han af Historien. Man finder at han har gjort et Mageskifte med Sorø Kloster, som blev stadfæstet ved Pave Lucii III. Privilegier til Sorø af 1181. Landsbyen Othinstorp, siden kaldet Ønstorp (?) skaffede nemlig Absalon Sorø Kloster, dels ved andre Mageskifter, dels ved att Klosteret overlod Peder Thorstensen Møllen i Heglinge *), nær ved Borg. – For resten har man

havde avlet med sin Frille Tove, førend han ægtede sin Dronning Sophie. (Jvf. Suhms Hist. VII. 418. 713.)

*) Herom skriver Morten Pedersen S. 6. ”oc vaar samme Ø (Sorøe eller Soerø) Asser Røgs Arffue oc Assuels Gaard, dog der end vaar paa samme Ø en Gaard hed Heglinge, som den Mose ved Petersburgh vaffuer sit Naffn af.”

291

om denne Pedersborgs Stiftelse et gammelt Sagn, som blandt andre Hofmann fortæller i hans Foundationer 7de Tom. S. 553. Efter dette skal Kongen (det maatte da have været Valdemar I.), da Hr. Peder have Bryllup *), at være bleven forelsket i Bruden og have villet agere Brudgom den første Nat; hvorover Hr. Peder holdt det for klogest, i Tide at retirere sig med Bruden tilsengs. Da nu Kongen, som havde drukket noget over Tørsten, savnede Bruden, brød han med Vold ind i Sovekam-meret; men som han alt fandt hende i Sengen hos hendes Herre, skal Kongen have myrdet ham ved hendes Side. Suhm holder denne Tradition for puur Fabel; imidlertid har den dog vel, som alle slige gamle Frasagn, havt et Slags Grund.

Hvad vi med større Vished vide er, at Peder Thorstensen var gift med den berømte Cæcilia, Skialm Hvides Datter og Absalons Faster. Om hende hedder det: at hun stedse havde baaret en Moders eller Fostermoders Kiærlighed til Brødrene i Sorø (Qvæ maternum atqve nutricium affectum lempet habuit ad fratres de Sora). Hun skienkede omtrent 1170 tvende Boel i Førsløv til Sorø Kloster; gierne – saa skriver den, der af gamle Brev, skaber samlede Sorøes Gavebog – gierne havde hun givet mere, naar ikke hendes Mand havde havt et haardt Hierte. Dette vil vel, efter Suhms Mening,

*) Man maatte da forudsætte, at han giftede sig anden Gang, efter Cæcilias Død.

292

ikke sige andet, end at Manden var klogere end Konen, at han ikke vilde give Alt, hvad han eiede til et Kloster, eller købe sig rig i Himlen og fattig paa Jorden. Hendes Datter Inger, som ogsaa eiede sin Faders Borg, var to Gange gift; blandt flere Sønner havde hun Carl, som blev Hertug i Sverige, Peder (død 1207) og Skialm (død 1215), som begge vare Bisper i Aarhuus *). Efter hendes Død seer man, at Pedersborg tilfaldt hendes Søn Johannes, Kammermester (Camerarius) ** hos Valdemar I. Denne Herre maa ikke have været tilsinde imod Sorø Kloster, som hans øvrige Slægt; thi i hans Tid maatte Sorø taale mange Forurettelser, som reiste sig fra Pedersborg. For at giøre Ende paa denne idelige Tribulats, som Sorø-Brødre led af hiin Borg ***) og den Besidder, bragte

*) Det var denne Biskop Peder, en Søn af Ingers andet Ægteskab med Vogn, som år 1201 begyndte at bygge Domkirken i Aarhuus, dette herlige Minde om Middelalderens Bygningskonst, som vi maae beundre ligesaameget, som vi agte Stifterens Nidkiærhed for Religionens Ære. Med sømmelig storhed og Pragt lod han denne Kirke begynde at reise sig, udredede for en stor Deel af egne Midler de første Bekostninger til dette Værk, og bestemte anseelige Jordegodser til Bygningens Fortsættelse og Geistlighedens Underholdning ved denne Kirke.

**) See Script, Rer. D. IV. pag 474. not. s.

***) ”A fortalitio de Borgh, quod nunc est curis.

Peder Sunesen, en Søn af forhen omtalte Suno Ebbesen, som filgte Absalon i det Roeskildske Bispesæde, et Mageskifte i Stand, efter hvilket Johannes afstod til Sorøe og skiødede Pedersborg med de omliggende Landsbyer Hagethorp og Boueruth (Haveruo og Borød) samt Gaarden Møthorp (Mørup) med en tilliggende Skov, og nogle Boel i Greste, Kinnertofte, Landbothorp og fl. Steder, imod at faae andre Landsbyer og Eiendomme til Vederlag og imod 6 Mark Guld, mindre end 2 Øre, som Biskop Peder lagde til af sit eget. Dette skete 1205.

I den sørgelige Periode efter Christopher II. Død, da de Holsteenske Herrer spillede Mester i Siælland, som i hele Riget, og Danmaek stod paa Randen af sin Undergang, havde de ogsaa besat den stærke Pedersborg, ligesom næsten enhver anden fast Plads paa Øen. Hvitfeld mælder, at han ikkew veed, hvorledes den var kommen fra Sorøe-Kloster. Jeg mener det er at formode, at Holstenerne have fundet denne stærke Fæstning midt i Landet saare beleilig, og derfor taget den i Besiddelse, uden at agte paa, hvis Eiendom den var. Waldemar III., der med lige Mod og Snildhed fordrev hine Danmarks Blodigler og Undertrykkere fra den ene Provinds, den ene Fæstning efter den anden, indtog ogsaa Pe-

seu villa quæ Petersborgh dicitur” Liber don M. Sor.

dersborg I Aaret 1346 *), og det ikke uden Møie, da Holstenerne formodentlig havde forstærket den betydelig. Siden er Borgen nedreven og ødelagt; men af de ydre Fæstningsværker sees endnu den Dag i Dag en Vold, som har gaaet trindt omkring Borgen. Den begynder ved Sorøe Søe ig gaaer næsten i heel Cirkel rundt om Kirkebakken, midt igiennem den ene Ende f Pedersborg By. Kun mod Søen er en Aabning; og da her for nogle Aar siden blev fundet Grundvolden af en stærk Muur af hugne Kampesteen, der strakte sig i to Fløie, saa formoder jeg, at her har været et Slags Bulverk imod Søen, som forud gik meget høiere op og var nærmere forenet med Tulesø. Volden har endnu, efter henved 500 Aars Forløb, en betydelig Høide, og er temmelig heel og holden, hvilket viser, hvor stærk den i sin Tid har været. Imellem Præstegaarden og Degneboligen er den giennemskaaren, og her er nu en bred Vei. Mærkeligt er det, at imod Landeveien, hvor den løber imellem Søerne, er Volden langt høiere og stærkere, end paa noget Sted af dens øvrige Strækning, saa at den her udgør en temmelig Banke, der med Besværlighed dyrkes og besaaes med Korn. Ved sin Beliggenhed har Fæstningen vist nok kunnet beherske Landeveien til Callundborg, og derfor været ligesaa vigtig, som vanskelig at indtage.

*) See danske Riimkrønike. 1495. Fol. P. 3. Hvitfeld. Tom. I. S. 492.

Paa hiin Banke, hvor forud, til Skræk for Omegnen, den stærke Bog (Borg?) kneisede, der staar nu Pedersborg Kirke. Om noget af dens Mure endnu er en Levning af Borgens Bygninger, kan ikke vides. Meget rimeligt er det ikke; men Hofmann har ei Uret, naar han siger, at denne Kirke har nogen Liighed med et gammelt Slot. Foruden en catholsk Altertavle med to Døre til at lukke sammen, og med temmelig gammelt Billedhuggerarbeide, som ei hører til det sletteste, har Kirken

ingen synderlig Mærkværdighed. Under Grundstenene i Præstegaardens Stuelænge blev 1751 fundet et Crucifix af Messing, som blev foræret til det kongelige danske Selskab.

Fra Kirkebakken har man en af de skønneste og mest livfulde Udsigter., som man kan tænke sig. Et smilende Landskab, vandet af to, eller om man vil tre betydelige, skovomkrandsede Søer, bestrøet med en Mængde Kirker, Landsbyer, eenlige Gaarde og Huse, udbreder sig lystigt for Øiet og begrænses kun imod Nord af højere Banker. Vender man sig mod Syd, da glider Øiet til Høire hen over Pedersborg- og Sorøe-Sø, som adskilles ved en Bro *), hvorover Kongeveien gaaer til Korsør;

*) Den hedder nu Kongebro, og har tilforn været kaldet Rødebro. Denne Bro tilligemed Dammen, som adskiller Sorøe-Sø fra det Stykke af samme, der nu kaldes Pedersborg-Sø, er et sildigere Anlæg. Tilforn var der kun to Tilgange til Sorøe Kloster: Bolbro ved Krebshuset og Heglebro eller Heglinge ved Heglinge

296

til venstre hen over Tulesø, hvis ene Side er heget af en stor Skov, og den modsatte Bred forskønnet ved adskillige Bondegaaarde, der have en malerisk Beliggenhed; man seer da Biernede, Gyrstinge, Bringstrup, Fienneslev, Sigersted, og flere Landsbyer, og det fjerne Ringsted i Horizonten. Man overskuer her næsten den hele store Midtlandsø, dannet af de to kradsløbende Søer, et ligesaa yndefuldt, som i Beliggenhed sieldent Landskab. Og i Midten af denne skønne Ø ligger det gamle Sorøe i fredeligt Ly, skiult imellem Haver og Smaaskove. De mørkerøde Tage, med de hvide Skorstene, som indfattes af Træernes grønne Kroner, give Synet en blid, indbudende Lyst. Den beskedne, taarnløse Kirke hæver sig i Baggrunden over Trætøpperne, og synes langt fra meer at ligne et gammelt Ridderslot, Eierne og med længe fornyet Loft dvæler Øiet paa en Jordplet, som Naturens fredelige Aand skienkede enhver af dens mest indtagende Ynder.

Venligt, Sorøe! dit Aasyn leer, blufærdig du titter
Giennem sen blomstrende Skov, Hinden
bag Buskene liig;

eller Pedersborg. Herom skriver Morten Pedersen: "Oe er der icke mere ret Fersel til Store Closter for samme Søers Skyld, end aff de tvende gjorde Damme oc Broer: den østre kaldis Bolbro, den nordeste kandis Heglebroe, oc nu Petersburgs Dan."

297

Speiler det røde Tag idet rislede Vand, som af Himlen
Laaner sit dunkle Blaa, blandet med sivgrønne
Skiær *).

Pedersborg Kirke har en fortræffelig Beliggenhed, og tager sig meget smukt ud, fra hvad Side man seer den; men skønnest, naar man betragter den fra en meget høi Banke paa Præstegaardens Marker, Barnebanken kaldet. Her er Udsigten endnu videre, og Totalindtrykket større.

Blandt de Steder, jeg besøgte i Sorøes Omegen, forbigaaer jeg endeel, som mindre vigtige. Eet maa jeg udmærke, som lige kiørt i Beskuelsen og helligt i Erindringen. At jeg ikke som Pilegrim med

Stav i Haand vandrede did, var næsten en Brøde. – Jeg red den 11te Julii til Fienneslev, som ligger lige ved Landeveien, Kiøbenhavn en Miil nærmere end Sorøe. Tusinde kunne reise denne Kirke forbi, uden at ændse den; tusinde som see den kunne tænke: det er en Landsbykirke. – Ere disse Mure ikke byggede som andre? staaer ikke dette Taarn omtrent som andre Taarne? er her andet at se, end Bondehytter og en Kirke, hvis Lige man hundrede Steder har kiedet sig ved at see? – Hvi da nærmede jeg mig disse Hytter saa tankefuld saa fordybet i Følelser? Hvorfor var denne Landsby mig Hellig? Hvorfor betraadte jeg denne Steenbro med Ærbødighed, dette Kirkegulv med meer

*) Oehlenschläger.

298

end sædvanlig Ærefrygt? – Læser, du som fortrolig med hiin gamle, alvorlige Saga, har læst paa de uforgængelige Tavler; du, i hvis Siæl Fortiden lever, som meer end et Eventyr; du, for hvem dit Fødelands Storhed ei er fremmed, og Danmarks Stolthed ingen tom, betydningsløs Lyd – dig behøver jeg ikke at sige det. Naar Digteren med høiere Begeistring, med dybere Følelse nærmer sig Nabobyen Sigrsted, naar Signelilles Buur, og Habors Høi og Sigars Grev og de blodgiødede Valbryndsagre for ham ere mindehellige Steder: da vil han dog ikke undres, om den historiekyndige Danske med ligesaa levende Deeltagelse besøge Absalons Fødested.

Her levede paa sin Fædrenegaard Fienneslevlille Faderen Asser Ryg med sin Hustru den ædle Inge *). Her fødtes for henved 700 Aar

*) Saxo omtaler hende tvende Steder med Berømmelse. (ed. Stephan. p. 276. 277). Efter det Roeskildske Blodbad, hvis Husbonde hegte Peder., og fra hende til sin Moder, som formodentlig levede enten i Fienneslev, eller efter Suhms Formening i Borup (efter Knytlinga Buathorp) der ligger ved Svenstrup. (See Knytlinga Saga Cap. 115. Suhms Hist. VI. 232. 269). Som nu Inge hørte, at Knud var myrdet, Valdemar saaret og neppe undkommen med Livet, bedrøvede denne Tidende hende saa stærkt, at Saxo siger: hendes Sorg var større end Glæden over at see sin Søn frelst. Da nu Svend vilde sætte efter Valdemar, undsluppen til Jylland, og derfor lod tilruste sin

299

siden (1128) Esbern og Absalon; her opvoksede i Naturens Skiød, under Barndoms Lege to af det gamle Danmarks herligste Helte; her i denne Kirke laae Absalons Farfader Skialm Hvide med Sønnen Toke jordede, indtil hans store Sønnesøn flyttede deres Been til Klosterkirken i Sorøe. Skialm – en Søn af Toke Trylle, den første Christen i sin Slægt og, som Nogle mene, Sønnesøn af den navnkundige Palnatoke – var af en gammel, berømmelig Æt, og i Svend Christensens Tid en af Landets mægtigste Høvdinge. Han var Befalingsmand over Siælland. Erik Eiegod satte ham tillige over Rygen; og da Kongen 1103 reiste til det hellige Land, overdrog han ham at opdrage hans Søn Knud Lavard, som siden blev myrdet ved Harrested. Skialm levede endnu 1114; og maa han da have været meget gammel, siden han for 52 Aar siden var med som Anfører under Svend Estrithsen i det store Slag ved Nissaae 1062. Da man 1774, i Geh. R. Reitzensteins Bestyrelsestid, istandsatte Sorøe Kirkes Muur fandt man i en Pille imellem to fordums Capeller, indviiede til St. Hans Evangelist og til den hell. Benedikt og Bernard, to Trækister med Skialms Hvides og Tokes Been; paa en Blyplade *) følgende Indskrift med store veldannede

Flaade, spillede Inge og hendes Datter ham det Puds, at de hemmeligen ved Nattetider lode hans Slibe forhugge og fordærve, hvorved Svend sinkedes saa meget, at Valdemar fik til at samle en betydelig Magt.

*) Om den skik i Middelalderen, at indgrave Afdø-

300

Uncialbogstaver: Hic Jacet Schelmo Avus Domni Absalonis Archiepiscopi: og bleve da begges Been, giemte i et Blyskri i Stedet for de opraadnede Trækiter, paa ny indmurede i Pillen, hvorpaa fattes en Indskrift for at bevare Mindet om dette Skialm Hvides Gravsted *).

des Gravskrifter i Blyplader, og lægge disse med Liget i Kisten, samt Exempler derpaa fra 988, 1137 og 1161: See Archæologia Brit. Vol. XV. Lond. 1806. p. 294 – 299. Marm. Dan. I. p. 20. (1232).

*) At baade Skialm og Toke have været høie, anseelige Mænd, vidner Længden af deres Been. Tokes vare de største. Hans Laarbeen vare $19\frac{1}{2}$, Skinnebenet 16, Skulderbladet $14\frac{1}{8}$ og Armbeenet $12\frac{1}{4}$ Tommer langt. – At det i Middelalderen var meget brugeligt, saaledes at indmure Afdødes Levninger i Piller, kan ogsaa erfares i Roeskilde Domkribe, hvor Harald Blaatand og Svend Estrithsen hver have deres Grav i en Pille, og af Erik Plogpenning's Grav i Ringsted Kirke. I Pillen, hvor han var indmuret, fandtes tilforn et fiirkantet Hul, hvorigiennem man faae det Egeskriin, som Kongens Levninger vare giemte i. De engelske Soldater, som i Aaret 1807 begyndte at gjøre Kirken til et Fodermagasin, fandt paa med en Jernstang at bryde dette Huk større; paa denne Maade som Skrinet for Dagens Lys, og fandtes at være af samme Længde, som den gamle Munke-Indskrift paa Pillen. Man fandt dei Laarbeen og Armbeen, samt et Kiævebeen; men ingen Hovedskal. Dette var

301

Skialm efterlod Fienneslev til sin Søn Asser. Om ham fortælles det Sagn, at da han drog i Leding mod Sverrig, bød han sin frugtsommelige Hustru at fuldende den af ham begyndte Kirkebygning; og at, om hun fødte en Søn skulde hun reise et Taarn paa Kirken; men blev det en Datter, da ikkun et Spir. Da tiden kom, fødte Inge Tvillinger, den snilde, modige Esbern, og Danmarks udødelige Axel,

der brugte sit gode danske Sværd
som Paven sin Stav i Rom.

Inge prydede nu Kirken med to Taarne, og begge stode de, som talende Minder om hiin for Danmark saa lykkelige Fødsel, indtil de Aaret 1561, af Abbeden i Sorø Oluf Karsemose for Brøstfældigheds Skyld bleve nedtagne og ombygte til ret. Thi Synger Digteren:

Falden er nu det ene Taarn,
og Krattet voxer af Gruus:

indsvøbt i rødt Silketøi. Sognepræsten i Ringsted, Hr. Provst Schrøder, lod derpaa disse Reliquier lægge ned i deres Giemsel; dette lod han indsætte i Pillen og denne tilmure, for at ikke en forargelig

Nysgerrighed anden Gang skulde finde paa, at forstyrre disse den ulykkelige Eriks Levninger i Gravens Mørke; og jeg mener, at denne Omhu fortæner at kaldes sand Agtelse for den henenfarne Konges Minde og for Oldtidsminders Værd, lang mere, end om Provsten havde indsendt Skrinet med samt Benene til det antiquariske Museum

302

Axel og Esbern Snare
de taarne det danske Huus

Mosser dækker den gamle Steen
alt over den sorte Jord;
Axel og Esbern Snare
de hæve sig høit i Nord.

Det gamle Sagn fortælles af A. G. Vedel i hans Stamtavle over Absalons Herkomst S. 35). Den lærde D. Sperling behandler det som Kiærlingefabel *); uden at han med al sin Lærdom kan gjøre det indlysende, hvorfor man ikke ligesaa gjerne kunde troe et Sagn, der har gaaet igiennem Aarhundreder og støttes ved troværdige Vidnesbyrd, som en Gisning, der blot grunder sig paa, at der hos Saxo siges om Esbern natu præstat; hvilket ligesaavel kan betyde, at han som Tvillingbroder var Førstefødt.

Heller end til denne lærde Vantro, der saa rask bryder Staven over Aarhundreders Tro, lytte vi til Oehlenschlägers fortreffelige Kæmpeviser, hvori Digteren med sieldent Held har fremlokke de gamle Toner og givet det mindeværdige, halv udslettede Sagn en friskere Farve og et nyt Liv **). Ei tænker jeg, herved at ville nedsætte Sperlings dybe Lærdom; men kun troer jeg, at han her til Utide

*) Fabulæ aniles. Vid. O. Sperling. not. ad Testam. Absalonis. Scr. R. D. Tom. V. p. 430.

**) See: De tvende Kirketaarne, en Kæmpeviser. Danske Tilskuer 1803, No. 40.

303

har anvendt sin Kritik, hvilken mas seer, at Langebek heller ikke har ændset *). Absalon arvede Fienneslev efter sin Fader Asser Ryg. I sit Testamente gav han sin hele fædrene Eiendom (totum patrimonium suum) til Sorø (1201) undtagen Fienneslev, hvilket han skienkede sin Broder Esbern, der overlevede ham tre Aar og døde 1204. Efter Esbern Snares Død maa Fienneslev være bleven afhændet fra Familien; thi det eiedes siden af en Fru Christina, Enke efter Johannes Hviting af Nidløse. Hun gjorde sit Testamente, da hun endnu var ganske karsk, og udvalgte sit Gravsted i Sorø Kirke. Tillige gav hun til Bedste for hendes Siæl og til at bestride hendes Ligfærd 20 Mark Sølv efter Cøllnisk Vægt til Sorø Kloster, og for denne Sum pantsatte hun ikke alene Fienneslevlille med alle tilhørende Agre, Enge og Skove, hendes Eiendele af Frøse, og en Eng kaldet Biskopsholm, beliggende imellem Aksted og Tyvelse; men hun bestemte endog, at saalænge Klosteret havde disse Eiendomme til Pant, skulde det trække alle Indkomster deraf. Dette skeete 1343 paa den hellige Knud Martyrs Dag. Aar 1378 blev Biskopsholmen og hele Byen Fienneslevlille, undtagen Præstegaarden, tildømt Sorø Kloster af Kong Oluf paa Tinget i Roeskilde.

Fienneslev Kirke er liden, men har den Synderlighed, at [Taarnets Tagryg](#) staaer tværs for

*) See Script. Rer. Dan. Tom. IV. pag. 466. 549. Suhms D. Hist. VI. S. 166. Att Sperling paa det anførte Sted er meget uvillig imod Morten Pedersen, er øiensynligt.

304

Enden af Kirken. I Kirken finder man to, fem Alen [høje Piller af den haardeste Granit](#), polerede som Marmor, hvilke bære den ene Side af Taarnet. De have en ganske simpel Knap og hvile paa en Fod af Graasteen, hvorpaa Løvværk er udhugget. Alterbordet er særdeles skønt, og bestaar af en meget stor og tyk Plade af fiint sort Marmor. En anden Mærkværgighed opdagede jeg paa Loftet over Hvælvingen i denne Kirke, hvortil Opgangen var saare møisommelig. Her havde tilforn langs med Væggen været Malerier, Vaabener og menneskelige Figurer af betydelig Størrelse, hvoraf vel de fleste ere overkalkede; men nogle skimtede jeg endnu i den svage Lysning, som her kunde falde. Flere havde min Veileder, en gammel Skoleholder seet, da Taget for et par Aar siden vlev istandsat. Det var i høi Grad urimeligt at troe, at disse Fidurer med Hensigt vare malede paa et Sted, hvor knap noget menneskeligt Øie kunde opdage dem. Derfor er det at formode, at Kirkens Hvælvinger fordom have været høiere, og for Brøstfældigheds Skyld (maaskee samme Gang, som Taarnene bleve ombygte) ere nedtagne, og Loftet da blevet lavere. Man har da ikke agtet paa hine gamle catholske Billeder; men gierne overgivet dem til Forglemmelsens Mørke. Maaskee kunde de endnu fortjene en nøiere Undersøgelse. – Opgangen i Taarnet er meget besværlig, og bestaar ikke, som sædvanligen, af en Vindelgang, men af en mørk, smal, steil Trappe, hvilket formodentlig ogsaa skriver sig fra Taarnets Ombygning.

305

Saa nær ved Alsted, hovedsognet til Fienneslev, en lille halv Miil sønden for dette Sted, ikke langt fra Suusaa, kunde jeg ikke andet end besøge en By, som Navn og Ælde gjør mærkværdig. At den er saare gammel og i Alder kan maale sig med Sigerted, viser Historien hos Saxo om Nederlaget, som skete paa Hakes, Kong Sigars Banemands Hær.

Ved denne Leilighed fortæller Saxo, at en Deel af Hakes Flaade, som han landede ved Hærviig (Callundborg), samledes ved Axelsted, og at Hakes Hær ved dette Sted blev slagen af de Danske efter en meget haard Træfning, som varede i to Dage.

Da nu Tildragelsen med Signe og Habor, og hvad derpaa fulgte, efter Suhm falder ind i Midten af det fjerde Aarhundrede; saa maa Alsted, hvis man vil fæste Lid til Saxo, holdes for een af de ældste Byer i Siælland, som Historien nævner. Hvad Byens Navn angaaer, da vil Suhm udlede det af et Mandsnavn Ale = Ole; siden Herredet i Valdemar II. Jordebog skrives Alæstatherret *). Andre** ville tilskrive Absalon, hvis rette danske Navn

*) Scrpit. Rer. Dan. VII. p. 517. 590.

**) [F. E. Beyer i hans Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted](#) S. 7. Uvist er det vel og, om de andre Landsbyer omkring Sorø, som Beyer menee have Navn efter Absalons Forfædre og Slægtninge, (saasom Tokshøi, Ebberup, Asserup, og flere) ikke ere ældre.

306

var Axel, Byens Opkomst og formene, at den har faaet Navn efter ham. Intet kan være mere urigtigt, naar man ligefrem læser Saxo. Stædernes Beliggenhed viser, at han ikke kan mene nogen anden By, end det nuværende Alsted, som han kalder Axelstada. Vilde man altsaa troe, at dette Navn skrev sig fra Absalon, da matte man forudsætte, at Byen, som efter Sazo of Suhms Tidsregning skal være 800 Aar ældre end Absalon, i hans Tid var bleven omdøbt. Men det hele Vilderede forsvinder, naar man antager, at Byen fra Arilds Tid og længe før Absalon har hedt Axelsted, hvoraf siden er gjort Alested og Alsted *)

Alsted Kirke har to Vaabenhuse; i det søndre fandt Worm i Muren en vel bevaret Ruunesteen, 3½ Alen lang, 1 ¼ Alen bred, med en meget læselig Indskrift, som i en aflang Halvkreds omgiver et Kors. Den er indmuret saaledes, at dens nederste Kant gaaer ned i Gulvet; hvorfor Worm lod Gulvet optage for at komme til den. Abildgaard fandt og aftegnede den endnu 1756; men nu jeg spurgte om den, viste ingen at sige af denne Steen. Formodentlig er den overkalket; men efter Worms Beskrivelse over Stedet, maa den være let at finde. Indskriften kan læses i Worms Monumenter S. 131, og

*) Om Bemærkelsen af det gamle Axel, som Sperling holder for er sammendraget af Alsæl, see hans Anm. til Absalons Testamente i Script. V. pag. 428:

307

er ligesaa ubetydelig, som de fleste andre Runeindskrifter. [Alsted Stenen](#).

Den 15de Julii gjorde jeg en Udvandring paa en af de skønneste Veie, man i Egnen om Sorøe kan finde. Kun nogle Skridt uden for Academiets Bygning, og straks er man i den gamle Skov, der fører Navn af dem philosophiske Gang, og fordem indkrandsede Søens Bredder, hvor nu er Mose og Underskov. Herfra gaaer nu en ny anlagt Vei, som fører over den udtørrede Ende af Sorøe Sø, der i fordums Dage løb ned mod Tulesø, og nu kaldes Flommen *). Er man kommen over denne, da møder man straks en saare yndig og behagelig Skovvei, hvorpaa man føres dybere og dybere ind i Naturens urørte Helligdomme. Veien slynger sig næsten overalt igiennem Krat og lav Underskov, saaledes at man paa mange Steder gaaer under et tæt, svalt Løvtag, hvorover atter de høie, ranke Bøge hvælve sig. Her kan den eensomme Vandrer, hvis Aand ei er sløv og hvis Hierte ei koldt, med Velbehag tilbringe hele Timer.

*) I danske Ordbog v. D. Flomsav siges, at dette Ord kommer af det norske Flom, d. e. Vandskov fra Elve og Bække, der svulme af Sneevand om Sommeren. Af hiin Benævnelse, som gives Mosen ved Enden af Sprøe Søe, sees, at Ordet ikke blot er Norsk, og ikke indskrænket til den ene Bemærkelse.

308

uden at mærke deres ilende Løb. Men hist gaaer Veien mod Venstre; efter en halv Times Gang staae vi ved et Led, endnu tæt overskyggede af Skovens blide Skumring. Vi træde indenfor, og pludselig aabner sig en vid og skøn Kreds for det undrende Øie. En stor lys Skovslette paa tredive Tønder Land, trindt omgivet af Naturens tætte Hegn, ligger udbredt for os. Frugtbare Agre afveksle med Græsmarker, hvor græssende Køer og Faar oplive det arcadiske Landskab; en landlig Bolig hælder sig fortrolig til Skoven i den ene Ende, og i Baggrunden reise sig tre gamle Kæmpehøie, der ligge i en lige Linie fra Øst mod Vest. Den fjerde og sidste mod Østen er ikke mere til. Jeg fandt paa to af

de overblevne anseelige Steendysser, af hvilke den ene har været belagt med en flad Overligger, hvoraf Brudstykker sees. Paa den anden har ligget en uhyre Dæksteen paa fire andre store Stene; den er sprængt og en stor Deel deraf bortført; men endnu ligge Levninger, som vidne om, hvad den var. Den tredje Høi er bevokset med Skov. Mærkeligt er Stedet, hvor disse Høie findes, midt inde i en stor og gammel Skov. Denne Skovslette fører fra ældgamle Tider Navn af Biskopssletten.

Herfra gik jeg videre igiennem Skoven til Liunge, som ligger lige over for Sorøe paa hiin Side af Søen. Præsten Hr. L. fandt jeg ikke hiemme, og fortsatte derpaa min Vandring til Braaby, eller rettere Broby, hvortil Veien ligeledes for en stor Deel gaaer igennem en smuk

309

Skov. Denne Landsby har en meget takkelig Beliggenhed paa en Banke ved Suusaa eller Næstved Aa, lige over for Næsby. I Broby eiede den Roeskildske Biskop Peder Sunesen, Sorøes store Velynder, en betydelig Avlsgard, med Skove, enge og en Vandmølle, hvilket alt han skienkede og høitideligen tilskiødede Sorøe Brødre paa det høie Alter, i Overværelse af hans Broder Erkebispens Anders Sunesen og mange flere, den 27de Sept. 1214. Hiin Mølle, hedder det i Sorøes Gavebog, var meget god indtil Bavelse-Mølle blev bygget. Siden maatte Sorøe Kloster lide megen Fortræd af en vis Ridder Karl af Broby (Karolus de Broby, Miles); han gjorde stor Skade paa Møllen, indtil man omsider ved et Mageskifte raadede Bod derpaa. Ved den Leilighed nævnes en Kile ved Broby Godekilde, og andensteds en Høi, kaldet Brobyholm, imellem Susorp (Suserup) og Næsbyøre ved Suusaa.

I Broby traf jeg Hr. L. og hans Kone; vi satte os paa en Høstvogn og kørte i al Magelighed over den i vor gamle Historie saa navnkundige Aa, hvorpaa man i fordums Dage seilede med Krigsskibe op ad imod Ringsted; men som allerede i Saxos Tid næsten ikke mere var seilbar. At Langebek i en Anmærkning siger, at denne Aa nu ikke mere kaldes Syysaa, er urigtigt *). Stedet, hvor Overkiørselen skete, kaldes Kvindevaad,

*) See Stephan. Saxo. pag. 132. 133. Langebek Script. Rer. Dan. Tom. IV. pag. 476. not. z.

310

ligesom et andet Badested, længere nede ved Suserup, Munkedam. Vi modtoges af den værdige Præst i Næsby og Tyvelse Hr. Provst B., og bestege nu de mægtige Banker, paa hvis Ryg Næsby Kirke og Byen ligger i en Høide og i en Omegn, som i Siælland ikke mange Kirker *).

Eggen heromkring er saa malerisk skøn, at den kunde fortjene en Claude Lorrains eller

*) I Næsby Kirke ligge endeel Adelige begravne, hvoriblandt Admiral Henrik Bielke til Ellinggaard, Ridder af Elephanten og Geheimeraad, død 1683, og hans Søn Christian Frederik Bielke, falden i et Slag ved Longueville 1709. Et Monument af sort og hvid Marmor har Steen Brahe til Næsbyholm og Knudstrup ladet opreise over sine to Hustruer Birgitte Rosenkrantz (død 1588) og Christne Holk (død 1599) ligesom han og 1585 lod udhugge en latinsk Indskrift i Steen over Næsbyholms Port; og samme Aar indrette en aflukket Begravelse, hvor ogsaa hans Søn Otto Brahe (d. 1651) hviler med hans tre Koner og en Datter. Abildgaard aftegnede 1757 et Monument, opsat 1757 over Otto Rosenkrantz til Næsbyholm, som med sin Hustru Ide Giøe er malet paa en Blytavle, omgivet med en heel Deel Vaabner af brændt Pottemagerleer. Her glemtes og fordum (efter Pontoppidan) en catholsk Oblatæske med latinsk Indskrift,

forfærdiget 1522 under en Præst, som hedte Hr. Hans Fittesfad, hvilket heel pudseerligen Navn var i Inscriptionen ziirligen oversat ved Johannes Jac. Vittevadás.

311

en Frederik Bruns Pensel. Den vide, frie Udsigt aabner en saa mangfoldig Afveksling af Dale og Bankestrækninger, af Skove og Sletter, af Kornagre og Græsmarker, at man ikke veed, hvor man helst skal dvæle. Til hvad Kant man vender Øiet, ligger det rigeste Landskab udbredt; jeg stod i Timer, og mit Syn kunde ikke mættes. Den dybe Dal, hvor den sivklædte Suusaa, et blaaglimrende Sølvbaand, slynger sig i mange Bugter mellem lyse Enge og grøderige Agre; hvor Broby Kirke hæver sig frem, næsten skiult af Træer og Bakker; hist over den store Slette, bergrændset af Skove, bestrøet med Kirker, Gaarde og Landsbyer: her Bankernes høie Toppe omkrandsede med Skov, en høiere Eng hævende sig i det klare Sollys over Skoven, og Engen i Horizonten atter begrændset af mørke Skove – saaledes nye Udsigter, og lige skønne, hvorhen man vender sig – dette er meer end jeg vilde prøve paa at skildre. Jeg glemte mig selv i en af de herligste Nydelser; men jeg valtes af mine lykkelige Drømmerier ved at møde et Syn af forskiellig Natur, der for nogen Tid bød mig at glemme Øieblikkets Liv, og forflyttede mig ind i en heel anden Verden. Paa Næsby Præstegaards Marker, ikke langt fra Aaen, dog i en betydelig Høide, ligger en mægtig Gravhøi, en af de største jeg hidtil havde seet. Den har en aflang Skikkelse, og dens Længde var over 60 Skridt. Den har været kringset med to eller flere Rader Stene; men mange af disse ere borttagne. Indgangen til Høien er i den vestlige En-

312

de. Ved den østlige finder man endnu en stor Hob af svære Stene (jeg talte over 30), som ikke ligge i Rad; men i uordentlige Dynger omgive en meget stor flad Steen, der ret midt for rager frem af Jorden ved Høiens Fod. Den har paa Overfladen to Render eller Fordybninger, der kiendeligen ere indhuggede. Jeg tog den for en Offersteen (efter Beskrivelsen, som Hr. Amtsprovst Mønster havde givet mig over disse); men har maaskee feilet i denne Formodning. I den modsatte Ende af Dyssen havde man begyndt at lade grave; og tæt under Jordens Overflade stødte man paa en flad Dæksteen, hvoraf en Deel endnu ligger skiult under Jorden. Den synlige Deel maalte jeg, og fandt den henved 3 Alen lang og $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen bred. Vore Oldgrandskere maa bedømme, om denne Kæmpedysse har nogen Mærkværdighed. Jeg for min Deel ønsker intet mere, end at denne Høi vel maa opgraves saavidt, at Dækstenen og Gravhulen bringes for Dagens Lys; men at Hulen derefter maa blive urørt, og ikke, som Høiene ved Sigersted og saa mangfoldige andre af de største og mærkværdigske Kæmpegrave, ødelægges, ei blot ved Agerrydning og Vindelyst; men ved en Nysgierrighed, der sielden lønnes med andet, end nogle Been og Potteskaar; hvilket i mine Tanker ikke kommer op imod Beskuelsen af et slikt ærværdigt Fortidsminde i urørt Heelhed. – Ved denne Leilighed hørte jeg, at nær ved Byen Glumsø havde Stormen nyligen oprevet en stor Bøg, og derved bragt for Dagen en jævn, fast Brolægning af Flintesteen noget un-

313

der Jordens Overflade, omsat med Kampestenene, i Nærheden af en Gravhøi. Her kan maaskee ogsaa formodes at have været et Offersted.

Saaledes svandt i Naturens Skiød en Dag, hvis Erindring jeg med Glæde gienkalder. Aftenskumringen faldt paa, inden vi forlode Næsby. Mit Selskab skiltes jeg fra i Liunge. Ene i

Nattens dybe Mulm vandrede jeg tilbage til mit fædrene Hiem paa vildsomme Sti i de mørje Skove. Var dette den Vei, jeg for nogle Timer fandt saa yndefuld? – Borte vare nu de herlige Straaler, som brødes i Træernes høitvælvende Kroner, som skabte tusinde skønne Syner i en mild, dæmpet Lysning. Borte var det friske kvægende Liv, som aandede i hver Blomst og hvert Træ, som talte i Fuglenes glade Sang, i Kvægets muntre Brølen. Dagens tause Broder dækkede Jorden med sit sorte Slør. Den fromme Moder havde bragt alle sine Børn til Hvile; og selv hvilede hun nu deres Skiød, for at vaagne i fornyet Glands. Livet dalede fra sin Høide, alt som hendes Slummer blev dybere. Rædsomt var det tause, skumle Mørke i den eensomme Skov, og Nattens Aander koglede i de dybe Skygger. Jeg gik med tunge Skridt den lange Vei, der syntes aldrig at ville ende; Nattens Mulm hvilede paa mig, som en ængstende Byrde; mørkt var det i min Siæl, som i Naturen. De hævede sig over Jorden den kobberluende Maane. Langsomt steg den frem imellem Træernes Stammer, indtil dens Sølvglands spillede i det klare Blaa mellem de grønne Toppe. Og nu flygtede den skumle Nat

314

ind i Skovens dybeste Tykning. Paa den mørke Hvælving glimrede enkelte Stier frem i deres evige Klarhed. Rene ætheriske Straaler legede mellem Ellebuskenes mørke Blade; Lunas blide Fakkellyste for mig paa min natlige Skovvandring, og fulgte mig venligen til jeg atter traadte ind i Munkegangens Gravmørke, giennem dette naaede min Faders Bolig, og med modige Trin besteg den gamle, velbekendte Trappe. Saaledes, tænkte jeg – naar jeg engang færdes paa den sidste tunge Vandring, naar Livets sidste Lue bortaaendes, og Dødens Mørke omhyller min Siæl – saaledes glimre en klar Straale fra Evighed mig i Møde, og Gravens Nat vorde mindre skummel!

Den Kreds, jeg hidtil paa mine Vandringer beskrev om Sorøe, havde ingen større Radius, end en Miil eller to. Jeg vilde nu udvide den noget, og reiste derfor den 12te Julii til Næstved, som jeg forud havde anseet for et af de høieste Punkter i Nydelse, jeg paa mine smaa Udvandringer fra Sorøe kunde naae. Heri blev jeg ikke skuffet. Denne Dagsreise var mig ikke mindre lærerig, end behagelig. – Mange seer jeg smile over denne Indgang til Fortællingen om en Reise paa 4 Miil; og gierne smilede jeg selv med, om det kunne sømme sig. Men i det samme mindes jeg, at 4 Miil for den, hvis Vandringer Herredsskiellet begrænsede, er saare lang Vei, og at en halv Fierdingvei havde kunnet give mig Stof til en heel Bog, hvoraf mine Læsere dog slap med at faae et Par Blade. Jeg smiler altsaa ikke; men fortæller.

Veien til Næstved løber forbi Krehuset, giennem Sorøes søndre Skov, over Næsby, Bro, langs med Aaen; og er lige til paa hin Side af det skønne Herresæde [Gunderslevholm](#), hvor Skovene ophøre, saa behagelig og rig paa idelig afvekslende Udsigter. De vidtstrakte, høitliggende Skove, der omfatter store, lyse Sletter, hvor og mangel et eenligt Huus, i den skønneste Beliggenhed lover dybe, fredsom Rolighed – Bankerne, som danne den dybe Dal, hvori Næstved Aa løber – bidrage hver sit til at give Landskabet Liv, Udsigterne større Mangfoldighed og videre Strækning.

Hele Veien, til man kommer Næstved paa en lille Miil nær, gaaer næsten aldrig jævnt frem; men bestandigen op ad Bakker og ned i Dale; saa at de, som holde Siælland for et fladt Land, maaskee ikke bedre end paa denne Vei fra Næsby bliver Veien mindre behagelig. Man kører i Sand næsten til til Hiulnaverne, og naar Tørke indfalder, i kvælende Støvskyer. Omegnen er her tør og ufrugtbar; og Øiet, træt af at stirre i den hvide Sand, vender sig længselfuldt til Høire mod de Herlufsholmske Skove, for at kvæges af det friske Grønne. Saaledes nærmer man sig de høie Sandbanker, der skiule Næstved indtil man er Byen saa nær, at den med eet ligget heel udstrakt for os med

316

sine to gamle Kirker, der ikke have synderlig udvortes Anseelse og temmelig ligne vore almindelige Landsbykirker.

Paa denne Vei fra Sorøe til Næstved talte jeg vel henved 40 Gravhøie og Steensætninger paa begge Sider af Landeveien, hvoriblandt ikke saa store og mærkelig. Et Par Steder saae jeg en fem, seks Høie samlede, deels i lige Linie, deels i en Klynge. Nær ved Landsbyen Regerup gaaer Landeveien midt imellem to temmelig store Høie, hvoraf den ene, som er giennemskaaren, har været næsten kuglerud. Ved Knudstrup, $\frac{3}{4}$ Miil fra Sorøe, beragtede jeg med Forundring og Fornøielse en vældig Steendysse nær ved Veien uden betydelig Jordhøj. Den bestaaer af fire paa Enden opreiste Stene, hvis Høide er henved 3 Alen over Jorden, og hvoraf i der mindste de to forekom mig at være tilhuggede. De indslutte et Par mindre Stene og et Slags lav Jordforhøining. Har der hvilet en Overligger paa hine fire vældige Hiørnestene: da maa den have været af overordentlig Størrelse, og maaskee endnu større end den, jeg saae straks ved Gunderslevholm paa en Høi nær ved Veien. Det var den største jeg endnu havde seet; dens Skikkelse er aflang rund; den hviler paa fire eller flere mindre Stene, og lod til, efter Øiesynet, at have en Længde af henved fire Alen. En frodig Byager, som omringede Høien, hindrede mig fra at komme denne Steendysse nærmere. Dens Beliggenhed fandt jeg smuk, og ønskede, at jeg havde havt Leilighed til at aftegne den. En høi-

317

tidelig, underlig skøn Virkning gjorde det, da jeg paa Tilbagereisen faar dette ærværdige Minde i en hellig Skumring – liig den, i hvilken fierneste Fortid aabenbarer sig for os – og den mørke Steen svagt oplyst af Maanens sidste blege Straale. Med ufravendt Blik stirrede jeg paa den omtaagede Steenhob; og det vares pludselig for mig, som Fortids Kæmoeskygger, vaagnede af den lange, dybe Søvn, fremstege af Tidernes Grav. I Nattens Mulm saa jeg de gamle Helte fremsvæve, tause bestige Høien, og omkredse den store Steen; det syntes mig som hørte jeg Sværdenes tunge Klirren og Skioldenes fierne Brag. I Taagerne saae jeg de høie Kæmper reise sig, stride og falde – røde Strømme farve Stenens Sider; og Blodofferes gispende Dødssuk lød for mit Øre i Vindens natlige Susen. Langtdomt svævede Skyggerne Høien forbi – i en Taagesky henflød de luftvævede Skikkelser – Maanen sank bag sorte Skyer; og Synet svandt i det rugende Mørke. Forundret, ligesom vaagnede af en tung Drøm, kom jeg til mig selv igien, i det Vognen rullede ned ad en steil Bakke; og jeg fandt mig, ved et underligt Trylleri, med eet forflyttet fra den mørke Fortid ind i den levende Verden.

Ikke blot Høie og Steendysser vare de Oldtidsminder, som jeg fandt paa denne Reise; et Par Gange fæstedes ogsaa min Opmærksomhed ved en stor Samling af Stene, der laae i en vid Kreds ganske tæt ved Veien. Paa den slette Mark ligge de, og ere over Jorden ikke meget store. Jeg

318

dannede mig det Begreb om disse Steenkredse, at der i fordums Tider kan have været Tingsteder. Om jeg har giættet rigtigt, maa vore Antiquarer vide. Om slige Opdagelse egentlig kunne fortjene at omtales, maa de bedømme, der besidde Sands for noget mere end Oldsagers ydre Form, og Oldtidens enkelte Fremskin. I min Enfoldighed var maaskee min Glæde, ved at see en af de omtalte Kæmpedysser, ligesaa stor, som Hr. Dr. Simonsens, da han opdagede den prægtige glavendrupske Runesteen. Hvori bestaaer nu Forskiellen, naar man ogsaa vil se noget paa subjectiv Vigtighed? – og dette maa dog vel enhver Reisende gjøre, der ikke ængsteligen reiser og reisebeskriver blot for Skinnets Skyld. Men – al Vigtighed eller Ubetydelighed tilsidesat – bør jeg ei forbigaae med Taknemmelighed at erindre, at jeg paa dette mit Tog til Næstved havde ikke ringe Hielp af min

Søster, hvis Selskab var mig endnu kiærere end alle Høie og Steendysser og Kæmpegrave. Ved hendes gode Øine hialp hun sin kortsynede Broder til at see en heel Deel, som han ellers ikke havde seet. Hvad jeg undertiden tog for Faar, det lærte hun mig, var Stene, og hvor jeg, fuld af Opdagelsesaand, troede at see en Bautasteen paa Hædingen af en Høi, der saae hun en Hyrdedreng. Jeg troer, at Læserne af mange Reisebeskrivelser, lige fra de æsthetiske til de antiquariske, ikke vilde være ilde tient med. om Forfatteren stundom saaledes havde seet med fremmede Øiene. Efter fem Timers Kiørsel kom jeg did, hvorhen min Hu stundede, til Lille Næstved. Jeg fandt

319

min redelige Ven i hans nys betraadte Bolig; jeg fandt ham lykkelig ved den hulde Freias sagerste Gave, lykkelig paa en Jordplet, hvor man midt i den skønneste, den mest landlige Natur intet mindre end drømmer om, at man blot ved en smal Aa skilles fra en af Siællands betydeligste Kiøbstæder. Her levede jeg en Dag, rig paa sieldne Nydelser ig i Erindringen saare kiær; i en Kreds, som Natur og Venskab og Alt, hvad der givet Livet Ynde og Værd, gjorde mig uforglemmelig.

”Den hulde Egn fast i sit Skiød mig savned:

Med Venskab og Naturen ved mit Bryst

I glade Øieblik jeg intet savned.”

At disse Øieblik vare saa faa – var det eneste Skaar i min Nydelse; Tidens snare Flugt det eneste jeg sørgede over. Om Eftermiddagen gik vi til Herlufsholm paa en Fodsti, som fører didhen fra Lille Næstved – en af de yndigste Veie, jeg kiender. Den løber paaa hiin Side af Aaen, ved Foden af Bakker, igennem en Skov. Naar man kommer ud af Lille Næstved, ser man ved Aaen Magle Mølle; her var Birgitte Giøes Enkesæde. I det man sorgløs vandrer hen ad den forborgne Sti – henrykt over dnn hulde Natur, som her saa inderligt, saa fortroligt, med saa blid en Ynde modtager og savner den Gaaende – nærmer man sig ganske uformærkt den Helligdom, som hiin gamle Skov i Aarhundreder skiulte dybt i sit Skiød. Man øiner intet af [Herlufsholm](#), før det pludselig stikke de gamle, røde Mure frem over Træernes

320

Toppe; og inden vi ane det, see vi det ærværdige Skovkloster, hvilende i løvrigt Læ af tætte Bøge. Dets Beliggenhed i denne fortryllende Egn, dets hele udvortes Syn har saa romantisk en Skønhed, som man vel i Danmark kun finder paa faa Steder. Klosterbygningen er en af de saare faa her i Landet, der endnu i vore Dage, paa enkelte uvæsentlige Forandringer nær, har bevaret sit gamle Udseende, og endnu kraftigen udtaler en Tone fra svundne Tider, da man ogsaa byggede for Efterverdenen. Tiden har temmelig skaanet den; og Menneskene have her viist en sielden Ærbødighed for denne Levning fra det 13de Aarhundrede i Landet. Det synes, som man hidtil ved enhver Forandring eller Fornyelse skaansomt har vaaget over den gamle Form; i det mindste i dens ydre Præg. Maatte den herlige Bygning ogsaa fremdeles bevare dette! Maatte den overgives Efterslægten ligesom vi af vore Forfædres omhyggelige Haand have modtaget den – styrket, men ikke forandret! Maatte ingen vanhellig Haand forstyrre hvad saa mange Aarhundreder have skaanet – dog hvem kunde det falde ind, med den mindste Tanke at troe saadant i vore Dage, da man igien begynder at sætte høi Priis paa enhver karakteristisk Levning fra de svundne Tider – og dette er Herlufsholms Klosterbygning i en udmærket Grad. Hvo kunde frygte en slig Vandalisme under en saa oplyst Bestyrer, som Herlufsholm har den lykke at eie?

321

Meget saae jeg paa dette skønne, ærværdige, Sted, som af en heldigere Haand kunde beskrives paa en interessant Maade. Mig tillod Tidens Korthed kun at overfare Gienstandene, og derfor har jeg mere tilbage af det Heles Anskuelse, end af de enkelte Deles Indtryk io Erindringen. Jeg saae Kirken, den er temmelig stor, med høie, vide Hvælvinger; og skøndt den i Skønhed og Betydning ei kan lignedes med Sorø Kirke, har den dog saamange Mærkværdigheder, at den fuldelig kunde sysselsætte den Beskuende i ligesaa lang Tid, som jeg kunde anvende til at oversee den, og alle Stedets øvrige Mærkværdigheder. Jeg søgte her først den ædle [Herluf Trolles Grav](#), og jeg fandt den Helten værdig. Oven paa den sorte Grav ligger hans Billede hugget i hvidt Marmor i Legemsstørrelse, med fuld Pandserrustning, og ved siden af ham hans tro Mage, der lod reise sin Husbonde dette Minde 1563. Arbeidet har næsten ligesaa meget Værd fra Konstens, som Gravmindet Interesse fra Historiens Side. De fire smaa Figurer, som er klinede op til Hiørnerne af Sarkophagen, kunde man vel ønske at være borte. Marcus Giøes*) Marmorgravminde er større og anseeligeret; men har ikke det Ærværdige, Ærebydende hos sig, som denne Kiste, hvor Heltens Been hvile under

*) Geheimeraad Marcus Giø til Brahesborg døde den 28de April 1698 som Skolehrre over Herlufsholm; og var den sidste Mand af sin Stamme.

322

Stenen, hvilken Konstnerens Haand gav Liv og talende Udtryk. Med dyb Taknemmeligheds Følelse søgte jeg [Arilds Hvitfelds](#) Grav. Det anede mig, at jeg ikke vilde finde noget prægtigt Mausoleum; dog ventede jeg at see, at man med Ærbødighed havde behandlet den Mands Levninger, som vi skyldte, at Danmarks nyere Historie kan skrives. Jeg fandt en Ligsteen, med en forslidt Indskrift; jeg fandt en snever og besværlig Nedgang til en aaben Kielder, hvor der stod en forraadnet Kiste, som man sagde havde været Hvitfelds, og en ny, sammenslagen af Fyrrebræder, i hvilken man omsider for nogle Aar siden havde giemt hans Been, der længe forargeligen misbrugtes til kaade Drengelige. Jeg fandt her et Billede paa, hvorledes ogsaa Historien tidt maa lade sig behandle, og forlod Stedet, ilde tilfreds med den Tilstand, hvori jeg saae en at mine gamle Venners Grav. Kunde det være mig tilladt, at yttre et Ønske om dens værdigere Indretning, da skulde det være: at Nedgangen til Graven maatte lukkes med en Gitterdør, og over den gamle Liigsteen maatte bevares fra Undergang, og de overblevne Levninger giemmes i en anstændigere Kiste med passende Indskrift. Noget trøstede jeg mig over den maadelige Tilstand, hvori jeg fandt Hvitfelds Grev, ved at see et Originalmaleri af ham, som hænger paa det Værelse, hvor Skolens physiske Samling bevares – det samme, hvor Hvitfeld, der i sin Tid var Skoleherre

323

paa Herlufsholm, døde. – Kirkens øvrige, ikke faa Mærkværdigheder, som den med meget Flid i Marmor udhuggede Altertavle, Ligstene, Indscriptioner o. s. v. kan jeg ikke her vidtløftigen opregne. Hvad der blandt andet fæstede min Opmærksomhed var to fuldstændige Jernrustninger, som staae paa Væggen i Choret, og de gamle Munkestole, hvis Form og Sculpturarbeide røber en høi Alder; ligesom overhovedet næsten alt, hvad man seer i denne Kirke har et ærværdigt Alderdomspræg.

Herlufsholms Kirke er vel Stedets fortrinligste Mærkværdighed; dog findes der Gienstande, som det nok lønner sig at overskue. Jeg vil ei tale om den gamle Bygning, hvis udvendige og indvendige Skikkelse jeg glædede mig saa meget ved at beskue; thi jeg maa frygte, at kun faa vilde dele den

Interesse jeg fandt, i at betragte gamle Mure, hvælvede Gange, runde tilmurede Vinduer, Munkeindskrifter og deslige flere Ting, som for de fleste kun have indbildt Værd. Men hvad jeg kan nævne, er dog vel for Ex Bibliotheket, en ret betydelig Samling, der angaves at være noget over 11000 Bind, og hvori de fleste Fag skulle være nogenlunde vel besatte. Haandskeifter findes her ikke af Betydenhed, da Klosterets Archiv bevares paa et Sted, hvor ikke Enhver vilde søge det, i det danske Cancellie. Den største Deel af denne Bogsamling skyldes Herlufsholms uforglemmelige Velgiørere, Geheimeraadene Thott og Brandt. Bøgernes Udvortes er ikke saa pyntelig at see til, som den Sorøiske Bogsamling;

324

og Værelset, hvori de for nærværende Tid giemmes kan endnu mindre sammenlignes med Bibliotheksalen paa Sorø Academie; men efter Forlydende skal med det første saavel Bibliotheket, som den physiske Samling forflyttes til den nye prægtige Skolebygning, der i en dyb og underlig Contrast, med Nyhedens hele glimrende Præg, reiser sig lige over for den Sekler Klosterbygning. Uagtet denne var mig uendelig kjærere og mere interessant, kunde jeg dog ikke andet end med Fornøielse betragte hiin smagfulde Bygning. Det eneste Forhold, der ikke ret vilde behage mig, var Bygningens Længde, som Øiet ikke harmonisk kan forene med Høiden, Alle de forskellige til Høresale, Museum, Bibliothek o. s. v. vel indrettede Værelser ere meget store og prydede med Smag. Den lyse Rummelighed og den Pragt, som hersker i disse Sale, har noget særdeles indbydende for Øiet; saaledes at man glemmer at tænke paa, om man skal regne den til Luksus eller ikke. – Tiden tillod mig desværre ikke at tage noget af Herlufsholms nærmeste Omegn i Øiesyn, hvor det ei kan feile, at man maa kunne finde ret deilige Steder. En egentlig Have er der nu ikke ved Herlufsholm. De fordums smukke Haveanlæg omkring Gaarden ere meget forfaldne. Derimod har man noget fra Gaarden paa en skovbegroet Banke anlagt et Slags engelsk Have, med snoede Gange, Blomsterkurve, Græsbænke, og hvad der videre hører til, og denne Hav er – en Kirkegaard. Mange ville maaskee synes vel om denne Idee; men paa mig gjorde den et meget stødende og uharmonisk Indtryk. En Kir-

325

kegaard kan jeg overalt ikke godt tænke mig uden Kirke, og hvor et Lig er jordet, vil jeg see en Grav, og intet Blomsterbed. Det kan være efter Tidens Aand, at ville forjage enhver Erindring om Dødelighed, endog fra Kirkegaardene, og tilføre Gravenes Muld med forgængelige Blomster; men en engelsk Have bliver dog aldrig de Dødes Urtegaard.

Det gamle Munkekloster, som stod ved Magt, hvor nu Herlufsholms Skole staaer, skiftedes efter St. Benedicti Regel 1135, blev indviet til St. Peder, og havde da sit Sæde i Næstved. Peder Bodildsen, en mægtig og berømmelig dansk Mand af høi Fødsel (jævnf. Script. Rer. Dan. II. pag. 215. IV. pag. 149.) var dets fornemste Stifter; dog talte det ogsaa hans Moder, hans Brødre og flere af hans Slægt (hvis Stamtavle findes i Scr. Rer. Dan. IV. p 289.) blandt dets Velgiørere. Denne Hr. Peders Herkomst paa Fædrenesiden er ubekiendt; men baade Langebek og Suhm formode med Rimelighed, at han har været beslægtet med det danske Kongehus; den sidste, at Erik Emun var en Søn af Erik Eiegod med Bodild, og altsaa en halvbroder af Peder *) – St. Peders Kloster i Næstved stod ikke

*) [Peder Bodildsen](#) forekommer først i Historien 1131, da han var blandt dem, som reiste Landet om og klagede over Hertug Knuds Drab paa elle Tinge. (Stephan. Saxo S. 240) og siden i Aarene 1135, 1136, 1137, 1140 og 1142, da han var med at

underskrive et Diplom af Erik Lam; men efter den Tid forekommer hans Navn ikke oftere, Imidlertid kan man heraf see, hvor meget de tage

326

længer end til 1261, da det den 26de April brændte reent af paa Kirken nær (efter Langebek i Scr. IV. S. 286) hvilken dog ogsaa brændte ti Aar derefter (Hvitfeld Tom. 1. S. 274). Det blev derefter, skønnere end forhen, opbygget i den nærliggende Skov, og fik Navnet Skovkloster. De gamle Kilder til Kosterets Historie (hvoriblandt især dets Gavebog er vigtig og interessant) har Langebek samlede ladet aftrykke i Schript. Tom. IV. p. 285 – 406, og efter Sædvane forteæffelig udstyret dem med Anmærkninger og Oplysninger. Bekendt nok er det, at da Skovkloster efter Rformationen blev sæculariseret, tilbyttede den gieve danske Søhelt Herluf Trolle sig denne skønne Eiendom ved et Mageskifte med Kong Frederik II., for hans Kones Eiendomgaard Hillerødsholm, der nuværende Frederiksborg; og at Herluf Trolle, enig med sin Mage, den fromme Birgitte Giøe, kort før sin Død (ved Stiftelsesbrev af 23de Maj 1565) bestemte Herlufsholm med alt det tilligende Jordegods til en Friskole, der under afvekslende Skiebne fra den Tid til vore Dage har vedligeholdt sig, og endnu blomstre som et herligt Minde over sin udødelige Stifter. Skolens nærværende Tilstand vil jeg her ikke berøre, da jeg

Feil, der med Hvitfeld, Gram (i Anm. til Meutsius S. 246, 251, 264.) Stephanius (not. in Sax. p. 230) Pontoppidan (d. Atl. Tom. 5. S. 95) o. fl sammenblande denne verdslige Høvding med hans geistlige Navne, Biskop Peder af Roeskilde, der faldt i Slaget ved Fodvig den 4de Junii 1134.

327

Veed, at betydelige Forandringer forestaae den. Videre at mælde Herlufsholms Historie, kan heller ikke falde mig ind; dette bør jeg overlade min historiekyndige Ven paa Stedet, som indvortes Kald og udvortes Stilling fremfor alle Andre opfordrer dertil.

Paa min Reise til Herlufsholm var Næstved et blot Appendix; ligesom denne By i gamle Dage var et Appendix til Klosteret, hvis Abbeder indsatte Byens Øvrighed, indtil 1426, da Erik af Pommern lagde Byen under Kronen og gav den Kiøbstæds-privilegier. Jeg lærte derfor intet mere at kiende af denne By, end dens udvortes Form, og denne er intet mindre end tilløkkende. Næstved har i nogen Frastand en saa landlig skøn Beliggenhed, som kun faa Kiøbstæder i Siælland; men dette er Alt, hvad man kan sige til dens Fordeel. Kommer man ind i Byen, da finder man den hverken landlig eller bylig, og det Skønne, som den i det Fierne lovede, er reent forsvundet. Man sporer straks, at ingen betydelig Ildsaaade i adskillige Aarhundreder har hiemsøgt denne temmelig store, men uregelmæssige og ilde byggede Kiøbstad. Smaa og stygge ere de allerfleste Huse. Gaderne ere skieve og Brolægningen meget slet og ujævn. St. Peders Kirke er en stor og anseelig Bygning fra det 13de Aarhundrede, hvis indvortes Syn dog taber meget derved, at Hvælvingerne ere støttede ved Bielker. Om Choret gaaer n meget rummelig aflukket Omgang. I Kirken saae jeg en heel Deel Malerier paa Væg-

328

gene, en stor Mængde gamle Ligstene (af hvilke den mindste Deel findes hos Pontoppidan og Abildgaard) og et Par gamle Crusifixer; ved det ene ag disse stod en næsten udslettet Munkeindskrift. – St Mortens Kirke er udentil meget uanselig. Ind kunde jeg ikke komme, i hvor

megen Umage jeg gjorde mig derfor. Sortebrødre Kloster (tilforn et Dominicanerkloster, stiftet 1242) er nu en lille Herregaard. Bygningen har bevaret sit gothiske Udvortes; den er simpel og stærk. Den gamle Indskrift: Hielp, Jesus, Maria, Anna, staaer endnu – til Ære for Sortebrødres Eiere – fuldkommen uskadt over een af Indgangene. Hertil føier Pontoppidan: 1527 Domus hæc in Jesu Christi nomine instructa est; men dette maa staae paa et andet, mindre synligt Sted. I Haven ved Sortebrødre er Byens offentlige Spadsergang. Fra de høie Møllebakker uden for Næstved, ikke langt fra Sortebrødre, har man en saare skøn Udsigt, og vel en med de videste i Siælland; paa den ene Side mod Havet ud over Gavnø og Karrebæk; paa de andre Sider mod Holmegaard, Ravnstrup, Gunderslevholm o, fl. Steder. Enhver Reisende, som kommer til Næstved, vil ikke fortryde at have besteget denne herlige Banke, ved hvis Fod Byen ligger udbredt, tæt omsnoet af sin grønne Skovkrands. Paa den fiernere af de tvende Møllebakker kiendes endnu Spor af den Fæstning, Huusvilden kaldet, som Holstenerne havde anlagt, medens de spillede Mester i Danmark, som Kong

329

Valdemar III. forgieves beleirede 1344; men i det følgende Aar indtog og forstyrrede.

*

*

*

Hermed ender jeg disse Fragnenter, hvori jeg uden Konst og uden regelret Orden søgte at lade enkelte af de Toner gienlyde, som ved en fornyet Beskuelse af min Fødeegn opstege i min Siæl; hvori jeg, ved at omtale et og andet i Fortiden navnkundigt Sted i Siælland, samlede nogle af de Erindringer, som dertil i Historien knytte sig. De, som have skienket Brevskriveren saamegen Overbærelse, at de have udholdt at læse hertil: ville modtage hans ærlige Forsikkring, at han gav dem af et reent Hierte, hvad han troede at kunne give. Dem, som ei have fundet sig fyldestgiorte, vil han ønske, at Skylden maa ligge paa hans, og ikke paa deres Side. Hvor han hist eller her, drevet af begeistrede Følelse for de Gienstande, han vovede at nærme sig, maaskee gik for meget i det Enkelte, haaber han lettelig Tilgivelse hos dem, der kunne føle med ham; Andres vil han ligesaa lidt attraae, som sætte Priis paa. Dersom han ver saa lykkelig, hos en og anden af Danmarks Ædle at fornye Mindet om vort Fødelands herligste Alder, og om en af dets mest klassiske Egne; dersom han kunde være heldig nok til at gjøre en og anden med Aand og Hierte begavet Reisende opmærksom paa, at Meget kan findes inden vort Lands, inden vor Øes Grændser, som

330

fortiener at beskues og nedskrives: da ere disse Blade herligen lønnede.

Endnu engang – som naar vi paa en Vandring møde et Sted, hvis Skjønhed tryller os saaledes, at vi have Møie ved at løsrive os derfra – endnu engang kalder jeg Mindet tilbage om de Helligdomme, jeg besøgte, om en Reise, som vil være mig uforglemmelig. Paa den lærte jeg først ret, at der til at see, behøves saavel det indvortes Syn, som de udvortes aabne Øine; men ogsaa, at ikke saa af dem, der troe, at de Intet see, maa søge Skylden mest i deres forsætlige Blindhed.

Mange vare de, som under dette mit Ophold og paa min Vandringer i min Fødeegn forhøiede mine Nydelser, ved at møde mig med Venlighed og ufortrøden Velvillie; ja selv hos flere af dem, jeg først lærte at kiende, fandt jeg en Modtagelse, der maatte være mit Hierte inderlig kiær. Ligesaa upasseligt, som ubeskedent vilde det være, at nævne enhver, jeg skylder taknemmelig Erindring;

men denne er heller ikke bunden til skrevne Navne; bedre og mere levende end paa Papiret, vil jeg bevare den i Hiertet.

Hulde Egn! du, som savnede mig saa blidt, du, i hvis Skiød jeg hvilede saa sødt, du, som omhegner den Kreds, hvortil mine helligste Erindringer knytte sig, vær du endnu engang hilset! Du, som først lærte mig, i Naturen at søge den evige Harmonie, som Mennesket i Livet kun under saa sieldne Betingelser finder, lær du mig fremdeles at bevare min Følelse reen og min Sands ufordærvet.

331

Modtag mig da atter, naar jeg lykkelig kan ile til dit lysende Tempel, som en Fostersøn af Naturen, der aldrig kan glemme sin Moder. Saalænge skal jeg, lænket i et glimrende Fængsel, sukke efter Frihed og Fred; saalænge skal jeg – en sørgelig Trøst! – i Tankerne svæve om den elskede Plet, som min Længsel aldrig forlader.

Hist mod Dalen, i hvis tause Skygger
Livets Fred og Aandens Hvile bygger,
Mod den blanke, skovomhægned Sø,
Mod den ynderige Klosterø,
Mod de gamle, steenomsatte Høie
Vender sig mit længselsyldte Øie.

Som de svandt, de stolte Fortidsminder,
Flygtede mit Hiertes Ro.
Tayse, tunge Taare rinder,
Tænker jeg paa elskte Bo;
Paa de skønne, blide Egne,
Hvor Naturens Aand jeg fandt;
Hvor jeg mødte allevegne
Spor af Tiderne, som svandt;
Hvor fra hine lyse Dage,
Som vi ønske tidt tilbage,
Naar de sank i Glemsels Hav,
Minde sig til Minde klynger;
Hvor en mystisk Kreds omslynger
Alt, hvad Helligt Livet gav;
Hvor jeg saae min Ungdoms Drømme
Glide hen ad Tidens Strømme,
Synke ned i skumle Grav.

332

Efterskrift til Brevene fra Sorø.
Til Hr. Prof. Nyerup.

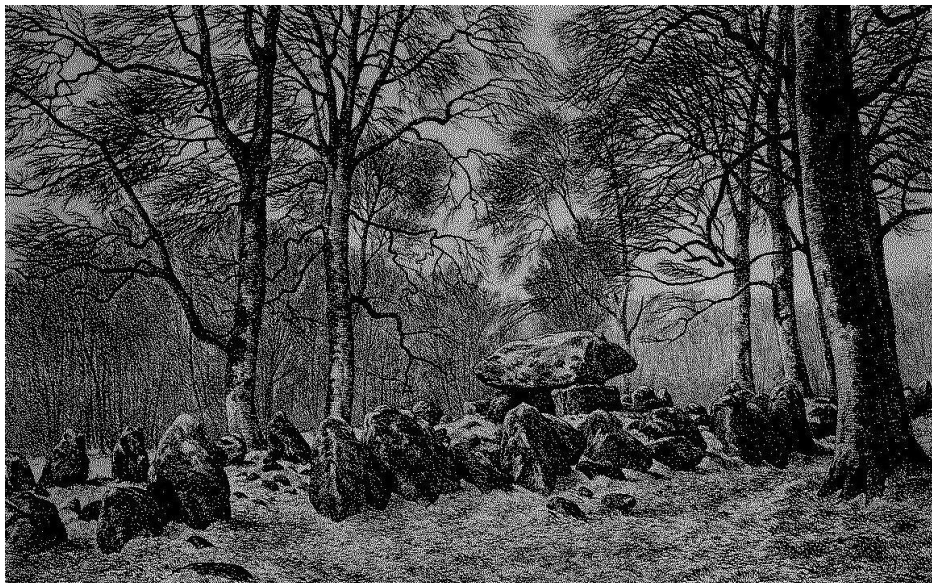
De har yttret det Ønske, Hr. Professor! at læse Noget om den mærkværdige Steendysse i Gunderslev Skov, som jeg nylig har besøgt. Gid De nu vilde og kunde tage til Takke med det, jeg her tør byde Dem, og hvem ellers der interesserer sig for Hedenolds Levninger. Naar jeg beder Dem, at betragte det, som en blot Veiviisning for en eller anden af disse, der kunde saae i Sinde at besøge dette skiulte Sted, hvor et sieldent Mindesmærke fra den dybe Oldtid, dølger sig i Naturens Helligdom, langt fra Alfarveie og hyppig Færdsel: da skeer det, for at forebygge mulige Mistydninger af disse Blades Hensigt.

Det var en saare deilig Sommermorgen den 26de August, da jeg med min Ven Grundtvig *) drog ud fra Sorøe-Academie for at søge det Sted, hvorom Sagnet havde fortalt os nok, for at vække lige Lyst og Forventning hos os begge. Vi valgte den Vei, der nærmest kunde føre os til det kiære Maal; den førte os først over Sorøe-Sø, og efterat en frisk, oplivende Morgenvind havde vugget os en halv Times Tid paa de klare, letbølgende Vande, stode vi paa en Halvø, der strækker sin skovomgroede

*) Hans Digt: Gunderslev Skov (i Ugeskriftet: Kiøbenhavns Skilderi 1808. No. 101) er et skønnere Minde om denne vor Samvandring, end jeg kunde give.

333

Tunge langt ud i Søen og kiærligen skiuler den dybe, hemmelige Bugt, hvorind vi styrede vort Fartøi – vi stode paa et af de skønneste Punkter omkring Sorø Skov. og glædede os ved et Tilbageblik over de Bølger, vi nys havde giennempløiet, mod den kneisende Borg, der hæver sig fem over den grønne Indfatning, ligesom for at skue ud over Søen, som dens høie Tinde hersker over.



Langdysse ved Gunderslevholm i nærheden af Sorø blev 26. august 1808 besøgt af C. Molbech og af N.F.S. Grundtvig, der efterfølgende skrev det meget romantiske digt: Gunderslev Skov. (Tegnet af A.P. Madsen i begyndelsen af 1860'erne)

Under megen Skiemt og Alvorstale, som det sømmer fredelige Vandringsmænd, gik vi frem over de afklædte Marker, hvor Sommerlivet dog endnu herskedes. – Vi kom til Liunge, hvor Siæl og Krop styrkedes ved den venskabelige Modtagelse vi fandt, og hvorfra Hr. L. (Langhoff) havde den Godhed at følge os paa en behagelig Giensti over Præstegaardens Marker, førende til Kongskilde Mølle ved Tiustrup-Sø. Vi nærmede os her en af Siællands paa Naturskiønhed rigeste Egne. Enkelte Sølvglimt af Søen lyste frem igiennem den mørke Skov, da Veien henimod Kongskilde gik op ad Bakke, men de forsvandt igien, da vi steg ned i Møllens dybe Dal. En Gangsti til Tinstrup langs med Søbredden vilde vi følge, for at bevæge os i Diameteren; men vi forvildedes i en Mose, og til

vor store Harme maatte vi et godt Stykke Vei gaae Krebsgang, og derefter tage til Takke med meer end den halve Peripherie. Men hvad vore Fødder tabte, det vandt vi rigeligen i Beskuelse og Vandringslyst. Tung var Veien, der bestandigen snoede sig rundt omkring og op ad store, steile Bakker; men hvilke henrykkende Udsigter over denne betydelige Sø, en Art af Gensersø i det

334

Smaa, paa hvis hiinsidige Bredder høitliggende, uoverskuelige Skove tabe sig i den mørkede Synskreds; og i Baggrunden det yndige Frederikskilde, i Søens nordligste Vig reiser sine lave hvide Vægge i den tætte Lund; imedens paa denne Side Alt er mere lyst og liveligt, hvor enkelte Bakker, overskyggede af sparsommere Skov, hæve sig nær Søens Bred, og Tiustrup Kirke i en betydelig Høide kneiser over Skov og Sø, over Dale og Høie. Jeg fandt Situationer paa denne Vei, meget skikkede til at opvække anskuelige Forestillinger om Biergegnes Skønheder. Saaledes føre Veien os etsteds paa den yderste Brink af en høi og meget steil Banke, som med andre, næsten ligesaa høie, danner en Dal, hvis Dyb indslutter en Bondegaard, ganske omgivet af Humlehaver. Udsigten over denne Gaard fra Bankens Top havde en ny og indtagende Skønhed for mig.

I Tiustrup modtoges vi, skiøndt fremmede, af Sognepræsten Hr. S. med en saa reen og hiertelig Venskabelighed, at Erindringen om dette Besøg stedse vil være mig kjær. Han ledsagede os giennem sit Sogn til Vinstrup, en Bondeby, som ingen Kirke har, fordi, saa lyder Sagnet, en ond Aand forstyrrede om Natten, hvad gudfrygtige Mennesker ophuggede om Dagen. Man har ved denne By fundet stærke Mure i Jorden, og endnu er Navnet Hovedgaarden tilovers, hvorved Bonden mener eb gammel Ridderborg, som her i fordums Tid har staaet. Paa Vinstrup Mark hæver sig paa en Høide en anseelig Steendysse af sædvanlig Form, med

335

en stor, aflang Overligger paa fire andre Stene. Bønderne nævner den Trundys. Fra Vinstrup gaaer Veien nedad mod Taadse-Mølle, der ligger omtrent en halv Miil fra Tiustrup. Her fandt vi Søen igien, der længe havde forladt os. Straks nedenfor denne Mølle, hvor Skoven begynder, ligge et Par Huse, der have faaet det synderlige Navn Hekkenfelds-Husene. Egnen heromkring er vild og romantisk; Veien maa især om Vinteren være høist vanskelig at reise, da steile Hældninger idelig afveksle med dybe Huulveie; dette, tilligemed disse Skovhuses eenlig Beliggenhed, har maaskee givet Anledning til det udmærkede Navn.

Nu vare vi da paa den sidste Station af vor lille Fodreise, og Maalet saa nær, at det kunde synes en saare let Sag at naae det; og dog havde vi, uden al Veiledning, maaske spildt vore hele Vandring og ikke fundet Helligdommen, der skiuler sig for vanhellig Nysgierrighed dybt i Skovens mærkeste Tykning. Med en Forventning, stigende ved hvert Skridt, og ei uden en vis Gysen gik vi frem i det høitidsfulde Mørke; i Skovens Skumring maatte vi med spændt Opmærksomhed give Agt paa den Fodsti til Gunderslevholm, hvis svage, næsten udslettede Spor skulde være os Lys paa vor Vei. Vi kom over en Bæk ved Foden af en Banke; og fandt os her midt i en Dal, paa en Plet i Skoven, der har et meget vildt Udseende. Vi steg opad i en temmelig Høide; og vidste nu, efter den os givne Anviisning, at vi vare paa rette Vei. Ei meget længe vandrede vi frem, før vi opdagede det herlige, maa-

336

skee langt over tusind Aars gamle Monument, rundt omgivet af Træer, dog saaledes, at ved den østlige Ende aabner sig en temmelig stor Plads, bar for Skov. Det bestaaer af en aflang Steenkreds,

som har 70 Skridt i Længden og 10 til 12 Skridt i Breden. Kredsstenene, hvoraf de fleste over Jorden have en Høide af et Par Alen og derover, ere i Antal 89. Omtrent en Snees Skridt fra den vestlige Ende reiser sig en gigantisk Steenhob, bestaaende af en Overligger, hvis øverste Punkt er henved 3½ Alen fra Jorden; saaledes at enten man staaer for eller bag dem, kan man ikke see dem, der befinde sig paa den anden Side. Den hr omtrent 13 Alen i Omkreds, og hviler paa fire, tildeels i Jorden nedsænkede Stene; dens Skikkelse nærmer sig til en Trekant; i Midten hæver den sig, og har, maaskee ei af Natur, en Skraaning ned ad i den østlige Ende; i det mindste kan man troe, at den ikke uden Hensigt har faaet det Leie, som den har. Thi fra Jorden kan man uden Besvær, ved Hielp af en ved Foden liggende Steen, stige op paa den forreste fremragende Hvilesteen, og fra denne paa Overliggeren. Imellem denne og to af Hvilestenene er fortil *) paa venstre Haand en Aabning, saa stor, at man uden megen Besvær kan krybe ned i Hulen under Stenen, hvor to til tre siddende Mennesker kunne finde Plads. Den bageste Deel af Steenkredsen er, i en kort Afstand

*) Uden videre Følge kalder jeg, for Overgangens Skyld, den Side den forreste, der vender mod den længste, østlige Ende, af Steenkredsen.

337

fra Offeralteret, adskilt fra det øvrige ved et Mellemrum, udmærket ved fire større Stene, der paa begge Sider staae i en længere Frastand end de øvrige, hvilke ere ganske nærstaaende. Igiennem disse Aabninger gaaer en Fodsti. Ved begge Ender af Steenkredsen er en kiendelig Aabning eller Indgang, dannet ved to Hiørnestene af udmærkende Størrelse; men ligesom om denne Indgang skulde være tillukt, er der i Midten opreist en Steen af tilspidset Form, og af større Høide end de øvrige. Af disse hælder den ene noget ind ad; den anden i den vestlige Ende ligger fladt hen ad Jorden, formodentlig ved Fald. Hele det indre Rim, som Steenkredsen omhegner, er ligesom brolagt med store, ganske tætliggende Stene; saaledes at man kun med Vanskelighed kan gaae fra Ende til anden.

Efter denne Beskrivelse maa Sagkyndige bedømme, hvad Rimelighed den Mening har, hvordan vi begge vare aldeles overbevidste: at vi i denne Steendysse, der staaer saa fuldelig urørt, at maaskee ikke en eneste Steen derfra er bortført, have en af Hendenolds skønneste og bedst bevarede Offtersteder. Om Monumentets urørte Tilstand i en saare lang Række af Aar, vidner ogsaa den tykke Skorpe af den almindelige grønne Mos, hvormed næsten enhver Steen er overdragen, og som bidrager ikke lidet til at give det Hele et ærværdigere Syn.

At vi begge med Ærefrygt og høitidelige Følelser betragtede et i vor Tid saa sieldent, saa heelt og karakteristisk Mindesmærke fra Nordens fierne

336

Helteold – ved hvis Beskuelse den indvortes Sandlærer mere, end ved at læse hele Arnkiel og Rhode og Major igiennem – som vækker Ideer og Fædrenes Aand, dybere og langt mere levende, end den skønneste Afhandling om Offersteder og Kæmpegrave – derom vi De, Hr. Professor! være overbeviist. Vare end ikke mine følelser saa stærke og levende, som min Reisefælles, der saa ganske lever i og for det gamle Nord og er saa dybt indviet i dets Aand: saa vare de dog stærke nok til at sætte mig i en Begeistring, hvis Spor endnu leve, og som fremvirkede nu ikke behagelig Følelse hos mig ved at læse Hr. Bibliothek-sekretær Werlauffs følgende Yttringer i hans nys udgivne Bemærkninger i anledning af den til nordiske Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission Side 24, hvor det hedder: ”Runestene ere de eneste Monumenter paa vore Marker, hvis Opbevaring ubesunget kan ønskes;” og S. 25: ”De øvrige Steenmonumenter (nemlig som eu ere

Runestene eller Gravminder) kan der naturligviis, naar de ere tilstrækkelige beskrevne, være endnu mindre Betænkelighed ved at overlade til Eierens (???) Raadighed.” Sikkerlig har den oldkyndige Forfatter med de Steenmonumenter, hvis Bevaring han holder for ligegyldig, ei meent andre end de mindre betydelige, neppe synlige og vel som oftest uvigtige Steendysser, som man endnu i temmelig Mængder kan finde i visse Egne. Mindesmærker, som Offerstedet finde i visse Egne. Mindesmærker, som Offerstedet i Gunderslev Skov og andre af lige Ærværdighed og Vigtighed, kunne ei andet end selv for det uindviede Øie have en vis Hellighed; og aldrig i noget Tilfælde kunne de renes iblandt deres Tal, som den lave Vindesygge, der har bragt det uskyldige Ord Nytte i et saa slet Ry, kunde gives fra Raadighed over; og hvis Ødelæggelse eller Forvanskning Vogterne over Alderdommens Levninger, ligesom enhver sand Patriot, med Ligegyldighed kunde ansee.

339

Skioldnæsholm

1809

Skioldnæsholms Minde

Den 10de Junii 1810.

Vel bød os ofte Nornens Dom at vandre
Saa mangen mørk og selsom Vei i Livet,
Og tidt blev kun en Skyggedrøm os givet,
Naar fast vi troe, sig Skiebnen vil forandre.

Dog stundom og en Underblomst forborgen
Fremviser der, hvor Haabet aldrig voved,
Bag Klippens Muur at ane lyse Morgen,
Og troe, hvad kun os gyldne Drømme loved.
Hvor født vi da de mørke Timerglemme,
Og Rosensløret, der saa mildt vil hylle
Det dybe Savn, den aldrig slukte Længsel,
Os lokker bort fra Sorg og Jordens Trængsel,
At Livets Blomster atter kan os trykke.

Saa gik jeg hist i Sølunds grønne Dale,
Med Øiet vendt imod det mørke Fierne;
Hvad undrende jeg fandt, jeg ei kan male:
Dog stræbe Toner frem af Siælen gierne.
Men som en Morgendrøm de hastigt svinde,
Kun at de svandt, jeg taus med Sorg maa finde.

I Lundens Ly, i helligmørke Skygger,
 Hvor unge Vaar saa inderlig fortrolig
 Sig slynged tæt om gamle Minders Bolig,
 Som Sagnets stille Røst mod Tid betrygger,
 At gamle Nordens høie Helteskygger
 Kan vandre frem i Natten, taus og rolig;
 Hvor endnu Tinden af den steile Vold
 Omsvæver Mindeskyggen, Danmarks Skiold;
 Hvor Søverbæltet himmelklart omslynger
 Den grønne Lund, som svømmende sig hæver
 Hist over Vandets Speil, hvor Straalen bæver,
 Og Sø og Land sig Favn mod Favn tæt klynger;
 Hvor overalt mod gamle, mørke Skove
 Jeg trille seer den milde, klare Vove:

Der vandred jeg: dr log mig Skiebnen finde
 I lyse Dal og i de dunkle Lunde
 Et Glimt af Liv, at født jeg atter kunde
 Gienkalde mangen svunden Glædes Minde.
 Der fandt jeg og en klar og kølig Kilde,
 Gienkiendte fro dens Bølger evigmilde;
 Af Vældet, hvor den rene Straale sprang,
 Jeg øste Haab og Tro saa mengen Gang.
 Der Blomsterlivet yndigt smilte,
 Hvor jeg, i Drømme Henrykt, hviilte;
 Men snart jeg saae dets Glands i Taarer svinde,
 Een Blomst jeg fandt, den blev mig en Kiærminde.
 Jeg plukked den, og her ved Egens Rod
 Jeg offerer, hvad mig Nornen finde lod;
 Naar snart i Muld dens spæde Blade segne,
 Min Aand endnu omsvæver disse Egne.

Man vente sig ingen udførlig Beskrivelse over et Sted, som Naturskønhed og svunden Tiders Minde kappes om at give Mærkværdighed. Kun enkelte Skyggetræk af det, jeg paa en kort og iilsom Vandring i disse Egne fandt, vilde jeg her fremstille for dem, som ynde det Skønne og Store i Naturen, som føle det Ærværdige i Oldtids Mindesagn, i de Levninger, der endnu, sørgmodige og betydningsfulde, vidne om Fædrenes kraftfulde Idrætter dybt tilbage i Tiden. Naar jeg end ikke det Held at man i Trækkene gienkiender levende Spor af det, de fulde give Omrids af, saa modtage man

dog denne korte Skildring, som et Bidrag ril at vække Opmærksomhed paa et af de skønneste og mærkeligste Steder i Siælland. Hvad Eftertiden maatte unde mig at see eller finde i denne Egn, mere



end det, her omtales, skal jeg ikke forsømme at optegne. Veien til Skioldnæsholm lagde jeg fra Sorø over Ringsted og Harrested, nu en Kirkeby paa Skioldnæsholms Gods, der ligger paa høie Banker ved Lange-Sø, omtrent en Miil fra Gaarden. Med ringe Kundskab om Siøllands Skiebne i fremfarne Aarhundreder, veed mn, at denne Egn har en sørgelig

Mærkværdighed i vor Historie. Paa Harrested eller Haraldsted, hvor dengang og endnu

344

længe efter var et Herresæde *). boede i Kong Nielses Tid Erik, en Svensk, som var Høvedsmand over Falster og gift med Cæcilia, en Datter af Kong Knud den Hellige. Did drog hendes Sødskendebarn Hertug Knud Lavard i Julefesten Aar 1131, efter Aftale med sin Fætter Kong Magnus, Nielses Søn, efterat de i Roeskilde skiltes ad, som det syntes forligte og samdrægtige, Knud med ædelt, borgerligt Sindelag, uden Nag og Mistanke, Magnus med lumske Mordanslag i Hiertet. I en Skov nær ved Harrested **) var det, at Magnus lokkede Hertugen ud til en venlig Samtale i Eenrum, da hans første Forsæt, at indebrænde Knud paa Harrested, slog ham feil, fordi han ikke kom der før efter Solens Opgang. Knud kunde ikke engang, advaret af sin Hustru Ingeborg mod forræderske Anslag, og paa Veien af Sendebudet, en saksisk Sanger, ved det gamle Kvad om Grimhilds Forræderi mod hendes Brødre, satte Mistanke til Magbus; men drog næsten værgeløs til Stedet, hvor Nidingen ventede ham med sine skiulte Hielpesvende. Her i Skoven ved Harrested blev da den ædle Helt, en af Danmarks ypperste Fyrster i Middelalderen, myrdet paa Stimandsviis af sin kongelige Frænde, den 7de Januar tidlig om Morgen,

*) En Adelsmand, ved Navn Asker Grubbe, boede her 1344.

**) I Knytlinga Saga siges, at den efter denne Tid fik Navn af Lavards-Skov. Hvitfeld kalder den Harrested-Ore. Intet af disse Navne kiendes mere.

efterat han Aftenen tilforn var kommen fra Roeskilde til Harrested. Folkets Sorg over det hele Land, som snart udbrød i en Opstand mod Morderen og hans Fader, der kostede dem begge Livet, vidnede om Danmarks Tab, som først i Knuds Søn, den store Valdemar, blev oprettet. Knud sattes blandt Helgenes Tal og blev Siællands Patron; Historien stadfæster den Hæder, Paven tilkiendte ham.

Jeg kom til Harrested og ventede, at finde Hertug Knuds Minde ikke ganske uddød paa det Sted, som ved hans Drab blev saa navnkundigt. Men jeg maatte ogsaa her gjøre den Erfaring, at selv hos den Stand, hvor den skjulte Sands for det Hellige i Sagn om Fortiden længst matte bevares, er den, vist nok ikke reent uddød, men dybt siunken og nær ved at henslumre. – Præsten fandt jeg ikke hiemme, og af de Mænd, jeg traf paa, kiendte ingen noget til Hertug Knud, mindre til Sagnet om den Skov og det Sted i samme, hvor han blev myrdet; skjøndt Erindringen derom dog til vore Dage skal være bevaret. Paa Stedet, hvor han blev dræbt, fortæller Legenderne, at en Kilde vældede frem af Jorden; og lægge til, at der tæt omkring denne i Skoven skal have været grønt baade Sommer og Vinter. Denne Kilde, siger Suhm, vises endnu. Ligesaa fortælles, at da Hertugens Lig bares ud af Haraldsted Kirke, sprang en kilde frem paa det Sted, hvor Bærerne satte det ned for at hvile. Begge disse Kilder holdtes længe hellige; men om deres Sted endnu kiendes,

var mig umuligt af faae oplyst. Degnen i Harrested, en meget gammel Mand, hvad vel hørt Knuds Kilde nævne; men om der var den samme, som Bønderne kalde Sværtekilde *), vidste han ikke. Han fortalte derimod om en gammel Bygning, som har staaet i Nærheden af Kirken imellem Præstegaarden og Degneboligen, hvor man endnu for en halv Snees Aar siden har udgravet Levninger af Grundvolden, og benyttet Stenene til Præstegaardens Bygning. Nogle sagde han, vilde gjøre denne gamle Bygning til et Slot eller en Hovgaard, Andre til en Kirkelade. Stedet, hvor mn har gravet, er tildeels endnu kiendeligt.

Ikke meget tilfreds med mit Ophold i Harrested, hvor jeg var saa uheldig ei at finde nogen

*) Ved Hr. Major Neergaards venskabelige Meddelelser har jeg siden erfaret, at Sværtekilden, der findes i en Mose i det nordvestlige Hiørne af Harrested Mark, omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen og Kirken, virkelig er den, som man i Egnen troer er bleven mindehellig ved Hertug Knuds Drab. Bonden, paa hvis Lod den findes, er temmelig vel underrettet om, hvad Krøniken herom fortæller, og det er hans Vidnesbyrd, hvorpaa Efterretningen om det endnu bevarede Sagn om denne Kilde er grundet. Omkring Kilden findes nu ingen Skov; men der er endnu i Mandsminde, at den i Nærheden af Kilden er borthugget. Sværtekilden har et godt Vand af kiendelig mineralsk Smag, som aldrig fryder. Den fortiente vist nok en nøiere Undersøgelse.

Veiledning, gik jeg videre. Skovvejen herfra til Skioldnæsholm strækker sig omtrent $\frac{3}{4}$ Miil, og er saare behagelig. Da Udsigten aabnede sig, en Fierdingvei fra Skioldnæsholm, glemte jeg snart, over den herlige Naturscener, som her frembøde sig, Harrested, som ellers ogsaa ligger i en høi og skovrig Egn. Hvad jeg havde lovet mig om Egnen ved Skioldnæsholm, blev opfyldt endog over min Forventning. Jeg var forberedet ved berømmende Beskrivelser; nyligen havde jeg seet den paradisiske Egn ved Vordingborg; jeg kom fra Sorøes Egne, og hvis Skiønheder jeg indviedes i hiin Tid, da mit Liv i det mindste i enkelte Tidsrum var en Afspeiling af den rolige, smilende Natur, i

hvis Skiød jeg hvilede; og dog kunde den rige Naturskønhed, jeg her fandt, give min undrende Sands en ny og herlig Næring. Kilden, hvoraf jeg her kunde øse, er saa overflødig, at jeg end ikke i langt flere Dage, end jeg havde Timer, vilde kunne udtømme den.

Det har altid forekommet mig, som om Sammenligninger imellem forskellige Egenes Naturskønhed sielden ret lykkes. De fordre i det mindst6e, for nogenlunde at tilfredsstille, et saa fortroligt Bekiendtskab med det Skønne i Naturen, og dens uudtømmelige Rigdom, der aabenbarer sig i en Uendelighed af Former, en Reenhed i Fremstillingen, og overhovedet en Samling af Betingelser, som jeg er langt fra at tiltroe mig. Jeg vil derfor ikke tage mig for, at sætte Egnen om Skioldnæsholm i nogen almindelig Parallel med mih Fødeegn, der tilvisse har sine eiendommelige, saare

348

indtagende Skønheder i en meget høi Grad. Maaskee, hvis Sorøe-Egnen havde den høie Beliggenhed, en Rigdom af Banker og Dale, som Egnen heromkring, da vilde den førstes herlige, store, skovkrandsede Søer, hvis Beliggenhed er saa sielden, give den et overvægtigt Fortrin i Skønhed; hvorimod den vel igien vilde tabe en Deel af den stille, forborgne, ligesom bevidstløse Ynde, som karakteriserer den, og ved sin venlige Blidhed indtager Enhver ved første Øiesyn. I Egnen om Skioldnæsholm er der mangfoldige Søer, som ligge deels dybt i Dalene, deels friere imellem Skovene, og bidrøge meget til at give de enkelte Landskaber en rig Afveksling og et Slags mildt romantisk Liv. Men de ere alle kun smaa, og Øiet, som overalt hvorhen det vender sig, næsten overmættes af Skønhed, synes stundom at længes efter den Hvile, som en større Vandskade vilde frembyde. En af de skønneste er Søen ved Hvalsøllille, som man øiner til Høire straks, naar man paa Harstedveien kommer ud af Skoven. Den ligger temmelig dybt, er vel ikke meget stor, men saa vidt jeg veed, eneste i sit Slags i Siælland ved en skovbegroet Ø paa nogle og tredive Tønder Land, der ligger midt i Søe. Synet af denne svømmende Lynd, som jeg snart saae at ligge rolig i blidt Sollys midt i de mørke oprørte Vande. snart at hæve sine grønne, lyse Hvælvinger over den glatte Flade, tæt og inderlig omsnoet af det spejlsklare, sølvblaa Vand, og atter i nærmere og fiernre Afstand omgivet af Skove, er et af de mest indtagende jeg kiender; og

349

lader sig fra forskellige Synspunkter nyde med en saare behagelig Afveksling i Beskuelsen. Det kan ikke feile, at denne deilige Ø vilde være meget skikket til at forskønnnes ved Haveanlæg; og dog vilde jeg maaskee mindre ynde Konsten, end den urørte Natur, der i uforstyrret Ro er overladt til sig selv. Mærkværdigt er dette Sted desuden ved den skovbegroede Jordtunge, ligeoverfor Øen, hvorpaa man finder Voldstedet af det gamle Skioldnæs.

Man undre sig ikke over, at jeg med Varme omtaler en Plet, som vel ikke eier Fieldegnes eller Havkysters mægtige Skønhed, men hvor alt det Yndige i Naturen i en blid Harmonie er forenet med det Høie og Ærværdige. Disse fiernre, mørke Skove, som bølgede høine sig i Horizonten; disse lyse Dale, hvor smilende Søer slynge sig mellem yndige Lunde og den tryllende Afveksling af Lys og Skygger henrykke Synet; disse venlige Landsbyer, som ligge omstrøede paa Sletterne; disse Høider, hvor Øiet taber sig i vide Udsigter, og overalt møder en Fylde af Skønhed og Liv i Naturen, der præger sig i en rig Mangfoldighed af vekselnde Former – hvor tiolfreds vilde jeg være, om jeg blot i Erindringen kunde sammesætte dette i et heelt Billede, og glædes ved at gienkalde Minder om det friske, yndige Liv, om den rolige Blidhed og venlige Alvorlighed, som hersker over disse Egne, og som Naturen indgød min Siæl. Hvor gjerne dvæler jeg ved disse nydelser, saa rene og uskyldige,

som Naturen selv, hvis hemmelige Ynde, vel ikke som Konstens høie Idealer, der svæve i et himmelsk

350

Lys, hæver os til Begejstringens overjordiske Liv, eller med dens stærke Tryllekraft henriver os til bevidstløs Beundring; men sm lader sin rolige, harmoniske Skiøhed fængsle vor Sands ved dens evige Ungdom. dens Præg af en uendelig Skaberkraft, og nære vor Følelser ved en mild, oplivende Varme. Denne Skiønhed, mere tilgængelig end Konstens Helligdomme, er dog kun aaben for den, som med Følelse for den evige Harmonie i Skabningen forbinder Sands for det Høiere, og som veed at skue Naturen i dens Heelhed. Den kolde Følesløse, som enten mangler al Sands, eller som vil gribe Alt med Hænderne og maale Skiønhed med Begrebets Alen, seer i de herligste Naturscener i det høieste kun den udvortes Form, som i den i det Enkelte paanøder sig Sandserne. At overskue Naturskiønheder i deres Heelhed, og med den indre Sands at fatte det store Billede, sammesat af utallige mindre, der afpræger sig i den skønne Natur, og ofte ved de mest afstikkende Modsætninger danner den herligste Harmonie – dette formaaer han ikke. Flygtig glider han hen over de dybeste Aabenbaringer af Naturens Genius; kold og ligegyldig bliver han ved dens fortryllende Yndigheder formløs, fordi dens Uendelighed ikke indsluttes i nogen afmaalt Form. Held derfor den, som i Naturen ikke seer et stumt dødt Billede, en Livløs Samling af Former, der ei besiales af nogen indvortes Aand; som erkiender, at dens skabende Kraft udgaaer fra Livets evige Kilde, og at dens Liv er

351

meer end et tilfældigt Spil, som fra Naturens enkelte Dele kan hæve sig til den Harmonie, der fremgaaer i det Hele; og som ogsaa i det Enkelte kan skue den Kraft, hvormed det danner sig en egen karakteristisk Heelhed. Ham vil Naturen tidt glæde ved sit hulde Modersmiil; ja ham vil hun i evig Ungdomsglands straae som den yndigste Elskerinde, og hendes dybt forborgne Skiønheder ville aabne sig for ham; træt af Livets Kamp, vil han synke i hendes Favn, som til den Elskedes Barm, og i en fød og himmelsk Hvile vil han glemme Livets Smerte ved den reneste af alle jordiske Nydelser.

Smerte ved den reneste af alle jordiske Nydelser.

Efter en Udskeielse, som de, der ville det, ligesaa godt ved enhver anden Egn, som ved Skiold-næsholms Skildring kunde finde upassende; vender jeg tilbage til Stedet, jeg forlod, eller rettetre hvor jeg endnu ikke var kommen. At føre Læseren omkring i enhver Skov eller Egn, jeg var i, er ligesaa lidet min Agt, som at lade ham følge mig fra Stalden til Laden, fra denne til Meieriet, op saa videre igiennem Borgegaarden op i Hovedbygningen og giennem alle dens Etager og Værelser. Jeg veed ikke et Ord at sige om denne, end at det er en stor, ret smuk. modern Bygning, som er opført af Grevinde Lauervig i Midten af forrige Aarhundrede, og tildeels forskiønnet af den nærværende Eier. Heller vilde jeg, om Tiden tillod det, føre min Ledsager paa disse Blade ud i den skønne Have, som jeg, uagtet al dens gammeldags Væsen, dens Alleer, Terasser og Springvande, lider saare godt, og anseer for en lille ringe Prydelse for Sten-

352

det. Ikke blot har den det gammeldags Ærverdige, som jeg ynder saameget; med den har ogsaa en saare sielden og fortræffelig Beliggenhed, som vist nok fortiente at benyttes. Den ligge tildeels meget høit, og har fortryllende Udsigter. Her er desuden Nok af Skov og Søer, hvormed meget lod

sig gjøre, foruden hvad Naturen alt har gjort; og dette er betydeligt. Naar engang Konst og naturlig Smag kommer den til Hielp, vil denne Plat kunne blive en yndig Forgaard til hiin Naturens store, skønne Have, der omgiver den.

Da vil jeg kun ønske, at ikke Alt, hvad her nu er, maa blive bortryddet, for at give Plads for der mere Moderne. Her bør vist ikke paa nogle Tønder Land sammendynes gothiske Tarne og græske Templer og chinesiske Lysthuse, nye Ruiner og konstige Gravhøie eller Offersteder – og hvad mere af slikt Legeværk, man har indført i den nyere Havekonst. Heller ikke maa man ønske, at alle de gamle ærværdige Buegange, de dunkle, svale Lunde og Lystskove skulde omhugges, for at give Plads for unge Piletræer og krumme Gange, som endelig skulle være naturlige. Kun noget mere Liv skulde vækkes i den slumrende Masse; det Ærværdige skaanes; men Stivhed og Smagløshed gie Plads for det Ædle og Simple, og tvungen Konst for den fortrængte Natur. Jeg troer da, at denne Have vilde komme til at forene endeel af den ældre og nyere Havekonsts Skiønheder.

Jeg ynder saare meget den sidste; men jeg er langt fra at troe, at den er enig med sig selv og

353

uforbederlig, eller at man har naaet æsthetisk Eenhed i dens Grundsætninger. Det er vist nok gaaet med den, som med saa meget andet, at man over det Nye og Moderne er bleven uretfærdig mod det Gamle. Man vilde eengang gjøre Havekonsten til en arkitektonisk Konst, og antog, at man paa ethvert Sted kunde bygge en Have efter visse regelmæssige Former, omtrent som man bygger et Huus. Den lette, betydningsløse franske Aand indgik i Havekonsten en broderlig Forening med den indknebne pedantiske Stivhed, som den ellers ved alle Leiligheder søgte at gjøre latterlig. Siden hentede man fra China Smag for Naturens frie, ubundne Mangfoldighed, og gjorde dens forskiønnede Efterligning til Havekonstens, som til Æsthetikens øverste Princip. Snart gik man her over til den anden Yderlighed; man forkastede alt det Eiendommelige ved de franske Haver, det Gode med det Slette; man forvirrede Begreberne om Konst og Natur, og Havekonsten vilde man gjøre til et Slags blot Landskabsmaleri. Men med den konstige Natur, som man har ville skabe i den nyere Tids saakaldte engelske Haver, har det ikke altid ret villet lykkes; og vel ingensteds mere end der, hvor Naturen selv havde gjort det Meste. Konsten har sin egen Sphære og sit eget Forhold til Naturen; hvor dette ophæves, der taber den selv mest; hvor den paa en falsk Maade vil paatrænge sig Naturen, og udgive sig for denne, der udarter den til et utaaleligt Konstleri. Lad Naturligheds-Sløret, bag hvilket

354

dette vil skiule sig, være nok saa tykt; det bliver derved stundom desmere modbydeligt. De ædle, sande, evige Naturskiønhed lader sig aldrig efterabe.

Hvor man vil have Natur, maa man lade Naturen virke i sin Frihed. Maaskee er Havekonsten det Trin, hvor Naturen umærkeligst gaaer over i Konsten; og derfor udkræver den en dobbelt Omhu, saavel for at ikke det Ideale i Konsten reent skal forsvinde ved en mislykket Higen efter Natur; som at Naturens ikke, i Stedet for at fremtræde reen og usmittet, skal miste sin Hellighed og Frihed, og indtvinges i konstlede Former.

Jeg troer desuden, at man ved Havers Anlæg i de forskiellige Lande, ofte har taget alt for lidet Hensyn paa noget egentlig chararakteristisk, eller paa Naturskiønhedens særegne Charakteer i hvert enkelt Land, og tidt uheldigen efterabet en fremmed Aand, som Naturen aldrig ret vilde lade sig paatvinge; eller ved en alt for smaalig Sammenpakning af modstridende Enkeltheder tilintetgjort det Heles Betydning. Burde ikke selv det Nationale, om saadant gives, aabenbare sig i de forskellige

Lande Haver? Dette skulde slet ikke udelukke, men underordnes de almindelig æsthetiske Grundsætninger for den skønne Havekunst, som plastisk Kunst; ifald disse nogensinde kunde bringes til Eenhed og Almindelighed. Burde vi ikke kunne eie danske Haver, ligesom man i Egelland har engelske? Og hvorfor skal den nyere Havekunst udelukkende stemples med dette Navn, da den dog ikke engang er af euro-

355

pæisk Oprindelse, men kommen fra en anden Verdensdeel?

Jeg standser her, og vender mit Blik fra Konsten i den nyere Tid til Oldtidens levende Præg i dens livløse Minder. Jeg forlader Vaarens unge Liv i de lyse Dale, og træder ind i de svundne Tiders Skyggerige, i Fortids mørke, hellige Lund.

Hvo ledes vel ei ved Navnet Skioldnæsholm til Tanken paa Hedenolds Minde? Hvo forbinder vel ei historiske Erindringer med en Lyd, der maaskee giennem 18 Aàrhundreder har bidraget til at bevare en dansk Høvdings eller Konges Minde, som i den mørke Oldtid glimrede i Nord, og bragt hans Navn giennem alle Tidens Omvæltninger for vort Øre? Meer end halvdød, ville Nogle sige, er denne Lyde, og ingen tør bygge paa en Tone, der klinger for vort Øre, uden at vi kiende Strængen, fra hvis Væven den udgik. Hvad vinde vel Tvivlerne? Jeg seer ikke noget, som var værd at tvivle for; men vel seer jeg ligesaa grandt al den Skade, som Tvivlesyge kan stifte ogsaa i Historien, som jeg seer Fordekeb af den ægte Kristi. Kan der ikke ligge ligesaa meget i Navnet Skioldnæs *),

*) Dette Stedets ældste Navn (som blandt andet forekommer i Sorø Klosters Gavebog, hvor Hr. Mikkel Rud, Ridder, til Skioldnæs, nævnes som den, der gav Gods til Klosteret for sin Begravelse i Sorø Kirke (1391); og paa en Ligsteen i Ringsted Kirke over Mouriz Oluf-

356

som i Odinsey, Thorseng, Baldersbrynd, Sigersted og flere Steders Mindenavne? Rigtig nok har intet Sogn og ingen Runsteen bevaret os Efterretning om, at Leirekongen Skiold havde en Borg, et Sommersæde, eller noget deslige i den Egn, som fører hans Navn; men saalænge man ikke reent vil forkaste de ærværdige Levninger af den fierneste Oldtids Sprog, der endnu leve i Steders Navne, saalænge man ikke ganske nægter, at Fortiden bevarede udmærkede Mænds Mide ogsaa i Landskabers, Byers og Egenes Navne: seer jeg ei, hvorfor man ikke skulde have Ret til at troe, at Skioldungernes Stammefader paa en eller anden Maade har givet Anledning til, at dette Sted har faaet Navn after ham. Mig ville det i det mindste være ukiært, om det skulde lykkes Nogen ved lærdere Hypotheser at gjøre denne Tro vaklende hos mig.

Hvad Ingen kan nægte, er, at Skioldnæsholm er et af Siællands ældste Herresæder. At her endnu, i det mindste i Valdemar III. Tid, var en fast Borg, sees ogsaa af den Efterretning hos Hvitfeld, at Skioldnæs blev beleiret i Aaret 1348.

I øvrigt har jeg i alle mig tilgængelige Kilder, hvor der kunde ventes Noget, forgieves søgt videre historisk Efterretning om dette Steds ældre Skiæbne.

søn af Bollerup, Høvedsamand til Skioldnæs død 1550) formoder jeg først at være forandret til Skioldnæsholm, d Stedet kom i Gyldenløves Eie.

Jeg havde især fortrøstet mig til de Langebekske Samlinger i det geheime Archiv, hvor man havde sagt mig ogsaa skulde findes Bidrag til Siællands Herresæders Historie; men i det, som udgaves

herfor, fandt jeg kun rene Blade, og ikke engang Skioldnæsholms Navn. Saare lidet finder man ogsaa til Stedets Historie i en rimet Beskrivelse over samme af Sognepræsten til Jydstrup og Hvalsøllille Jacob Olufsen AQBild *). der ikke har anden Interesse end sin stundom pudseerlige Smagløshed. Hos Pontoppidan opregnes Befalingsmænd paa Skioldnæsholm fra 1365 til 1540. Aar 1682 blev Skioldnæsholm af Kong Christian V. overdraget til Ulrik Frederik Gyldenløve ved Mageskifte med endeel Strøgods i Norge, og Gyldenlund i Kiøbenhavns Amt, hvis dele Værdi var amslaaet til 38000 Rdlr. Af Abilds saakaldte Beskrivelse synes det, at Gaarden da var øde og uden Hovedbygning, og at Gyldenløve først har bygget den paa sit nærværende Syed (skøndt det lader som Bygningen ikke har været meget anseelig) og anlagt Haven. Gaarden er derefter bleven i den Laurvigske Familie, indtil den for ikke mange Aar siden kom i drn nærværende Eiers, Hr. Major Neergaards Hænder.

*) Titelen er: Skioldnæsholms Korte beskrivelse, stilet til Schioldnæsholms megtige Selfeyer hans hæye Excellents Hr. U. F. Gyldenløve. 6 Bl. 1 Fol. (trykt efter Worm 1683), hvoraf maaskee ikke er flere Exemplarer til, end det ene, som giemmes i de Hielskiernske Samlingh paa det Kongelige Bibliothek.

356

Naar vi nu, næsten forladte af al historisk Veiledning til Kundskab om Skioldnæsholm i ældre Tider, begive os til Stedet selv og see os om efter Levninger fra hedenfarne Tider, da gaae vi ikke bort uden Udbytte. Vel faldt det ei i min Lod paa de Steder, hvorjeg kom, med uøvet Øie at opdage nogen Runesteen, eller noget Mindesmærke af lignende eller større Værd; men jeg medtog Erindringen om et Sted, hvis Skikkelse som Aarhundreder roligen have paatrykt Fortids ærværdige Præg, gjorde mig det helligt og uforglemmeligt. Ved den nordre Side af Hvalsøllille – Sø, omtrent et Par tusinde Alen fra den nærværende Hovedgaard, hæver sig paa en Odde, lige over for den skovbegroede Ø, en høi og meget steil Banke. Her stod i gamle Dage en fast Borg; Sagnet har fra umindelige Tider bevaret Erindringen herom, og Stedet kalde Bønderne endnu Slottet. Veien didhen løber af til Venstre, naar man kommer til Hovedgaarden, og gaaer over nogle tørre, temmelig ufrugtbare Marker. Jeg følte, i det jeg gik eover disse, noget der sagde mig, at jeg nærmede mig et Sted, som Fortids Minde i Aarhundreder havde omsvævet, hvor jeg intet Spor skulde finde af den nærværende Tid og ene ongives af Erindringens varslende Skygger. Maalet vinkede mig alt i det Fierne; Sporene af en gammel Vei, som for Aarhundrede siden betraadtes af længst forglemte Helteslægter ledede mig did; intet lokkede mig til Høire eller Venstre. Jeg fandt, som jeg nærmede mig

359

den skovbegroede Odde, imellem to Høider paa Marken en ældgammel Steenbro, der synes at have været lagt over et Vand eller en Sump, i Tider, da Søen gik høiere op end nu. Slotsbanken har været omgivet med en Grav, der har adskilt Odden fra Landet; uden for Graven, formodentlig hvor den nemmeste Tilgang har været, ligger en høi Skandse, hvis Grav ligeledes er kiendelig. Jeg fandt et Slags Overgang over Slotsgraven, besteg med Møie den steile Høide, og fandt mig nu i den dybeste Eensomhed paa et Sted, saa øde, vildt og romantisk, og tillige omgivet af en saa skøn og venlig indtagende Natur, at dets Lige vel ikke mange Steder findes i Siælland. Tæt begroet er Banken med Tiørnekrat, og saa uveisom, at ethvert Skridt er møiefuldt. Paa Hældingen danner en liden Skov, mest af Asketræer, det Hegn, som unddrager det ærværdige Sted fra enhvers Øie, der skyer den Umage, at klavre op ad den paa flere Steder næsten ubestigelige Vold. Rigelig fandt jeg denne lønnet ved at hvile en Stund under en gammel Ask i de tause, dybe Skygger, hvor den unge, lyse

Natur, som jeg nylig skuede trindt omkring mig, var vegen tilside for Oldtids hellige Mørke. Her, hvor nu Tiørnen med Møie stræber fem med sin knudrede Vækst af den haarde Bund; her, hvor Asken hvælver sig frisk og grøn over gamle Mure, hvis Levninger længst have skiult sig for det nysgierrige Øie i Jordens Skiød; hvor ogsaa hist og her en sielden, smilende Blomst vokser frem af

360

Gruset, og minder kiærligt om, at Livet aldrig reent uddøer, her, hvor det klare Vand hegner venligt om Lundens Eensomhed, medens hist nede i Dalen ved Høiens Fod den lille, kiære, lyseblaa Urt sender Kiærligheds blide Mindeglimt op mod Oldtids Skygger – her var engang et Sæde for den vældige Kraft og det ubundne Liv; her – hvorfor turde vi ikke i det mindste drømme faa? – hvilede maaskee Skioldungerne i den mørke Hedenold, og frydede sig i Sindet ved det hulde Sommerliv. En geometrisk Beskrivelse over Stedet kan jeg her ikke give. Af Mure fandt jeg ingensteds Spor; og næsten Alt, hvad jeg faae af Stene, var en halv, ikke meget stor Møllesteen, som man sagde mig for en Deel Aar siden var opgravet midt paa Banken. Ved Gravning vilde man sikkert finde Grundvolde af Murene; men ret inderlig vil jeg ønske, og jeg troer Enhver vil det, som har været paa Stedet, at hvad det har af Naturen, denne uveisomme Steilhed, denne Tomhed og dybe Eensomhed, denne vilde forvoksne Kratskov, og dets hele betydningsfulde Udvotes, maa, som hidtil, blive skaanet ved et muligt Foretagende af den Art. Jeg tør haabe dette, da Eieren interesserer

361

sig meget for Stedet, og besidder mere end den blotte, tomme antiquariske Nysgierrighed, der ødelægger slige Mindesmærker uden mindste sand Vinding for Aanden. Foruden dette, ved sin Beliggenhed og sine Spor af fordums Vælde mærkværdige Sted, besøgte jeg endnu et andet i denne Egn, hvor ogsaa findes seeværdige Oldtidslevninger. Paa Hvalsømagle-Mark ved den østlige Ende af den lange smale Harrested-Sø har i fordums Tider ligget et fast Slot, hvis Voldsted af betydelig Størrelse, uagtet kun Grundvolden er tilbage og en Deel af samme i de seneste Aar er overpløiet, endnu er saa kiendeligt, at en Grundtegning af Mure og Volde meget let lod sig optage. Grundvoldene vise, at Bygningerne have udgiort et Slags Fiirkant, eller i det mindste tre Længer; den ene af disse er for faa Aar siden opryddet og nedpløiet af Bonden, paa hvis Lod disse Ruiner ligge. Dette Slot har forud ligget lige ved Søens Bredder, og saa ligge dets Levninger endnu, efterdi Søen, som her paa begge Sider er indfattet med Banker, ikke har forandret sine Grændser. Det har mod Landet været omgivet med en naturlig Vold af temmelig høje Banker, der formodentlig ogsaa ved Menneskehænder have været

362

udskaarne og befæstede. Desuden har en Grav omgivet de to Sider af Borgen, som vende mod Landet; denne Grav fandt jeg paa den ene Side tildeels indfattet med en Opmuring af svære, tilhugne Kampestene, af hvilke dog de fleste ere bortførte. Stedet, hvor Tilgangen eller Slotsbroen har været, er kiendeligt; Bønderne vide ogsaa, hvor Veien har gaaet. Endnu rinder dybt i Dalen blandt Elle- og Tiørnekrat en Gæk, som formodentlig engang har drevet den Mølle, hvis Sted endnu vises høiere oppe. Man finder tydelige Spor af Kieldere, saa og to fiirkantede Fordybninger, tilforn fyldte med Vand, som maaskee have været Fiskedamme eller noget lignende. Mærkelige fandt jeg ogsaa et betydeligt Antal af meget store, dels paa alle, dels paa de fleste Sider glathugne Kampestene, som ligge i nogen Afstand fra Slottets Grundvolde, strøede tæt ved Søbredden. Skulle disse have udgiort Grunden af en Muur, eller et muret Bulværk? - Ikke langt Østen for Slottet ved

Søens Bredder ligger en fuldkommen regelmæssig Skandse af betydeligt Omfang, der har Skikkelse som en Hesteko, med Aabningen vedt imod Landet, og hvis brede, jævne Vold er saa vel bevaret, at den ret vel endnu kunde benyttes. Hensigten og Nytte af

363

denne Skandse er vel ikke let at bestemme; dens Beliggenhed og Dannelse synes imidlertid tydeligen at vise, at den skriver sig fra hine gamle Tider, da Harrested-Sø blev beseilet. Bønderne kalde den Ridebanen, og den gamle Borg tillægge de Navnet Nygaard, et Navn, der ike let kunde være mere upassende. Hr. Major Neergaard har over Omegnen ladet optage et Kort, der er kommet i den kongelige antiquariske Commissions Værge. Saare meget maae vi ønske, at han fremdeles vil tage disse to mærkelige Oldtidslevninger paa hans Grund i Beskyttelse; og at vi ved hans Omsorg maatte faae en nøiagtig, speciel Grundtegning over det sidste Steds Rudera. Dette fortiene de, da de have havt det Held, at blive temmelig vel bevarede.

En lignende Oldtidslevning fandt jeg nogen Tid efter i en anden Egn. Dette ligeledes Voldstedet af et gammelt Slot, som ligger i en meget skøn Egn paa en Jordtunge ved den vestlige Side af Tiustrup Sø; omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra denne Landsby og et Par Miil fra Sorø. Bønderne kalde det Hovgaarden *). Dets Grundvolde ere vel endnu

*) Dette Voldsted er formodentlig af Vinstrup-Gaard, som 1573 eiedes af Biørn Andersen til Stenalt, der mageskiftede Vinstrup-Gaard til

364

kiendelige, dog ikke fuldt saa synlige, som ved hiint. Graven har været bred og dyb; jeg fandt ogsaa her Spor til, at den paa sien Steder har været opmuret med Kampesteen, og ligesom hist et Stedet uden om Graven trindt omgivet af høie, tildeels skovbegroede Banker, der ganske have skiult det. En Huulvei fører dertil igiennem Skoven, og længere oppe finder man paa Marken betydelige Levninger af en gammel, meget smal Vei, der fører op imod Vinstrup By, og har været brolagt med store, udannelige Stene, saaledes at det næsten synes, den aldrig kan have været Kiørevei; i det mindste ikke for Vogne, som vore nuværende. Dette kan ligesom hiint vidne om, hvorledes man ogsaa her tillands, ved slige faste Borges Anlæg i Middelalderen, har taget Hensyn paa, og benytte en af Naturen fast Beliggenhed.

Frederik II. for Vitskøl Kloster, hvilket han da kaldte Biørnsholm, og hvor han døde 1583. (Jævnfør Danske Magasin I. S. 207).

365

Vandring til Udleire og Værebros

fortalt i et Brev til P. Dons.
1810

Hvor gierne tager denne Gang Pennen, der skal være Redskabet til at gientage med Dig en Vandring, som uden Dig kun manglede det, jeg saa ofte med Længsel har savnet paa mine Smaareiser: Dit Selskab! Hvor kjær er mig den Tanke, at selv de svage Skyggetræk, som ere Alt, hvad jeg her kan give Dig af det jeg saae, ville fornøie Dig dobbelt, fordi de tegnes af mig! Længe have vi dog reist sammen, og mange Aar ere svundne, siden vi, ved de første Lueglimt af Ungdfommens herlige Morgenrøde, begyndte vor Samvandring giennem Livets Labyrinth. Rolig og lige var Din Gang, og ærlig den Broderhaande, Du tidt rakte mig, naar jeg modig og modløs standsede paa de mere vildsomme Sideveie, jeg stundom maatte betræde. Altid mødtes vi atter, naar Skiebnen en føie Tid bød os, hver til sin Side at søge en bedre Sti, end den sidste Alfavei, og aldrig vare vi fiernede fra hinanden; thi et Baand onslonger vore Siæle, evigt som Følelsen, der vanddet; og om Døden lagde sin kolde Haand imellem os – det vilde for er Øieblik synes skiult, men ei

368

briste, saasandt Intet, der er i Livet, kan døe. Dog saalænge vi færdes heneden, ere vi ogsaa Jordens Sønner, og det jordiske Savn er føleligst, saalænge Livets Strøm i Ungdomsklarhed med lette Bølger fører os hen over Blomsterenge og giennem grønne Lunde. Da er og ingen Følelse smerteligere end Eensomhed; og Livets Friskhed maa visne og dets Ild foretære sig selv, naar dets Toner henklinge i øde Tomhed, og uden at møde nogen harmonisk Samklang tabe sig i en snarlig døende Gienlyd.

Saa har jeg ofte, naar jeg eensom vankede i Siællands Dale, naar jeg nød den rige Skønhed, den tryllende Ynde, som Naturen skienkede mit Fødeland, naar jeg henrykt i Betragtning stod ved et Fortidsminde eller paa et Sted, som Saga har viet – ofte har jeg da følt mig alene, naar den første Henrykkelse tabte sig, og ingen delte den med mig. Thi vel er Naturens Liv saa skønt, som uendeligt, og i mange Øieblik ønsker jeg ikke at dele noget andet – herligt er ogsaa det Liv, som Historien stræber at give Evighed, og lykkelig maa vel den kaldes, som, naar han vil, kan træde ind i Fortids Verden; men dog til Tiden minde os om, at vi ikke blot kunne leve i denne, og en Stemme i vort Indre, der aldrig dør saalænge vi i Sandhed leve, vil sige os: ar Aand og Hierte kun til en Tid kan være sig selv nok; mættet af indvortes Fylde, stræber Aanden at udgyde denne, og bundet ved usynlige Baand, kan Hiertet ikke længe trives i Eensomhed.

369

”Først tryller vel den tause Lyst,
Men Tomhed bliver snart det Hele,
Naar intet varmt, beslægtet Bryst
Kan Øieblikkets Glæde dele.”

Ganske savnede jeg dog ikke Meddelelsens Glæde paa den lille Udvandring, som jeg foretog imedens Du sad imellem Arresø og Isefiord, uden at drømme om, at jeg var Dig adskillige Mile nærmere, end du kunde formode, og som jeg nu vil dele med Dig, saagodt det i en jævn Fortælling lader sig gjøre. Du har læst de lidet kiendte Navne, der betegne mit Maal; De veed, der er ofte under Ringheds Skiul man maa søge det Herlige, der stundom dølger sig for det vanhellige Øie, ligesom vore Fædres prætige Gravhuller dølger sig under en Jordstue. Lad dig da ikke afskrække fra at følge mig til Udleire; men fortryd heller ikke paa, at Du maa tage til Takke med at hvile med mig, hvor jeg hvilede.

Det var en ag de skønne, rolige Sommeraftener efter en hed Dag, der lokkede mig udenfor Hovedstadens Mure. Himlen var ei ganske skyfri; men klar og reen var den høie Æther, og Solen forgyldte de enkelte, hvide Skybierge, der reiste sig i den vestlige Horizont. Træer og Enge havde endnu den friske, grønne Farve efter en nylig Regn; i de tætte Kornagre langs med Veien bølgede milde Aftenvinde; og Alt bar den modnende Sommers præg.

Uden noget bestemt Maal, uden at have afgjort med

370

mig selv, hvor langt jeg vilde gaae, blev jeg ved at vandre frem, indtil jeg fandt mig saa langt fra Byen, at jeg i det mindste i enkelte Gienstande kiendte Naturens frie Aand og fornam dens Nærhed. Ved en Korsvei standsede jeg, og begyndte, hvilende paa en Steen, at overveie, om denne skulde blive min Vandrings Maal, eller jeg skulde fierne mig længer fra Byen, der endnu laae heel kiendelig for mig. Et overskuende Blik over den landlige Egn, som den dalende Sol skienkede det blide, venlige Aftenlys, var næsten nok, for at bestemme mig. – I det Hovedstaden, hyllet i tykke Taager, viiste sig for mig i sin hele trykkende Sneverhed, og lige overfor den klare Synskreds og de luende Purpurskyer, blev mit Bryst trangt, og det forekom mig, som jeg nu først følte mig træt og mat, da jeg tænkte paa at vende tilbage. Levende følte jeg den sørgelige Modsætning imellem det konstlede, afmaalte Liv og Culturens glimrende Anstrøg, og den frie, tvandløse Tilværelse, i hvilken Livet under simplere, men ogsaa renere Former udrinder af Naturens klare Væld. – Hvor, tænkte jeg, finder Du vel mest af det Unævnelige, hvis Billeder i stille Anelser aabenbare sig for dig, hvorefter dit Væsens dybeste Længsel stræber, maaskee evig forgieves – hisset eller her? – Det syntes mig, som en sagte og neppe hørlig Stemme fra det Fierne hviskede til mig i Løvet's Susen og i Kildens Rislen; jeg forstod den ikke ganske – men Digteren tolkede den for mig:

”Hinaus, mein Blick, hinaus ins Thal!
Da wohnt noch Lebenssülle!

371

Da labe dich im Modenstrahl
Und an der heil'gen Stille.
Da horch nun ungestört, meun Hertz,
Da horch den leisen Klängen,
Die wie von fern, zu Wonn' und Schmer
Sich dir entgegen drängen.

Sie drängen sich so wunderbar,
Sie regen all mein Sehnen.
O sag mir, Ahndung, bis du wahr?

Vist du ein eitles Wähnen?
Wird einst mein Aug' in heller Lust,
Wie jetz in Thränen lächln?
Wird einst die oft empörte Brust
Mir sel'ge Ruh' umsäschelen?"

Solen var svunden bag Skyer; Naturen var rolig og taus; Svaret udeblev. – En stund sad jeg endnu hensiunken i Drømmerier, til jeg blev vækket ved Hestetrav. En ung Dame svævede hen ad Veien paa sin lette Ganger, der syntes dobbelt let ved den skønne Byrde. Hun var ilet forud for sin Ledsager, og ventede paa ham ved Korsveien.

Uden lang Berænkning fandt jeg, at den Vei, hun valgte, maatte være den bedste. Den førte mig rigtig til – Brøndshøi; men her blev jeg ikke meget klogere end før; og vilde jeg ikke nøies med at see paa en Kirke, hvis Syn vakte mit Sind af uvirksomme Drømme og ledede min Tanke til Danmarks Fortid og den store Helt, hvis Minde, frem-

372

for Alle, er mig helligt *) – maatte jeg flytte min Stav videre frem. Skumringen faldt paa; men jeg tabte ikke stort ved Udsigterne over de evindelige, nøgne Sletter lige til Ballerup. der ligger halvtredie Miil fra Kiøbenhavn. i en Dal ved Enden af de betydelige Skove, der strækker sig mod Nord og Øst til Furesø og Frederiksdal. Et skønt harmonisk Chor af mandige Stemmer lød mig i Mød, som jeg traadte ind i Gaarden; og det Overraskende i denne høitidelige Gang, der tonede stærkt og høit i Nattens dybe Taushed, virkede selsomt paa min Siæl, der alt var stemt i en romantisk Tone. Jeg standsede, og lyttede i fiern Afstand; Sangen blandede sig for mit Øre med hemmelige, underfulde Lyde, udrundne af Jordens Dyb og af de mørke Skoves inderste Hvælvinger; det Hele blev mig en andagtsfuld Hymne. Jeg traadte ind i det ukiendte Huus, hvor Alt var øde og taust; efter et kort Ophold kom jeg lidt hovedkulds ind i et talrigt og muntert Samkvem, hvor den fremmede Vandrer modtoges med Velvillie, og dog ikke saa fluks efter den pludselige overgang fra Eensomhed og Mørke kunde finde sig hiemme.

Om Jonstrup vil jeg ikke fortælle Dig bekiendte Ting; men kun sige Dig, at jeg fandt Stedet tækkeligt; Egnen ret behagelig, og Indretning-

*) Brønshøi Kirke skal Absalon have ladet bygge af Kridstene fra Møen, hvor han eiede Elmelund.

373

gerne, saavidt jeg lærte at kiende dem, i en smuk Orden. Det Hele syntes mig at bære Præg af rolig Virksomhed, og jeg blev halv indtaget af Tanken om at leve med jævn Tilfredshed og stille Ønsker i en lignende Kreds. Foruden Skolelærer-Seminariet har Jonstrup, efter Stedets Leilighed, en anden Mærkværdighed: et Klædevæverie, der lod til at være i rask Gang og drives for største Delen ved Maskinværk. Det er altid et interessant Syn, at see Mennesket beherske Materiens Liv, den skiulte Kraft, der overalt stræber efter Frihed, og villigen paa mangehaande Maader lader sig lede til høiere Øiemed. Er end den mekaniske Konst uden Frihed og uden skabende Kraft, saa er den dog ikke ganske betydningsløs; thi den giver det døde Redskab Liv, og Letheden, hvopmed Mennesket virker giennem den, udgjør en synderlig Contrast til den uhyre Kæmpekraft, som vi finde anvendt ved nogle Værker af Menneskehaand. Her er det et eneste Vandhiul, som driver alle disse konstige

Redskaber til at karte og spinde Uld, hvor smaa Børn nu hielpe til at udrette det, hvortil ellers udfordredes flere Voksnes Hænder.

Fra Jonstrup gik jeg den følgende Morgen, i Selskab med Hr. Schow, Lærer ved Seminariet, til Kirke Værløse, en Landsby, der ligger en lille halv Miil fra førstnævnte Sted. Atter en Landsby, og intet uden Landsbyer! – vil Du vel sige; men at gjøre dem til Kiøbstæder, gaaer ikke vel an; vil Du til Udleire og til Frodes Høi, kan Du ingen nærmere Vei komme, og vil Du ikke med,

374

staaer det Dig frit for, at blive tilbage paa Jonstrup. Dog kan du paa mit Ord gerne følge mig denne halve Miil. Kirke-Værløse er i det mindste en Landsby af anden Rang og har Mærkværdigheder, som du ikke finder i enhver Bondeby, med mindre Du selv fører dem med Dig. Dette var ikke Tilfældet med mig; jeg kom der uden anden Forventning, end at kiede mig en Times Tid eller to, og morede mig saare godt i fire og tyve – hvorfra Du maa drage otte, som Vandrungen til Udleire medtog, og om Du vil andre syv, som en og anden maaskee vilde ønsket sig morsommere, og som jeg veltilfreds offrede til – Søvn. Skulde Du nogensinde komme til Kirke-Værløse om Aftenen, efterat have været i Udleire og ved Værebros, vil jeg raade Dig, at gjøre det Samme. – Dog hvis det er en stille maanelys Aften, og Du føler Trang til at hæve Dig over Sandselighed og ane det Uendelige, som Natten omhyller med sit hemmeligsfulde Slør, hvilket den stundom i hellige Øieblik løfter for der rene, luttrede Øie – da lad det ei fortryde dig at besøge den rummelige Have, hvor Evighedsblomsten vokser frem af Muldet, og Vaaren bryder sit grønne Tæppe over Dødningsbeene. – Her er Fredens Bolig; her tier hver jordisk Klage; Sorgen selv har kun tause, lindrende Taarer, og den stille natlige Røst fra Gravene er Evigheds Stemme. Den hvide Muur hegner saa trygt om den viede Jord, i hvis Midte Kirken staaer eensom under den mørke, uendelige Hvælving. Dog klarer enkelte, herlige Lysglimt den fierne Horizont;

375

dog skinner end den blege, aftagende Maane venligt ned paa de sorte Trækors; hist øiner jeg en aaben Grav, der venter den Slumrende, hvis Leie er redet, og her glimte enkelte, hvide Liigsteene giennem det høie Græs. – Blide, natlige Lys! hvi er du mig saa trøstende kjær i den hellige Eensomhed? Er det fordi du minder mig om, at Livets Nat aldrig vorder fuldkommen mørk, saalænge Haabets Straale, var det end den sidste, glimter paa Lykkens Grav?

Det var ei blandt Gravene, vi skulde dvæle ved Maanelys i stille Betragtning, og derover glemme vort fiernere Maal. Rundt om os smiler det friske, ungdommelige Liv i lyse Farvet, og kalder os til virksom Nydelse. Solen staaer høit paa Himlen, og med ilende Skridt (paa Papiret nemlig, hvor Middagsheden ikke trykker os) nærme vi os Søsøm, der ligger en Miils Vei fra Kirke-Værløse i en dyb Dal, omgivet af Banker; paa een af disse kneiser Byens Slot, den hvide, grundmurede Skole, høit over de lave Hytter. Vi have intet at søge i dette tarvelige Viisdomstempel, og hist nede er der alt for snevert og hedt. Vi vandre da uden Ophold til Steenløse, og efter en venlig Modtagelse følge vi den værdige Sognepræst, Hr. Provst B., ind i hans Kirke. Ikke uden Forundring høre vi af ham, at denne Kirke, der er bygget heel trofast af hugne Kampestene, for faa Aar siden, af Mangel paa Rum for de Kirkesøgende, maatte forstørres med en heel Fløi; og fornøie os sub rosa over en ny Bekræftelse paa en Hypothese om visse, meget virkende Aar-

376

sager til Kirkernes Tomhed; hvilken vi imidlertid beholde hos os selv, for ei at forarge Enkelte, der have en naturlig Modbydelighed for visse almindelige Ytringer. Efterat have samlet et Par Bidrag til en ny Udgave af Marmora Danica, hvoraf Oldgrandskere kun lidet ville opbygges *), forlade vi Steenløse, ei uden behagelige Erindringer, ile forbi den Mængde Høie og Steendysser, hvormed disse Egne ere opfyldte, og som til en anden Tid vilde opholdt os længere, og staae med eet Spring paa den anseelige Gravhøi paa Banken ved Ølstykke, hvor vi ikke blot tælle 16 Kirker inden for Synskredsen, og blandt disse Slingerups; men ogsaa heel tydeligen see Roeskilde Domkirke i tre Miils Afstand reise sine Spiir i den blaanende Horizont.



Endelig ere vi i Udleire, og en Fierdingvei fra Byen, paa Veien fra Udleire til Rørbæk, staae vi ved vor Vandrings Maal, der alene fuldeligen lønner 5 Miles Gang. Paa Rørbæks Mark, lige i Skiellet mellem denne og Udleires, en Fierdingvei fra Isefiorden, see vi en meget regelmæssig, næsten

Møllehøj ca. 1840

*) Hr. Jacob Muus blev Præst til Steenløse og Vexø 1716, og levede der endnu 1781 (see Giessings danske Jubellærere 2 D. 1 Bd. Side. 287). Tre Indskrifter af ham, den ene over en Ildebrand 1747, den anden til Erindring om Qvægsygen, som i Vinteren 1745 borttog 927 Høveder i disse to Sogne, den tredje over en hvid Mamorkiste, som før laae forved Alteret og i hvis Aarer den fromme Olding udfandt et Crucifix, findes i Steenløse Kirke.

377

kugledannet Gravhøi, af en temmelig anseelig Høide, uden at være af de allerstørste. I Omkreds har den ved Foden henimod 100 Skridt. Den har ingen Steenkredse, og i sit Udvortes Intet, der kunde tildrage den synderlig Opmærksomhed. Ingen, som betragter den, vil lettelig falde paa, at den hvælver sig over en af de største Jettestuer eller steensatte Gravhuller i Danmark. For at danne os et rigtigt Begreb om disse, maae vi erindre, at de ikke blot ved deres Størrelse, men ogsaa ved deres Bygningsmaade, og ved den ordentlige, steensatte underjordiske Indgang, som udenfra fører til den egentlige Jettestue, adskille sig fra de mindre og simplere Gravkamre i Høiene *)

I den østlige Side af Høien, nogle Alen over Jordfladen, benærke vi en Aabning, dannet ved fire Stene, hvoraf den øverste reger lidet frem af Jorden over de andre. Dette er den snevre og møisomme Nedgang til den underjordiske Gravhvælving. Efterat man deels har aldet sig glide, deels er krøben ned giennnem Aabningen, kommer man ind i en Steenkiste, 7 Alen lang fra Aabningen at regne, halvanden bred og omtrent to Alen høi. Denne Gang af

Om danske Jettestuer og Gravkamre i Almindelighed (skiøndt ei med fuldkommen nøiagtig Adskilling) læser i Hr. Prof. B. Thorlacius's Bemærkninger over Hedenolds-Høie i Danmark. Kbh. 1809. S. 28 – 36. Her omtales S. 33. ogsaa Jettestuen i Ølstykke-Herred; men Stedet Verløse, som der nævnes, veed jeg ingen Besked om.

tilhugne Kampestene fører os ind i den store Gravhule gennem en regelmæssig fiirkantet Aabning, der formodentlig, da Hulen blev opdaget, har været tillukt med Steen eller Jord, hvormed maaskee ogsaa hele Gangen har været fyldt.

Her ere vi da i Jordens tause Skiød, i vore Fædres Helligdom, ligesom ved Trolddom forflyttede dybt ind i Hedenold, og ved en bred Kløft adskilte fra Nutid. – Vi træde ind i den skumle Hule med Anelser, liig dem, som opstige hos os, naar vi ved Sagas Haand begive os ind i den fierne Oldtids Skyggeverden. Et gaadefuldt Mørke ruger over denne, og neppe formaae vi at skielne enkelte af de høie, blege Skikkelser, der bevæge sig i den mørke Baggrund. Dog drives vi frem af en mægtig Følelse, og den hellige Skumring, hvori Skyggerne vandre, vækker vor Ærefrygt. Men i Øst udvælger af det klare Dyb den luende Sol, der gennem Tidens Nat sender os Evigheds Glands. En Straale af denne naaer ogsaa til den mørke Oldtid; splittet, og atter gennem Poesien forenet i Myther og Sagn, klarer den det skumle, natlige Mørke til en ærværdig Dæmring, og vi vandre med tryggere Fied blandt Kæmpernes Skygger.

En trykkende Følelse betog mig næsten Veiret, da jeg med Møie var kommen ned igennem det snevre Hul, og nu saa den mærke Gang for mig. Men efter nogle Øiebliks Ophold i den store Hule aandede jeg frit under den kølige Hvælving, og ved den sparsomme Lysning, der faldt gennem Indgangen, saa jeg, at den ikke, som jeg havde meent, gaaer i

lige Retning med Gangen; men strækker sig fra Nord til Syd. Ved Skinnet af en Lygte toge vi den nu nøiere i Øiesyn. Femten store Kampestene, hvoraf nogle staae 3 til 4, ingen under 2 til 3 Alen over Jorden, ere opreiste i en aflang Kreds, der har 11 Alen i Længden og i Midten er 6 Alen bred. Ovenpaa disse tætstaaende Stene hvile paa langs fire endnu meget større og mere uregelmæssige, som danne Hulens Loft, og hvis Bredde udgjør dens hele Længde af 11 til 12 Alen. Enhver Aabning, frembragt ved de store Stenes uregelmæssige Form, er lukket med mindre; og Vægstenene ere overalt, hvor de ikke umiddelbar berøre hinanden, omhyggeligen kilede med flade, tilhugne og tilspidsede Stene, dels af Kamp og Flint, dels af Sandsteen. Paa de fleste Steder sidde disse Kiler endnu saa fast, at det ei var muligt at faae dem ud, uden at brække dem sønder med Vold; imellem to af de mindste, kiendeligen tilhugne Vægstene fandt jeg dem saameget løsnede, at de kunde tages ud med Haanden. Med Forundring seer man den Omhyggelighed, der overalt spores ved Hulens Bygning, og forbauset tænker man sig tillige den uhyre Kraft, som derved er anvendt. Det Hele ligner mere en Klippehvælving, udhulet i Fieldet ved Menneskehaand, end et Gravkammer, bygget af enkelte Stene. Et næsten rædsomt Syn give disse store, overhængende Steenblokke, der i uordentlige Masser danne det hvælvede Loft, og paa nogle Steder synes ligesom frit svævende over Hovedet. Den største af disse Loftstene er den, som ligger omtrent lige over Indgangen til Hulen, og hvis Længde i det Hele maa

udgjøre 6 til 7 Alen i Breden 3 til 4. Gravhulens Høide er ikke eens overalt; i en Hvælving, som dannes ved to af de store Loftstene, udgjør den omtrent 6 Alen; ellers er den 4 til 5 Alen. Paa Bunden finder man den almindelige gule Sand, sparsomt blandet med Flintesteen. Forgieves vilde man søge om Levninger af de Been eller den Aske, som denne mægtige Gravhule engang gjemte, eller nogen af de Steenknive og andre Redskaber, som Fædrene her jordede med de døde Heltets

Levninger – for længe siden er Hulen omrodet fra den ene Ende til den anden, og hvad her fandtes borttaget eller adsplittet.

Om denne Jettestues Opdagelse fortalte man mig følgende: En Bondekarl, ved Navn Christian, af Fødsel en Skaaning, hvis Stivfader endnu har den Huuslod, hvorpaa Indgangen til Høien findes (thi ved Markskiellet er den adskilt i to Dele) havde været med at sprænge et lignende mindre Gravsted i en anden høi i Nærheden. Han var derved bragt paa den Tanke, at ogsaa hiin skjulte en saadan Steenstue; rimeligt kan det ogsaa være, at Sagnet derom har levet blandt Bønderne. Han omgrov da Høiens Top, og endnu kiendes der en stor Indsynkning eller Fordybning, der synes saa frisk, som den for et Par Aar siden kunde været gravet, skøndt det rimeligviis skete 1797. Efterat have gravet tre Alen dybt, stødte han paa en maadelig Steen, som han fik bortvæltet. Af Hullet, som derved aabnedes, opsteg en kvælende Damp, som dog ikke betog ham Modet til at stige ned i Aabningen. Han blev ved at see saa længe ned i den mørke Hule, til han saae

381

en stor Guldkiaede, spændt fra Væg til Væg i Jettestuen; men naturligviis sank den i Jorden, saasnart han kom ned. Efterat han, ved at kaste Spaden ned, havde forfaret, at Huleb ikke var bundløs, lod han sig glide bag efter, undersøgte den saavidt han kunde, fandt Steenrøret, eller den ordentlige Indgang, og lod sig derpaa hisse op igien. Af denne Omstændighed seer man altsaa, at Hulen ikke har været fyldt med Jord, som den 1776 udgravne Jettestue ved Jægerspriis. Siden blev Stenen væltet fra Aabningen, Høien igien tilkastet og Indgangen udgravet. Hulens egentlige Opdager var ikke længere i denne Egn, og hans Stivfader vidste ingen Besked om, hvad der var fundet i Hulen, eller vilde ikke ud med Sproget. Dog undlod han sig med, at der havde været nogle Urner, i hans Sprog Ormekrukker. Hvad jeg nu har optegnet, blev mig fortalt af en anden nærboende Huusmand, der lod til at være en ret fornuftig Mand, som ikke foer med Tant. I en kort Beretning om denne Jettestue (der findes i Samleren for 1797. 2 B. S. 431, og indeholder en usandfærdig og latterlig Efterretning om en Indskrift i en af Loftstenene med latinske Bogstaver) omtales 8 Urner, 3 Kilestene, 7 Steenknive af sort og hvidgraa Flint, og en Stump Egetræ, hvilke Sager alle skulle være fundne i Gravhulen. Man maa beklage, at denne ikke straks efter Opdagelsen blev undersøgt af en Oldkyndig, hvorved enhver Bemærkning over den Skikkelse i urørt Tilstand og over de deri fundne Levninger er bleven tabt. Nu

382

efter saa lang Tids Forløb, at vente sig nogen Efterhøst, vilde vel være forgieves; dog vilde jeg ikke holde det for ganske overflødigt, ved omhyggelig Gravning at forvisse sig herom. Saa synes mig og, at denne Gravhøi, der fortæner at regnes blandt vore ypperste og mærkeligste Alderdomslevninger ved en Indhegning burde sikkert mod al Overlast, eller i det mindste saaledes fredlyses, at Ingen vovede at røre den. – Ved Sammenligning med Beskrivelserne over de hidtil i Danmark opdagede Jettestuer, vil man finde, at ingen af dem er saa anseelig som denne, end ikke den mere bekiendte Jægerspris, der er beskrevet af Geheimeraad Guldberg *).

Dette, min Ven! er hvad jeg kan fortælle Dig om Jettestuen i Udleire, der kan give Dig et meget anskueligt Begreb om vore Fædres religiøse Agtelse for de Afdødes Gravsteder og deres Omhu for at sikre dem mod Tid og Menneskehaand. Du

*) See Fortalen til Vandals Mindesmærker paa Jægerspriis. End videre Pontoppidans Beskrivelse over en anden Jettestue ved Jægerspriis, funden 1744; (i Videnskabernes

Selskabs Skrifter 1 Deel. S. 307.) Abildgaards Beskrivelse over een ved Aastrup By, Stienholms Amt i Jylland (Nyerups antiquariske Reise i Aarhuus Stift. Kbh. 1808. Side 29) og Prof . Engelstofts Efterretning om en anden i Nærheden af Oudrup By, i Aalborghuus Amt, Viborg Stift. (Nyereups Mindesmærker fra Oldtiden S. 61 – 64).

383

vil ogsaa ved den kunne mindes om Adskilligt af hvad som fortælles om afdøde Heltes Jordelse i Nordens Oldtid. En Hule, som denne kan det have været, hvori Asvid, Kong Alfs Søn i Hedemarken, blev begravet med sin Hest og Hund, og hvori hans Ven Asmund gav sig levende ned med Mad og Øl efter et Løfte, han havde gjort den Afdøde. Saxos Fortælling, om Maaden, hvorpaa han blev funden og frelst sig af Gravhulen, maa i det mindste falde os ind, naar vi see hiin Jettestue og tænke paa dens Opdagelse *). Men – Du har ikke seet den; og hvad er al Beskrivelse mod Synet selv? Hvad er vel Forestillingen, som jeg har kunnet give Dig om det stolte Monument, mod Følelsen, som det selv vilde vække hos Dig? – Jeg veed det, med hellig Ærbødighed vilde Du træde ind i den mørke Hvælving, der maaskee giennem meer end et Aartusinde var Hvilestedet for en nordisk Hekteslægts Aske; thi Du vilde i den ikke blot see en samling af raa Stene, eller med Nysgerrigheds Øie betragte deres Dannelse og Sammenføring; men i det synlige Mindesmærke vilde Du med den indre Sands skue Oldtids Aand, hvorledes den her med stærke Træk har afpræget sig, hvorledes den her endnu levet i disse døde Stene, og med Ærefrygt mindes dine Fædre i Hedenold. Saaledes vilde Du værdigen beskue dette gamle Gravminde, og forlade det med dyb Følelse for det Hellige, med opluet Kiærlighed for Nordens Oldtid;

*) See Vedels Saxo. 5 te Bogs S. 105.

384

og saaledes beskues værdigen ethvert fædrelandsk Mindesmærke – thi gav ei Kiærlighed for vort Land og vort Folk, gav ei Sands for Historiens Helligdom dem eiendommeligt Værd, hvor lidet betydende var da det, vi af saadanne eie! ja, hvad var da ethvert lignende Monument mere end en uformelig Steenhob? – Vi behøve derfor ikke at undres over, hvi deslige `Gienstande af Mængden neppe værdiges et koldt Øiekast; thi vi vide det jo alle, at Nationalaandens herlige Støtte, historisk Sands og Kierlighed til Fædrenes Minde og Agtelse for det Store og Ypperlige i de svundne Tider, nuomstunder er bleven fast til et Særsyn.

Tilgiv denne Udskeielse, i fald det er nogen!

Du vil dog maaskee finde, at det var noget af det Naturligste, der kunde falde mig ind, medens jeg hvilede ved Høiens Fod. Vi ville atter bestige dens Top, og et Øieblik forlyste os ved den herlige, vide Udsigt, vi her kunne nyde over Issefiorden og Jægerspriis; men vi maae ile, om vi endnu ville til Værebro, som vi øine hist nede i Dalen.

Straks ved Øvre Værebro-Mølle, hvor Veien fra Roeskilde til Frederikssund løber forbi, hæver sig paa en Slette den store Høi, som efter Historieskriveres Beretning, og efter det endnu levende Sagn om Frode den Fredegodes Gravsted *). En dansk Konge, hvis Vælde ei blot var

*) Det er i Slutningen af femte Bog, at Saxo fortæller Frodes Død, med det Tillæg, at hans

385

saare stor og hvis Manddomsrygte var vidt udbredt over den nordlige Verden, men hvis skønne Tilnavn fra hine krigshaarde Timer giennem fiorten Aarhundreder er vandret fra Slægt til Slægt – fortiener vel, at vi med Ærbødighed nærmer os og med Agtsomhed betragte et Mindesmærke, helliget ved at bære hans Navn. Det er ingen aff de sædvanlige Gravhøie, vi see for os; men en ualmindelig lang Banke af regelmæssig Dannelselse, høist i den østlige Ende, hvor det egentlige Gravsted er, og hvorfra Høiden aftager, indtil Banken, der dog betændigen beholder sin regelmæssige Form, taber sig umærkeligen i den slette Mark. Fra det

Raad og Hofmænd, for at skiule et for Landet saa sørgeligt Dødsfald og afværge de skatskyldige Landes Affald fraa Danmark, førte det nedsaltede Lig tre samfulde Aar omkring i Landet, indtil de for ond Lugt ikke kunne skiule det længere og da begrove det ved Værebro, fordi han i levende Live havde begieret at begraves paa det Sted, som var det ypperste og midt i Danmarks Rige. Denne Frodes Regiering, der hos Suhm er Frode den Tredje, med Tilnavn den Fredsommelige, sætter han fra Aar 300 til 370. Høien har endnu i hele Omegnen Navnet Frodehøi eller Frodebjerg; og selv erfarede jeg, at Bønderne heller ikke havde glemt ”Kong Frode den Gode,” som tilligemed Kong Valdemar fast ere de eneste af danske Konger, de vide at nævne.

386

Punkt i den vestlige Ende, hvor man omtrent kan antage at Banken ophører, og hvor man finder en enkelt Steen liggende, indtil den modsatte Ende, er Banken i lige Linie omtrent 320 Skridt lang. Breden er omtrent eens, imellem tyve og tredive Skridt. Henimod Midten af Banken finder man endnu, saavel paa Skraaningen til begge Sider, som paa Rygningen, enkelte af de Stene, hvormed den formodentlig i sin Tid har været heel omsat. Desuden ere endnu omtrent en Snees mægtig store Stene tilbage af dem, som i den østlige Ende have dannet det egentlige eller inderste Gravhegn, dels opreiste i Jorden, dels omvæltede; nogle faa saadanne Stene ligge ogsaa ved Foden af Høien i den østlige Ende. Yderst i denne Ende af Banken, hvor den er høist, finder man en regelmæssig rundagtig Fordybning med en skraa Indgang fra Nordsiden, nogle og tyve Skridt i Længden; denne Indgang begynder ikke ved Bankens Fod, men først i en Høide af en halvsnees Alen. Udhuulningen kan i lodret Linie være 8 – 10 Alen dyb, og hvor den er dybest, ligger en enkelt, temmelig stor Steen. At den er skeet ved Menneskehaand synes tydeligt, især naar man overseer den fra en af Pynterne; man seer da, at saavel den runde Fordybning, som Gangen, der leder ind til denne, har en saa afmaalt Regelmæssighed, at man i den Deel af Banken, der nærmest omgiver Fordybningen, ujævn og bestaaer af mindre Forhøjninger, hvoraf man ei finder Spor paa den hele øvrige

387

Banke, der har en regelmæssig aflang Skikkelse, men en jævn Skraaning til begge Sider. Formodentlig er denne Fordybning bleven til, da den Roeskildske Biskop Rønnov i Christian III. første Regieringsaar lod Høien udgrave, uden at finde andet end nogle Been *). Hele Høien troer jeg, man maa antage for en naturlig Banke, som ved Menneskehænder er udjævnet. Saadan som den er, have vi Grund til at ansee den for et af de i historisk Henseende ærværdige Mindesmærker fra den dybeste Oldtid, som vi eie; da baade Saxos Fortælling og det bevarede Navn vidner om, at vi her og ingen andensteds maa søge Stedet, hvor de Danskes elskede Frode blev lagt i Høi; thi – saa lyder Hiarnes Ligvers i Vedels kiærnefulde Sprog –

De Danske førte Liig tre Aar om Land
Kong Frode hin Fredegode;
Saa gjerne havde seet baade Kvinde og Mand,
Han længer for Riget maatte raade.

*) Se Maursii hist. Dan, Ed. Florent. 1746 p. 50. og Suhms Danmarks Historie i D. S. 177. Worm taler intet derom; men beretter, at gamle Bønder have fortalt ham, hvorledes Stenen med Gravskriften paa er bleven bortført og brugt af Steenhuggere til at istandsætte den gamle Værebro. Denne er nu ikke mere til; men ikke langt derfra er bygget en Træbroe over Aaen.

388

Her ligger begravet den Kæmpe saa stærk,
Ved Værebro sees disse Stene:
Under aaben Himmel, paa vildene Mark,
Der hviles den Herres Bene.

Vel maae vi med Worm sørge over, at Vindesygge og Nysgierrighed end ikke har skaanet et saa ærværdigt Minde, som dette; og ikke længere undres over, at saamange af Fædrenes ypperlige Mindesmærker ere ødelagte, splittede og aldeles forglemte, naar man har kunnet handle saa ilde med Kong Frodes Gravhøi, som jeg end i denne Time ei uden Harme kan tænke mig som priisgiven til en Eiers vilkaarlige Medhandling. Men forgieves, sige vi ogsaa med hiin for nordisk Oldkundskab begeistrede Lærde, forgieves begræde vi, hvad ei kan ændres; heller maa vi stræbe at redde, hvad endnu er levnet til vor Omsorg. –

Naar man har seet Frodehøi ved Værebro, og Solen kun har en Times Tid at løbe paa, før den byder vor Halvklode Godnat, og et frygteligt Tordenveir trækker op i Sydost, og man endnu før Mørket vil naae Kirke-Værløse – hvad man da gjør, behøver jeg ikke at sige Dig, og da jeg maa ile lige saa stærkt til Enden med dette fortællende Brev, som vi dengang ilede fra Uveiret: maa Du, jeg tænker med Lethed, finde Dig i at jeg nu en Stund forlader Dig, hvorved Du i

389

det høieste mister et Par Reiseeventyrer, en morsom Aften og en hed Formiddag; thi Mellemtiden som adskilte disse, har du allerede deelt med mig. Du finder mig altsaa ikke igien før om Eftermiddagen paa en ret behagelig Vei imellem Kirke-Værløse og Kollekolle; men i en gloende Hede, som jeg synes endnu at føle medens jeg skriver om den, og derfor vil skynde mig fra. Kiærligt modtoges jeg af svalende Skygger i Skoven ved Kollekolle, hvis Beliggenhed ved Foden af en Bankestrækning, med venlig skøndt begrændsede Udsigter og rolig Eensomhed, er saa behagelig og indtagende, som den uden Vand kan være det. Hastig gik Skovveien, og længe for jeg ventede det, var jeg i Bagsværd. Her fandt jeg ikke dem hiemme, som jeg søgte, men Naturen holdt mig skadesløs for dette Tab, og i en fød Nydelse henrandt de Øieblik, jeg offrede til Hvile, medens jeg aandede kvægende Blomsterduft fra den friske Eng, og mættede mit Syn med en Udsigt, som er en af de liveligste og yndigste jeg kiender i Nærheden af Kiøbenhavn. Roligen glider Øiet hen over Agre og Enge, til det i Synskredsen møder de skønne Frederiksdalske Skove, hvor de muntre,

ziirlige Landhuse, liig hvide Blomster i en grøn Lævkrands, danne en oplivende Modsætning til den mørke, alvorlige Skov, ved hvis Ende nogle røde Huse titte frem, lignende en pyntelig Landsby. Til

390

Høire, hvor Skoven slipper, er Udsigten over Markerne, hvor vi i Stedet for hine pragtfulde Lyststeder kun finde enkelte Huse og Bøndergaarde, ikke saa rig; men den fornøier ved Contrasten af en simplere Natur. Imellem Skoven og de Bagsværd nærliggende Marker synes et Stykke af Frederiksdals Sø; den trækker sig hen ad Høire, og i det den forsvinder imellem de sig høinende Marker, skuffer den Øiet paa en Kiær Maade og frembyder en Deel af det afvekslende Liv, som en Flod kan give et Landskab. Den blide, livfulde Ynde, der er udnredt over denne Egn, helst naar den oplyses af den dalende Sol, glæder Øiet altid med en lige frisk Nydelse; den vækker vel ingen stærke Følelser; men uden at trætte ved Eensformighed, sætter den Beskueren i en Stemning, ligesaa blid som Naturens – og i denne Stemning, ligesaa blid som Naturens – og i denne Stemning, min kiære Ven! vil jeg her forlade Dig, førend ublidere Anelser mørkne den, førend det skønne Billede, som Naturen her viiste mig i sit klare Speil, omtaages af Livets Skyer – med det stille Ønske vil jeg forlade Dig, gid Dit Livs Aften blive som denne!
